

Kanssaihmisten hyväksi

Turun Soitannollisen Seuran hyväntekeväisyyskonsertit porvarillisen julkisuuden rakentajana
1790–1808

Mikko Saira

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Suomen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2024

SVENSKA LITTERATORSÄLLSKAPET I FINLAND

Svenska litteratursällskapet i Finland on tukenut pro gradu -tutkielmaa Holger Frykenstedtin stipendirahaston varoilla.

Myös Sortavala-säätiö on tukenut pro gradu -tutkielmaa opiskeluapurahalla.

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Suomen historia

Mikko Saira

Kanssaihmissen hyväksi – Turun Soitannollisen Seuran hyväntekeväisyyskonsertit porvarillisen julkisuuden rakentajana 1790–1808

Sivumäärä: 78

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee Turun Soitannollisen Seuran hyväntekeväisyyskonsertteja vuosina 1790–1808. Tarkastelen seuran konsertteja osana varhaismodernia porvarillista julkisuutta ja analysoin, millaisia merkityksiä hyväntekeväisyys sai porvarillisen julkisuuden rakentajana ja porvarillisen yleisön määrittäjänä. Tutkimusongelmani kannalta erityisen tärkeitä olivat konsertit, joita seura järjesti köyhien säätyläisten avuksi lähes vuosittain tutkimallani ajanjaksolla. Tutkielmani tavoitteena on hahmottaa, minkä vuoksi seura järjesti hyväntekeväisyyskonsertteja sekä millä tavalla se pyrki konserteillaan vaikuttamaan yhteiskuntaan.

Tutkielmani kaksi keskeisintä aineistokokonaisuutta ovat sanomalehdet sekä Turun Soitannollisen Seuran arkistomateriaali. Turun Soitannollinen Seura jakoi lehdissä *Åbo Tidningar* ja *Åbo Tidning* konsertti-ilmoituksia ja kertoi muutenkin toiminnastaan. Näiden aineistojen avulla tutkin sitä, millaista viestiä seura halusi välittää hyväntekeväisyyskonserteistaan julkisuudessa. Seuran arkistomateriaali sisältää erilaista yhdistyksen toimintaan liittyvää aineistoa, kuten säännöt, jäsenmatrikkelin, tilikirjat ja omaisuusluettelon. Seuran arkistoaineistosta tärkein osa ovat listat, joihin on luetteloitu ihmisiä, joille seura jakoi rahaa köyhien säätyläisten konserteissa.

Tutkin aineistoani aate- ja käsitehistoriallisesta lähtökohdasta, eli analysoin seuran lehti-ilmoituksissa käytettyjä käsitteitä. Käsitteet toimivat myös minulle analyttisena välineenä. Turun Soitannollisen Seuran hyväntekeväisyyskonsertit ilmensivät ranskalaisten valistusfilosofien hyväntekeväisyyttä tarkoittavan *bienfaisance*-käsitteen mukaista ihannetta, jossa hyveellisen ihmisen tuli edistää yhteistä hyvinvointia. Köyhäinhoidon tarjoama taloudellinen apu köyhille sisältyi hyväntekeväisyyden ihanteeseen, mutta sen olennainen osa oli myös sosiaalisen hyvinvoinnin lisääminen yhteiskunnassa. Aineistosta tärkein esiin nouseva käsite on 'kanssakansalainen' (*medborgare*), joka kuului 1700-luvun poliittiseen kielenkäyttöön. Käsitteellä oli tasa-arvoon ja yhteiskunnallisiin oikeuksiin viitannut merkitys. Käsitteen avulla seura käsitteellisti porvarillista yleisöä.

Tutkimustulokseni on, että seuralle hyväntekeväisyyden harjoittaminen oli keino määritellä seuraa ja sen konserttien yleisöä valtakunnan yhteistä hyvää edistävinä toimijoina. Konserttien järjestämisellä oli pyrkimys vaikuttaa siihen, millainen rooli hyväntekeväisyydellä oli porvarillisessa julkisuudessa. Hyväntekeväisyys oli seuralle porvarillista yhteisöä määritellyt hyve, joka korosti 'kanssakansalaisen' käsitteen mukaista aktiivista osallistumista yhteiskunnallisten asioiden hoidossa. Konsertit tarjosivat porvarilliselle yleisölle mahdollisuuden vaikuttaa yhteiskuntaan, minkä vuoksi konsertit rakensivat porvarillista julkisuutta.

Avainsanat: aatehistoria, hyväntekeväisyys, konsertit, kulttuurihistoria, käsitehistoria, musiikki, porvarillinen julkisuus, seurallisuus, seurapiirit, säätyläiset, Turun Soitannollinen Seura, valistus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	Tutkimusongelma ja tutkimuksen rajaus	6
1.2	Keskeiset käsitteet	9
1.3	Aikaisempi tutkimus	16
1.4	Lähteet	19
1.5	Metodologinen ja teoreettinen viitekehys	22
2	Turun Soitannollinen Seura osana kustavilaista yhteiskuntaa	26
2.1	Porvarilliset yhteisöt ja niiden suhde kuningasvaltaan	26
2.2	Seura kuninkaan kannattajana	32
3	Köyhien säätyläisten konsertit	36
3.1	Keitä olivat köyhät säätyläiset	36
3.2	Konsertit yhteisen hyvän välineenä	44
4	Kriisien uhreille järjestetyt konsertit	50
4.1	Kustaa III:n sota	50
4.2	Tulipalojen uhrin ja valtakunnallinen hyvinvointi	54
5	Muusikoiden hyväksi järjestetyt konsertit	60
5.1	Vierailevien muusikoiden konsertit	60
5.2	Turussa vaikuttaneiden muusikoiden ja Erik Ferlingin konsertit	63
6	Hyväntekeväisyyskonsertit porvarillisen julkisuuden rakentajana	68
7	Lähteet	71

1 Johdanto

Venäjän aloitettua hyökkäyksen Ukrainaan helmikuussa 2022 monet eri tahot Euroopassa järjestivät hyväntekeväisyyskonsertteja Ukrainan hyväksi.¹ Maaliskuussa 2022 myös Yle järjesti yhdessä eri suomalaisten hyväntekeväisyysjärjestöjen kanssa konsertin, jonka tuotto käytettiin ukrainalaisten auttamiseen. Konsertissa esiintyivät monet tunnetut suomalaiset artistit ja konsertin avulla saatiin kerättyä lähes kuusi miljoonaa euroa.² Ennen konserttia Ylen Urheilu ja tapahtumat -yksikön johtaja Panu Pokkinen kertoi, että konsertit ympäri Eurooppaa viestivät Ukrainan auttamisen olevan koko Euroopan asia.³ Hän myös kannusti ihmisiä lahjoittamaan rahaa toteamalla seuraavasti:

Ukrainassa tarvitaan apua kaikin mahdollisin keinoin. Suomalaiset ovat jo nyt osoittaneet valtavaa myötätuntoa ja auttamisen halua. Ylellä on tahto ja velvollisuus antaa oma panoksensa länsimaisen demokratian puolustamiseksi.⁴

Pokkinen kommentti osoittaa, että konsertin avulla annettiin konkreettista apua Ukrainalle, mutta samalla välitettiin poliittinen viesti. Konsertti oli keino osoittaa, että Suomi osana länsimaista yhteisöä tukee Ukrainaa ja laskee Ukrainan osaksi länsimaista yhteisöä, siinä missä Venäjän aloittama hyökkäys tuomittiin ja Venäjä suljettiin yhteisön ulkopuolelle. Konsertin avulla kerätty suuri rahasumma ja se, että konsertin järjesti Suomen valtion omistama mediayhtiö kertovat siitä, että konsertin avulla haluttiin sekä auttaa ukrainalaisia että ottaa poliittisesti kantaa Ukrainan sotaan.

Hyväntekeväisyyskonserttien sisältämä poliittinen viesti on Ukrainan konserteissa ilmeinen, mutta yhteiskunnallisen viestin välittäminen on ollut osa hyväntekeväisyyskonserttien ilmiötä 1700-luvulta saakka. Nämä konsertit syntyivät ja yleistyivät Euroopassa samaan aikaan, kun 'porvarillinen julkisuus' muokkasi eurooppalaisten tapaa kommunikoida ja olla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Saksalaisen yhteiskuntateoreetikko Jürgen Habermasin tunnetuksi tekemällä käsitteellä tarkoitetaan 1600-luvun lopulla alkanutta prosessia, jossa muutokset eurooppalaisten tavoissa olla sosiaalisessa kanssakäymisessä synnyttivät julkisen keskustelun ja 'yleisen mielipiteen'. Julkisuuden avulla saatettiin kritisoida esimerkiksi säätyjen

¹ Esim. Concert For Ukraine: Refugees' stories centre stage at £12m charity show, BBC News 29.3.2022; Benefizkonzert Ukraine im Herzen, München Ticket, verkkosivusto.

² Jaakko Mannermaa, Apua Ukrainaan -konsertissa kerätty lähes kuusi miljoonaa euroa sodan uhreille, Yle uutiset 12.3.2022.

³ Marjukka Mäkinen, Apua Ukrainaan – Suuri tukikonsertti esitetään myös Ukrainassa, Yle uutiset 13.3.2022.

⁴ Yle järjestää Apua Ukrainaan -tukikonsertin yhdessä avustusjärjestöjen kanssa, Yle uutiset 2.3.2022.

privilegioita tai kuninkaan itsevaltiutta.⁵ Osa tätä prosessia oli kulttuuritarjonnan avautuminen laajemmalle yleisölle. Monien kaupunkien kohdalla tämä avautuminen tarkoitti käytännössä julkisen kulttuuritarjonnan syntymistä, sillä kulttuurielämä oli varhaismodernissa Euroopassa linkittynyt vahvasti hoveihin. Kulttuuritarjonnan, kuten konserttitoiminnan, organisointia varten perustettiin 1700- ja 1800-lukujen Euroopassa erilaisia porvarillisia yhdistyksiä, joista yksi esimerkki on tammikuussa 1790 perustettu Turun Soitannollinen Seura.⁶

Turun Soitannollisen Seuran (jatkossa lyhennettynä TSS) perusti todennäköisesti amatöörimuusikoista koostunut joukko, joka oli 1780-luvulla järjestänyt yksityiskonsertteja. Tämän joukon jäsenistä ei juuri ole säilynyt tietoja, mutta siihen kuuluivat ainakin Turun akatemian teologian apulainen Jacob Tengström ja Turun katedraalikoulun lehtori Isak Nordberg. Varmaa tietoa ei ole siitäkään, kenen aloitteesta seura perustettiin, mutta tutkimuksissa on arveltu Tengströmin ja Nordbergin olleen aloitteentekijöitä.⁷ Seuran tarkoitus oli tarjota Turun säätyläisille julkisia konsertteja, joita Turussa oli aikaisemmin esitetty epäsäännöllisesti ja harvoin. Käytännössä seura loi säännöllisen julkisen konserttitoiminnan Turkuun. Säätyläiset eivät kokoontuneet konsertteihin ainoastaan musiikin vuoksi, vaan konserttitoiminnan tarkoituksena oli myös edistää valistushenkistä seurallisuutta Turussa.⁸ Julkisten konserttien ja niihin liittyvän seurallisuuden tarkoitus oli rakentaa porvarillista julkisuutta ja vaikuttaa siten yleiseen mielipiteeseen ja yhteiskuntaan.

1.1 Tutkimusongelma ja tutkimuksen rajaus

Turun Soitannollinen Seura on kiinnostanut tutkijoita erityisesti suomalaisen orkesterilaitoksen ja julkisen konserttielämän muotoutumisen kannalta. Seuran toiminnan motiivien on nähty olleen puhtaasti musiikkitoiminnan edistämisessä vailla suurempia kytköksiä politiikkaan. Aikaisemmassa tutkimuksessa seuralla on todettu olleen merkitystä turkulaisen seurapiirielämän kannalta, mutta näissä tutkimuksissa on ainoastaan yleisesti kuvattu ajan seurapiirien olleen kiinnostuneita kulttuurista.⁹ Seuran olemassaolon motiiveja tai tarvetta luoda Turkuun julkista musiikkitoimintaa ei ole problematisoitu, vaan toiminnan

⁵ Havu & Huhtinen 2022; Habermas 2004; Horn Melton 2001; Calhoun 1992.

⁶ Artukka 2021, 279 & 280; Savolainen 2017, 187; Wolff 2015, 241; Mansén 2011, 549–552. Turun Soitannollinen Seura on edelleen toiminnassa oleva yhdistys. Sen toiminnassa on ollut taukoja 1800-luvulla, mutta vuodesta 1868 se ollut yhtäjaksoisesti aktiivinen. Seura piti omaa orkesteria 1920-luvulle saakka, jolloin orkesterin ylläpitäminen siirtyi Turun kaupungin hoidettavaksi. Nykyään seura järjestää erilaista musiikkiin liittyvää toimintaa, joista yksi esimerkki 1970-luvulta saakka järjestetty Turun sellokilpailu.

⁷ Korhonen 2015, 31–33; Andersson 1952, 42–48.

⁸ Artukka 2021, 42–45; Öhrberg 2014, 108–154; Habermas 2004, 60–82.

⁹ Nikula 1971, 759–761; Mäkeläinen 1972, 176–184.

itsensä oikeuttavana motiivina on nähty olleen konserttitoiminnan kysyntä ja seuran jäsenten kiinnostus musiikkia kohtaan. Myöskään seuran hyväntekeväisyyskonsertteja ei ole tutkittu kriittisesti, vaan niiden on ajateltu olleen pyyteetöntä avun järjestämistä apua tarvitseville. Konsertit kuitenkin kertovat aikansa yhteiskunnasta ja siitä, miten porvarillista julkisuutta rakennettiin konserttien avulla.

Viime vuosien kansainvälisessä ja suomalaisessa historiantutkimuksessa on varhaismodernia kulttuurielämää tutkittu julkisuuden näkökulmasta, minkä avulla on osoitettu kulttuurielämän yhteiskunnallisia ja poliittisia ulottuvuuksia.¹⁰ Hyväntekeväisyyttä on tarkasteltu osana 1700- ja 1800-lukujen julkisuutta, ja näin on huomattu hyväntekeväisyyden olleen keskeinen keskustelunaihe porvarillisessa julkisuudessa.¹¹ Hyväntekeväisyyskonsertit ovat sen sijaan olleet harvinainen tutkimuskohde, vaikka muutamia niihin keskittyviä tutkimuksia on viime vuosina julkaistu.¹² Aiemmassa tutkimuksessa hyväntekeväisyyden on ymmärretty tarkoittavan lähinnä köyhien auttamista, vaikka 1700-luvulla hyväntekeväisyys merkitsi laajempaa yhteiskunnallista ilmiötä. Ranskalaisten valistusfilosofien muovailema hyväntekeväisyyttä tarkoittava käsite *bienfaisance* vaikutti vuosisadan ajattelumaailmaan, jossa muille ihmisille tehdyt hyvät teot mahdollistivat koko yhteiskunnan hyvinvoinnin. *Bienfaisance* sisälsi ajatuksen taloudellisen hyvinvoinnin edistämisestä, mutta ihmisen sosiaalinen hyvinvointi oli tässä ajattelumallissa yhtä lailla tärkeää.¹³

TSS ei ollut ainoastaan paikallinen toimija, vaan se pyrki valtakunnalliseen nähtävyyteen ja vaikuttamaan yhteiskunnallisiin ihanteisiin konserttitoimintansa avulla. Tässä vaikuttamisessa seuran järjestämät hyväntekeväisyyskonsertit olivat tärkeässä roolissa. Konserttien ytimessä oli *bienfaisance*-ajattelu, ja seura halusi hyväntekeväisyydellään edistää sosiaalista ja taloudellista hyvinvointia yhteiskunnassa. Hyväntekeväisyys suunnattiin erityisesti säätyläisille, joka koostui aatelista, papistosta, porvaristosta sekä eri virkamiehistä, akatemiaväestä ja niin kutsuttujen vapaiden ammattien harjoittajista, kuten lääkäreistä ja asianajajista.¹⁴ Toiminnan tarkoitus oli rakentaa ajatusta ylimpien säätyjen ja niiden välimaastoon asettuneiden ihmisten samankaltaisuudesta ja yhtäläisistä oikeuksista yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Konserttitoiminnassa nämä ihmiset muodostivat

¹⁰ Artukka 2021; Wolff 2015; Wolff 2013; Darlow 2012; Blanning 2002.

¹¹ Kyläkoski 2023; Bond 2021.

¹² Palkisto 2021; DeSimone & Gardner 2020.

¹³ Durant 2000, 19 & 32; Rasse 1992, 610–624; Mauzi 1960, 580–613.

¹⁴ Säätyläisten määrittelystä Annola 2022, 11 & 12; Artukka 2021, 33–36; Wirilander 1974, 15–22.

porvarillisen yleisön, jonka tarpeita varten hyväntekeväisyyskonsertteja ja koko konserttitoimintaa organisoitiin.

Julkisuutta sanan modernissa merkityksessä ei 1700-luvulla ollut olemassa, vaan aikalaiset loivat uudenlaista porvarillista julkisuutta sosiaalisten vuorovaikutuksien keinoin.

Porvarillinen julkisuus ei ollut myöskään modernissa mielessä kaikille avoin, vaan se koostui lähinnä sen rakentamiseen osallistuneista säätyläisistä.¹⁵ Tutkielmani keskeisin argumentti on, että auttamisen lisäksi TSS pyrki rakentamaan ja määrittelemään hyväntekeväisyyskonserttien avulla porvarillista julkisuutta ja valistushenkistä maailmankuvaa. Seuralle konsertit olivat väline määritellä perinteisiä säätyrajoja ja -privilegioita haastavaa yhteiskuntajärjestystä. Tutkielmani pääkysymykset ovat seuraavat: miksi TSS järjesti hyväntekeväisyyskonsertteja sekä millaisia merkityksiä seura antoi hyväntekeväisyydelle? Vastatakseni pääkysymyksiini kysyn myös, miten valistusfilosofioille tyypilliset ihanteet ja käsitteet näkyvät seuran toiminnassa, millainen rooli hyväntekeväisyydellä oli porvarillisen yleisön määrittelyssä, sekä millainen paikallinen ja toisaalta valtakunnallinen ulottuvuus seuralla ja sen hyväntekeväisyyskonserteilla oli.

Olen valinnut tarkasteluni kohteeksi TSS:n hyväntekeväisyyskonsertit, sillä seura oli ainoa porvarillinen musiikkiyhdistys ja ainoa säännöllisesti hyväntekeväisyyskonsertteja järjestänyt toimija nykyisen Suomen alueella 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa. Vasta 1800-luvun aikana myös muissa Suomen alueen kaupungeissa perustettiin musiikillisia yhdistyksiä, kuten Helsingin Soitannollinen Seura vuonna 1827.¹⁶ Turussa oli toiminut myös vuosina 1770–1779 Aurora-niminen seura, jonka kokoontumisissa esitettiin musiikkia. Aurora-seura järjesti myös kahtena vuosipäivänään julkisen konsertin, mutta hyväntekeväisyyskonsertteja seura ei järjestänyt.¹⁷

Vastaan tutkimuskysymyksiini tutkimalla TSS:n lehti-ilmoituksia, joita seura julkaisi *Åbo Tidningar*-lehdessä¹⁸, joka oli tutkimusajanjaksolla ainoa Turussa julkaistu sanomalehti. Toinen keskeinen aineisto on TSS:n arkistoaineisto¹⁹, johon kuuluu esimerkiksi seuran säännöt, tilikirjat ja matrikkelit. Näkökulmani on siis seurassa ja sen toimijoissa. Olen valinnut tämän näkökulman oleellisen tutkimusaukon vuoksi, sillä seuran ja sen toimijoiden

¹⁵ Nurmiainen 2009, 102 & 103.

¹⁶ Marvia & Vainio 1993, 13.

¹⁷ Dahlström & Salmernaara 1995, 200.

¹⁸ Lehden nimi muuttui vuonna 1800 *Åbo Tidningiksi*, mutta kyseessä on käytännössä sama lehti.

¹⁹ TSS:n arkistoaineistoa säilytetään Sibeliusmuseossa Turussa ja Kansalliskirjaston käsikirjoituskokoelmassa Helsingissä.

motiiveja järjestää hyväntekeväisyyskonsertteja ei ole aikaisemmin tutkittu. Konsertteja käsittelevää aineistoa on säilynyt melko vähän, ja tämä aineisto on seuran toimijoiden kirjoittamaa. Valitsemani lähteet ovat ohjanneet minua analysoimaan aineistoani aate- ja käsitehistoriallisessa kehyksessä. Erityisesti sanomalehtiaineisto soveltuu aatehistorialliseen tutkimukseen, sillä sanomalehdet olivat keskeinen osa valistusajan kirjallista kulttuuria sekä porvarillista julkisuutta ilmiönä.²⁰ TSS:n arkistoaineiston avulla olen täyttänyt niitä aukkoja, joihin lehtiaineisto ei vastaa.

Ajallisesti olen rajannut tutkielmani käsittelemään vuosia 1790–1808, mille on kaksi eri perustetta. Ensinnäkin Turussa ei järjestetty ennen TSS:n perustamista julkisia hyväntekeväisyyskonsertteja. Seura puolestaan oli aktiivinen vuosina 1790–1808, minkä jälkeen toimintaan jäi vuosien tauko, kunnes 1820-luvulla seuran toiminta aktivoitui uudelleen. Julkisten konserttien järjestäminen laantui hetkellisesti toiminnan loputtua 1808, mutta amatöörimuusikot ja kaupungissa vierailevat muusikot järjestivät julkisia konsertteja, myös hyväntekeväisyyskonsertteja, ennen TSS:n toiminnan elpymistä.²¹ Ajallinen rajaus vuoteen 1808 perustuu erityisesti yhteiskunnalliseen kontekstiin, sillä Suomen sodan seurauksena Suomen alue liitettiin osaksi Venäjän keisarikuntaa. Turkulaisen konserttielämän tarkastelu venäläishallinnon aikana vaatisi laajempaa yhteiskunnallisen kontekstin huomioimista ja vertailua kustavilaiseen aikaan, mikä ei pro gradu -tutkielman pituuden vuoksi ole mahdollista.

1.2 Keskeiset käsitteet

Tutkielmani aiheeseen keskeisesti liittyvä käsite on 'valistus' (*les Lumières*), jolla yleisesti viitataan niin kutsuttuun pitkään 1700-lukua määrittäneeseen ilmiöön ja tuohon aikaan liittyvään filosofiseen ja yhteiskunnalliseen ajatteluun. Valistus ei ollut yhtenäinen aatteellinen liike, vaan joukko erilaisia filosofioita, joita yhdisti yhteiskunnan kritisointi ja ajatus oikeudenmukaisen yhteiskunnan ideoisesta teoreettisella tasolla. Valistusaikaa kuvataan toisinaan myös filosofian, järjen tai kritiikin aikakautena. Käsite valistus juontuu verbistä valistaa tai valaista (esim. ruotsiksi *upplysa/upplysning*), ja käsite kuvaa metaforisesti yhteiskunnan muuttumista paremmaksi, kun ihmisiä valistetaan tiedolla.²²

²⁰ Habermas 2004, 21–23; Horn Melton 2001, 81.

²¹ Artukka 2021, 280–293; Lagus 1890, 36.

²² Wolff 2011, 28 & 29; Stuke 1979, 243–250.

Valistusajan filosofiseen ajatteluun liitetään yleensä seuraavat tekijät: edistys, tasa-arvo, suvaitsevaisuus, individualismi, usko tieteeseen, mielipiteen ja lehdistön vapaus sekä valtion ja kirkon erottaminen toisistaan. Vaikka nämä tekijät ovatkin keskeinen osa valistuksen perintöä länsimaisissa yhteiskunnissa, ei niitä yhteen niputtamalla saada aikaan koherenttia käsitystä valistuksen sisällöstä. Valistus oli monitahoinen ilmiö, johon liittyy erilaisia vaiheita ja keskenään ristiriitaisia näkemyksiä. Esimerkiksi listaamani tekijät liittyvät 1700-luvun loppupuolen ranskalaisten radikaalifilosofien näkemyksiin. Valistus oli aikalaisten luoma käsite, eikä sille ollut olemassa tyhjentävää määritelmää. Tästä kertoo laaja kirjo eri kirjoituksia, joissa käsitettä yritettiin määritellä, yhtenä tunnettuna esimerkkinä Immanuel Kantin *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?* (*Vastaus kysymykseen: Mitä on valistus?*) 1700-luvun lopulta.²³

Valistuksen määrittelemisen on ollut 1700-luvun jälkeenkin hankalaa ja historiantutkijat käyvät edelleen keskustelua siitä, mitä valistus oikeastaan oli, ja mikä sen perintö on. Keskustelua on herättänyt valistuksen alueellisten eroavaisuuksien tarkastelu kansallisesta näkökulmasta, sillä valistukseen keskeisesti vaikuttaneet henkilöt olivat kosmopoliitteja, eivätkä olleet sidoksissa yhteen valtioon tai hallitsijaan.²⁴ Nykyhistorioitsijat eivät pidä merkittävänä tutkia valistuksen kansallisia ilmenemismuotoja, mutta aiemmassa tutkimuksessa kansallisten erityispiirteiden hahmottaminen ollut ennen yleinen tutkimuskohde. Tästä käy esimerkkinä Ruotsissa 1990-luvulta alkaen käyty laaja keskustelu siitä, oliko Ruotsissa ollenkaan valistusta ja jos oli, millainen se oli. Keskustelu alkoi ruotsalaisen historioitsija Tore Frängsmyrin esittäessä väitteitä siitä, että Ruotsissa ei ollut varsinaista valistusta 1700-luvulla. Frängsmyr on perustellut näkemystään sillä, että kristinuskoa vastaan ei hyökätty Ruotsissa yhtä vahvasti kuin Ranskassa, ja että monet valistusfilosofiaa edistäneet toimijat kuuluivat papistoon.²⁵

Frängsmyrin näkemyksiä ovat 1990-luvulla kritisoineet esimerkiksi ruotsalaiset historiantutkijat Magnus Nyman ja Jacob Christensson. Heidän mukaansa valistuksen synnyttämät ajatukset näkyivät Ruotsissa esimerkiksi tieteen edistämisenä ja lehdistön roolina julkisen mielipiteen muodostamisessa. Valistushanteita edusti myös vuonna 1766 säädetty painovapausasetus, joka takasi ensimmäisenä maailmassa perustuslaillisen suojan painovapaudelle. Ruotsalaiset historioitsijat myös ovat kiistäneet ajatuksen siitä, että

²³ Wolff 2011; Israel 2010, vii & viii; Wolff 2004, 28; Stuke 1979, 250–278.

²⁴ Wolff 2011, 29; Nurmiainen 2009, 28 & 29.

²⁵ Frängsmyr 1993, 9–32.

Ranskassa valistusaikana esiinnousseet ajatukset ja tapahtumat olisivat valistuksen määritelmä, tai että kristinuskon kritisointi olisi ollut keskeisin valistuksen piirre. Christensson on korostanut, että valistuksen yleispätevä määrittelemine ei ole mielekäästä, sillä valistusfilosofia ei ollut yhtenäinen aatteellinen liike, vaan sai erilaisia muotoja eri puolilla Eurooppaa. Verrattuna Ranskaan valistus ei saanut ehkä yhtä radikaaleja muotoja Ruotsissa, mutta Christenssonin mukaan valistusfilosofia vaikutti ruotsalaiseen yhteiskuntaan suuresti.²⁶

Yhdysvaltalainen historiantutkija Carl L. Becker on esittänyt, että valistusfilosofien muovailemat ajatukset pohjautuivat kristilliseen perinteeseen. Hänen mukaansa valistusfilosofit loivat kristillisten käsitteiden tilalle uusia maallisia käsitteitä, vaikka merkitys niiden taustalla oli identtinen. Becker käyttää esimerkkeinä ranskalaisten valistusfilosofien käyttämiä käsitteitä *bienfaisance* ja *humanité* (inhimillisyys) ja toteaa niiden ilmentävän kristinuskon ajatusta lähimmäisenrakkaudesta.²⁷ Kristillisen etiikan ohella eurooppalaisten yhteiskuntateoreetikkojen kiinnostus antiikin käsitteisiin *salus publica* ja *societas civilis*²⁸ vaikutti merkittävästi siihen, miten hyväntekeväisyys ymmärrettiin 1700-luvulla. *Salus publica* tarkoitti yhteistä hyvää, jossa yhteiskunnan jäsenten tuli omilla toimillaan edistää koko yhteiskunnan hyvinvointia.²⁹ *Societas civilis* viittasi taas poliittiseen yhteisöön ja sen jäsenten oikeuksiin yhteiskunnassa. Keskiajan ajattelussa käsitettä käytettiin lähinnä erottelemaan maalliset yhteisöt jumalan hallitsemasta, kaikkien kristittyjen muodostamasta kristikunnasta. Varhaismodernilla ajalla käsitettä alettiin kääntää kansojen kielille. 1700-luvun alkupuolella se ruotsinnettiin *borgerlig sammanlefnad* ja suomennettiin 'maailmallinen kanssakäyminen'. Teoreettisesti käännökset olivat muunnelmia antiikin *societas civiliksestä*, mikä loi pohjan uudelle tavalle ymmärtää ihmisten yhteiskunnalliset oikeudet ja sai ihmiset suhtautumaan kriittisesti yhteiskunnan järjestäytymiseen. 1700-luvun kontekstissa *societas civilis* sisälsi ajatuksen yhteiskunnan vapaiden jäsenten oikeudesta osallistua poliittiseen päätöksentekoon ja vaikuttaa yhteiskuntaan.³⁰

Societas civiliksen kääntämisen myötä säätyjen privilegit ja niiden muodostama epätasa-arvo alettiin nähdä aiempaa kriittisemmin. Yhteiskunnan aktiivisia jäseniä oikeuksineen

²⁶ Henrik Hojer, Den svenska upplysningen – fanns den? *Froskning & Framsteg* 1.6.2006, verkkoartikkeli; Christensson 1996, 5–13; Nyman 1994, 11–15. Vuoden 1766 painovapauslaista Nokkala 2022, 245.

²⁷ Becker 1955, 1–31, käsitteistä *bienfaisance* ja *humanité* s. 39.

²⁸ Käsite on roomalainen vastine kreikkalaiselle käsitteelle *politikon koinonia*, joka tarkoittaa poliittista yhteiskuntaa. Ks. Saastamoinen 2003, 38.

²⁹ Rasse 1992, 599 & 600.

³⁰ Habermas 2004, 23–25; Saastamoinen 2003, 38–46; Koselleck 2002, 208–217; Kauppinen 1977, 60–81.

ranskalaiset valistusfilosofit käsitteellistivät käsitteellä *citoyen*, siinä missä aikaisemmin yhteiskunnan jäsenet olivat olleet passiivisia hallitsijan 'alamaisia' (*sujet*).³¹ Käsitteen vastineeksi muodostui Ruotsissa *medborgare*, mutta sen suomenkielinen aikalaiskäännös 'kanssaporvari' ei vakiintunut yleiseen käyttöön.³² Nykykäännös 'kansalainen' sisältää 1800-luvun nationalismiin liittyvän ajatuksen kansallisuudesta. Siksi 1700-luvun ajattelumaailmaan sopivampi käännös on 'kanssakansalainen', joka viittaa yhteisöllisyyteen ja ajatukseen oikeudesta osallistua politiikkaan ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.³³ Ruotsissa *Medborgare* kuvasi miehistä koostuneen poliittisen yhteisön jäseniä, ja käsitteellä ilmaistiin ajatusta siitä, että poliittiseen vaikuttamiseen piti voida osallistua säätyvaltiopäivien ulkopuolellakin. Sillä ei kuitenkaan ollut täydelliseen tasa-arvoon ja demokratiaan liittyvää merkitystä, vaan se viittasi käsitteen *societas civilis* mukaisen yhteisön jäsenten velvollisuuksiin ja oikeuksiin yhteisten asioiden hoitamisessa.³⁴

Jäsenyys *borgerlig sammanlefnadissa* velvoitti porvarillisten hyveiden vaalimiseen, ja hyveillä oli siksi poliittinen ulottuvuutensa.³⁵ Valistuskäsitteet *bienfaisance* ja *humanité* olivat porvarillisia hyveitä, joiden tuli näkyä yhteisten asioiden hoitamisessa. Nämä käsitteet olivat tiiviisti sidoksissa toisiinsa. *Humanité* oli monessa mielessä vastine kristikunnasta, sillä se viittasi koko ihmiskuntaan ja yksittäisen ihmisen jäsenyyteen osana ihmiskuntaa. Käsite tarkoitti lisäksi ihmisenä olemisen piirteitä. Inhimillisen ihmisen tuli tuntee hyväntahtoisuutta 'kanssakansalaisiaan' kohtaan.³⁶ *Bienfaisance* taas viittasi toimiin, joilla ihminen edisti yhteistä hyvää eli koko ihmiskunnan hyvinvointia. Ajattelussa keskeistä oli, että oma hyvinvointi oli riippuvaista muiden hyvinvoinnista.³⁷ Käsite liittyi siten antiikin hyveeseen *salus publica*, jota poliittisen yhteisön (*borgerlig sammanlefnad*) jäsenet edistivät. Nykyinen käsitys hyväntekeväisyydestä köyhien tai hätää kärsivien auttamisena sisältyi *bienfaisance*-ajatteluun, mutta yhteistä hyvää edistettiin myös sosiaalisin keinoin, pääasiassa seurallisuuden avulla.³⁸ Valistushenkinen seurallisuus määritteli säätyläisistä koostuneiden seurapiirien sosiaalisen kanssakäymisen tapoja, joiden mukaan keskenään vuorovaikutuksessa olevien ihmisten tuli nähdä toisensa samankaltaisina, ja siten yhteiset velvollisuudet ja oikeudet

³¹ Habermas 2004, 137 & 172; Riedel 1972, 672 & 687–702.

³² Saastamoinen 2003, 48.

³³ Saastamoinen 2003, 46–49. 'Kanssakansalaisen' käännöksestä Nurmiainen 2009, 24 & 71.

³⁴ Wolff 2009, 70–76; Saastamoinen 2003, 46 & 47.

³⁵ Wolff 2009, 76–79.

³⁶ Hanley 2017, 13–17; Durant 2000, 3–11.

³⁷ Rasse 1992, 614 & 615; Mauzi 1960, 580.

³⁸ Grell & Cunningham 2002, 3–13; Mauzi 1960, 205–210 & 583–601.

jakavina ihmisinä.³⁹ Taiteella nähtiin olevan samalla tavalla ihmistä jalostava merkityksensä. Siksi taiteen kuluttaminen ja tukeminen, sekä taiteelliseen toimintaan liittyvä seurallisuus tähtäsivät yhteisen hyvän edistämiseen yhteiskunnassa.⁴⁰

Seurallisuus oli toimintaa, joka rakensi porvarillista julkisuutta ja määritteli yhteiskunnallisia ihanteita.⁴¹ Sosiaalisen vuorovaikutuksen hyvää tekevä luonne teki siten hyväntekeväisyydestä tärkeän tekijän porvarillisessa julkisuudessa. Lehdistöllä oli keskeinen rooli porvarillisten hyveiden välittämisessä, ja lehtikirjoituksissa viestittiin ja määriteltiin hyväntekeväisyyden ja inhimillisyyden ideaaleja.⁴² Tämän vuoksi Turun Soitannollisen Seuran toiminta ja seuran hyväntekeväisyyskonsertit olivat säännöllisesti esillä turkulaisessa lehdistössä. Hyväntekeväisyyskonserttien edustama hyveellisyys ei liittynyt ainoastaan auttamiseen, vaan konserttien säätyrajat ylittävä seurallisuus edisti *bienfaisance*-ajattelun hengessä koko yhteiskunnan hyvinvointia.

Hyväntekeväisyyskonserttien ilmiö sai alkunsa Britanniassa, jossa 1600-luvun loppupuolella teatteriseurueet alkoivat järjestää esityksiä yksittäisten näyttelijöiden hyväksi. Teatteriesitysten innoittamana muusikot alkoivat järjestää konsertteja, joissa keräsivät varoja itselleen. Molemmissa tapauksissa kyse oli taiteilijoiden tulojenmuodostuksen varmistamisesta.⁴³ 1700-luvun aikana yleistyivät myös konsertit, joissa autettiin köyhiä tai muita apua tarvitsevia. Georg Friedrich Händelin Lontoossa vuonna 1749 pitämä konsertti Foundling hospital -nimisen lastenkodin hyväksi innoitti hyväntekeväisyyskonserttien järjestämiseen ympäri Eurooppaa, sillä konsertti oli suuri menestys. Vastaavaa konserttia järjestettiin Lontoossa vuosittain 1770-luvulle saakka.⁴⁴

Porvarillisessa julkisuudessa sekä muusikoille että hätää kärsiville järjestetyt konsertit edustivat hyväntekeväisyyttä. Hätää kärsivien konsertit ilmensivät valistusajattelun käsitystä epäoikeutta kohdanneiden uhrien auttamisesta ja siten epäoikeudenmukaisuuden vähentämisestä yhteiskunnassa.⁴⁵ Muusikoiden auttaminen merkitsi taas taiteen vaalimista porvarillisena hyveenä, mutta muusikoiden tukemisella oli myös seurallisuuteen liittyvät piirteensä, sillä hyväntekeväisyyskonsertit olivat muusikoille ja konserttien yleisölle keino

³⁹ Artukka 2021, 42, 43 & 301–309; Lilti 2015, 7, 8 & 22.

⁴⁰ Wolff 2015, 424.

⁴¹ Öhrberg 2014, 108–110.

⁴² Durantton 2000, 28–31.

⁴³ DeSimone & Gardner 2020, 1–6.

⁴⁴ Gardner 2020, 214–219.

⁴⁵ Denby 1994, 177–179.

rakentaa yhteisiä verkostoja.⁴⁶ Yhteisen hyvän edistämisen näkökulmasta konserteissa oli tärkeintä viestiä porvarillisten hyveiden mukaisesta elämästä. Hyväntekeväisyyskonsertit palvelivat porvarillisen yleisön etuja, sillä hovien sijaan porvarillinen yleisö rahoitti taiteilijoita ja loi aiempaa suuremmalle yleisölle mahdollisuuden kuluttaa taidetta. Siten porvarillinen yleisö osoitti omaa hyveellisyyttään ja yhteiskunnallista merkitystään, mikä merkitsi porvarillisen julkisuuden toimijoille yhteisen hyvän edistämistä eli hyväntekeväisyyttä.⁴⁷ Hyväntekeväisyyskonsertit ajoivat porvarillisen yleisön etuja ja määrittivät hyväntekeväisyyden merkitystä porvarillisena hyveenä siinäkin mielessä, että konserttien järjestäjät, esiintyjät ja yleisö toimivat prosessin aktiivisina toimijoina, kun taas avun saajat olivat passiivisia toimijoita.

Tarkasteltaessa hyväntekeväisyyskonsertteja on tärkeää huomata, ettei käsite 'hyväntekeväisyyskonsertti' ollut aikalaisten käytössä. Käyttämässäni aineistossa ei esiinny ruotsin kielistä käsitettä *välgörehetskonsert*, vaan lehdistössä konserttien kerrottiin järjestettävän jonkun "hyväksi" ("til för män för").⁴⁸ Ruotsissa konsertteja järjestettiin eurooppalaisen perinteen mukaisesti sekä muusikoille että köyhille ja muille apua tarvitseville. Suomalainen musiikintutkija Otto Andersson sekä tietokirjailija Kimmo Korhonen ovat TSS:n historiaa koskevissa tutkimuksissaan käyttäneet termejä 'hyväntekeväisyyskonsertti' ja 'lahjakonsertti', joista jälkimmäisellä he ovat viitanneet seuran orkesterijohtaja Erik Ferlingin hyväksi järjestettyihin konsertteihin.⁴⁹ Kuvaan kuitenkin tutkimiani konsertteja käsitteellä 'hyväntekeväisyyskonsertti', sillä tutkielmassani osoitan konserttien ilmentäneen *bienfaisance*-ajattelua pelkän köyhäinhoidon sijaan.

Tutkielmani käsittelee ajanjaksoa, jossa Ruotsissa sääty-yhteiskunnan rakenteet vaikuttivat suurelta osin ihmisten elämään. Kuuluminen tiettyyn säätyyn – eli aateliin, papistoon, porvaristoon tai talonpoikiin – määritteli ihmisen yhteiskunnallisia toimintamahdollisuuksia ja säädyn vaikutus näkyi myös esimerkiksi siinä, miten ihmisen odotettiin käyttäytyvän. Säätyjä määriteltiin myös lainsäädännöllisesti erioikeuksien eli privilegioiden avulla, ja privilegioiden määrittäminen oli osa 1700-luvun poliittisia kamppailuja.⁵⁰

⁴⁶ DeSimone & Gardner 2020, 1.

⁴⁷ Hunter 2020, 245, 246, 250 & 251; Lowerre 2020, 23–26; Black 1990, 223–231.

⁴⁸ Esim. *Åbo Tidningar* 25.6.1798, no 24, s. 3.

⁴⁹ Korhonen 2015, 39 & 40; Andersson 1952, 90, 127 & 136.

⁵⁰ Mansén 2011, 152 & 153; Nurmiainen 2009, 180–192; Wirilander 1974, 15–21.

Perinteisiin säätyihin kuulumattomien käsitteellistäminen on ollut vaikeaa sekä aikalaisille että historiantutkimukselle, mikä kertoo uuden ajan aikana käynnistyneen sosiaalisen muutoksen monimutkaisuudesta.⁵¹ Eri käsitteiden kirjo ja merkityserot kertovat toisaalta muutoksen aiheuttamasta käsitteellisen tason kamppailusta poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien suhteen.⁵² TSS itse viittasi toisinaan jäseniinsä käsitteellä 'säätyläinen' (*ståndsperson*), mutta joskus tarkensi yleisön sosiaalista jakaumaa käyttämällä säätyläisen lisäksi käsitettä 'porvaristo' (*borgerskap*).⁵³ Porvaristolla viitattiin käsitteenä kaupungeissa asuviin henkilöihin, joilla oli lupa harjoittaa porvarisammattuja, eli toimia käsityöläisinä tai kauppiaina. Porvaristo ei ollut varsinaisesti yhtenäinen ryhmä, vaan jakaantui esimerkiksi ammattikuntien avulla eri ryhmiin, joilla oli toisistaan poikkeavat ryhmäidentiteetit ja sosiaalinen status.⁵⁴ Säätyläiset taas olivat laajempi ja heterogeenisempi ryhmä, ja käsitteellä ilmaistiin vaurasta elämäntyyliä. Karkeasti määriteltynä säätyläisiin kuului aatelia, papistoa ja porvaristoa, mutta todellisuudessa säätyläiset olivat heterogeeninen ryhmä, jolla ei ollut selkeää määritelmää. Säätyläisiin kuului esimerkiksi aatelittomia virkamiehiä ja yliopistoihmisiä, jotka kumpikaan eivät kuuluneet varsinaisesti mihinkään säätyyn. Käsite liittyi aikalaisten kielenkäytössä ensisijaisesti sosiaalisiin rajanvetoihin ja sosiaalisen aseman osoittamiseen, kuulumisena eräänlaiseen "parempaan väkeen".⁵⁵

Käsitteenä säätyläinen on ollut aikalaisilleen ja myöhemmälle historiantutkimukselle melko laaja ja osittain epämääräinen käsite. Esimerkiksi säätyläisiä koskevassa tutkimuksessa paljon viitattu suomalainen historiantutkija Kaarlo Wirilander ei määrittele käsitettä tarkkaan, vaan näkee säätyläisten edustaneen tietynlaista tavallisesta kansasta poikkeavaa vaurasta elämäntyyliä. Wirilanderille käsite liittyy myös erityisesti miehiin ja heidän virka-asemaansa. Ruotsalainen historiantutkija Sten Carlsson on taas määritellyt käsitteen hyvin laveasti, ja esittänyt käsitteen tarkoittavan joko korkeaa syntyperää olevia ihmisiä tai porvarissäädyn yläpuolella olevia ihmisiä. 1810-luvun Turun seurapiirejä ja niissä toimineita säätyläisiä ja eliittitä tutkinut historiantutkija Topi Artukka on omassa tutkimuksessaan korostanut säätyläisten toimineen osana seurapiirejä, eli nostanut tarkasteluun aikalaisten sosiaalisen kanssakäymisen merkittävyyden yhteiskunnallisen aseman määrittelyssä.⁵⁶ Artukka on muiden historiantutkijoiden tavoin osoittanut säätyläisnaisten kuuluneen ajan seurapiireihin.

⁵¹ Carlsson 1973, 13.

⁵² Hyvärinen et. al. 2003, 10 & 11; Koselleck 1979, 25, 26, 35 & 36.

⁵³ Esim. *Åbo Tidningar* 31.1.1791, no 5, s. 2.

⁵⁴ Keskinen 2012, 47–50.

⁵⁵ Annola 2022, 11 & 12; Artukka 2021, 33 & 34; Wirilander 1974, 15–21; Carlsson 1973 17–21.

⁵⁶ Artukka 2021, 36; Wirilander 1974, 14 & 15; Carlsson 1973, 17.

Porvarillinen julkisuus ei koostunut siten ainoastaan miehistä, vaan naiset olivat mukana porvarillisen julkisuuden rakentamisessa ja muotoutumisessa.⁵⁷

Toisinaan historiantutkimuksessa porvariston jäseniä ei lasketa säätyläisiin, sillä käsitettä 'säätyläinen' saatettiin käyttää erontekona porvaristoon. Toisaalta porvariston jäsenet saattoivat kohottaa omaa sosiaalista statustaan kutsumalla itseään säätyläisiksi.⁵⁸ TSS:n jäseniin kuului säätyläisten, kuten akatemian professoreiden tai aatelisten lisäksi porvaristoa, kuten kauppiaita, kultaseppiä tai nahkureita.⁵⁹ Valtaosa seuran jäsenistä oli miehiä, mutta jäsenistössä oli myös muutamia naisia seuran ensimmäisen toimintakauden aikana. Lisäksi seura järjesti erillisiä konsertteja, joihin naisilla oli oikeus osallistua.⁶⁰

Hyväntekeväisyyskonsertteihin osallistuminen ei vaatinut seuran jäsenyyttä, vaan kaikki pääsylipun ostaneet pääsivät konserttiin.⁶¹ Näiden konserttien yleisö on todennäköisesti ollut siten laajempi kuin seuran jäsenistö, vaikkakin suurin osa yleisöstä lienee ollut seuran jäseniä. Käsitteellistän TSS:n toiminnassa mukana olleita ihmisiä käsitteellä 'säätyläinen', sillä se kuvaa tarpeeksi monipuolisesti mutta täsmällisesti tutkimukseni kohteena olevia ihmisiä. Seuran toiminta koski pääasiassa Turun seurapiirejä, jotka koostuivat kaupungin säätyläisistä ja eliitistä. Lisäksi säätyläiset olivat keskeisiä toimijoita porvarillisessa julkisuudessa, ja hyväntekeväisyyden kaltaiset hyveet olivat muodikkaita juuri 1700-luvun säätyläisille.

1.3 Aikaisempi tutkimus

Tutkimusongelmani ytimessä yhdistyvät porvarillisen julkisuuden ja hyväntekeväisyyden tutkimusperinteet. TSS:n hyväntekeväisyyskonsertit ovat minulle tapausesimerkki, jonka kautta tutkin julkisuuden ja hyväntekeväisyyden kietoutumista yhteen kustavilaisen ajan Turussa. Tämän vuoksi tutkielmani asettuu TSS:n historiaa käsitelleen tutkimusperinteen jatkoksi. Lisäksi itselleni tärkeää on ollut säätyläisiä ja seurallisuutta käsittelevä tutkimuskirjallisuus.

Julkisuus nousi akateemisen keskustelun ja historiantutkimuksen aiheeksi 1960-luvun alussa, kun saksalainen sosiologi Jürgen Habermas julkaisi klassikoksi muodostuneen teoksensa *Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchung zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft* (*Julkisuuden rakennemuutos: Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan*

⁵⁷ Artukka 2021, 101–118; Öhrberg 2014, 133–144; Horn Melton 2001, 197–216

⁵⁸ Carlsson 1973 17–21.

⁵⁹ Turun Soitannollisen Seuran matrikkeli, esim. s. 75–85, SmP19248, SM.

⁶⁰ Korhonen 2015, 37 & 40; Andersson 1952, 127.

⁶¹ Turun Soitannollisen seuran säännöt, luku 2, §6, SmP19248, SM.

kategoriasta). Teoksessaan Habermas tarkasteli kaikkia koskettavan ja kaikille saavutettavan julkisuuden muotoutumista Euroopassa 1600-luvulta alkaen. Habermasin mukaan tämän prosessin keskeisessä asemassa olivat esimerkiksi sanomalehdistö, kahvilat ja salongit sekä teatterit ja konsertit. Vaikka *Strukturwandel der Öffentlichkeit* sisälsi syväluotaavan analyysin julkisuuden historiaan ja muodosti siten teoreettisen käsityksen siitä, mitä julkisuus on, Habermasin teos ei ollut historiatieteellinen tutkimus. Ennemminkin teos oli yhteiskuntateoreettinen tutkimus, joka pyrki hahmottamaan toisen maailmansodan jälkeisen Saksan poliittisen järjestelmän liberaaleja juuria. Yleislinjaisuudestaan huolimatta teos on hedelmällinen apuväline menneisyyden tutkimiseen. Teoksen suuresta linjasta voi historiantutkimuksella nostaa esiin yksityiskohtia, mikä täydentää ymmärrystä julkisuudesta ja sen toiminnallisesta roolista menneisyydessä.⁶² Oman tutkielmani kannalta tärkeintä Habermasin teoksessa on analyysi kirjallisen kulttuurin, sekä konserttien ja teatterin merkityksestä porvarillisessa julkisuudessa.

Vaikka Habermas nosti julkisuuden tutkimuksen keskiöön, historiantutkimuksessa oli tutkittu julkisuutta jo aikaisemminkin. Tämän tutkielman kannalta keskeinen esimerkki on saksalaisen historiantutkija Reinhart Koselleckin väitöskirja *Kritik und Krise* 1950-luvun alkupuolelta. Koselleckin väitöskirja ei keskittynyt Habermasin tavoin julkisuuden teoretisointiin, mutta käsitteli porvarillisen julkisuuden muotoutumista ja vaikutusta 1600- ja 1700-luvuilla. Teoksessaan Koselleck analysoi, että koska absoluuttiseen monarkiaan perustuneen yhteiskunnan käsitys politiikasta ja valtiosta oli kapea, syntyi valistuksen yhteiskunnallinen kritiikki ja toimintatapa yhteiskunnan ”epäpoliittisella” alueella. Siinä missä Habermas korosti porvarillisen julkisuuden synnyn liberaalia pohjaa, Koselleck näki sen syntyneen valtakamppailun ja yhteiskunnallisen kitkan tuotoksena.⁶³ Koselleck pohtii teoksessaan paljon porvarillisten seurojen, erityisesti vapaamuurariliikkeen, merkitystä absoluuttisen järjestelmän romahtamisessa, mikä tuo oivallista syvyyttä TSS:n toiminnan analysoimiseen.

Erytyisesti Habermasin tutkimuksen myötä historiantutkijat ovat myös olleet kiinnostuneita kulttuuritoiminnan julkisuuden poliittisista vaikutuksista varhaismodernilla ajalla.

Esimerkiksi englantilaisen historiantutkija T. W. C. Blanningin teos *The Culture of Power and the Power of Culture – Old Regime Europe 1660–1789* käsittelee vallan ja kulttuurin suhdetta julkisessa sfäärissä 1600- ja 1700-lukujen Euroopassa. Blanning esimerkiksi

⁶² Havu & Huhtinen 2022, 250–251; Savolainen 2017, 17; Habermas 2004; Horn Melton 2001, 4–10; Calhoun 1992.

⁶³ Koselleck 1988.

tarkastelee Ranskan suuren vallankumouksen kulttuurisia juuria ja miten ooppera oli keskeinen tekijä monarkian vallan manifestoinnissa, mutta myös vallan kritisoimisessa. Teoksessa tarkastellaan myös kulttuuritoiminnan ympärillä tapahtuneen seurallisuuden merkitystä yhteiskunnallisen kehityksen kannalta.⁶⁴

Hyväntekeväisyyttä on tutkittu osana köyhyyden tutkimusta ja köyhäinhoidon organisointia. Perinteisesti köyhäinhoitoa on tutkittu osana hyvinvointivaltion kehitystä, eli hallinnollista, ylhäältä alas suuntautuvana köyhäinhoitoa, mutta 1980-luvulta alkaen kansainvälisiä historiantutkijoita on kiinnostanut myös vapaaehtoinen köyhäinapu, johon hyväntekeväisyys kuuluu. Tällöin kiinnostuksen kohteena on ollut julkinen hyväntekeväisyys, esimerkiksi 1800-luvun eri hyväntekeväisyysjärjestöjen toiminta.⁶⁵ Tutkielmani kannalta keskeisimmät tutkimukset käsittelevät hyväntekeväisyyden ideaa ja käsitettä 1700-luvulla, sillä näiden avulla olen muodostanut argumentointiani ohjaavan käsityksen hyväntekeväisyyden ideasta. Tällaisia tutkimuksia ovat ranskalaisen kirjallisuudentutkijan Robert Mauzin vuonna 1960 julkaistu *L'idée du bonheur dans la littérature et la pensée française au XVIIIe siècle*, saksalaisen sosiologi Mohammed Rassemin käsittehistoriallinen selvitys hyväntekeväisyyden käsitteestä vuodelta 1992, sekä ranskalaisen historioitsija Henri Durantontin käsitteestä *humanité* kertova artikkeli vuodelta 2000.⁶⁶

Hyväntekeväisyyskonsertit eivät ole olleet kansainvälisessä tutkimuksessa juuri tutkimuksen keskiössä. Hyväntekeväisyyskonsertteja sivutaan varsinkin, kun ne liittyvät julkisen konserttielämän instituutioihin 1700- ja 1800-luvuilla, mutta konserttien kriittinen ja tarkempi historiallinen tarkastelu on jäänyt vähälle huomiolle. Yksi esimerkki tutkimuksesta, joka on nostanut hyväntekeväisyyskonsertit tutkimuksen keskiöön, on Alison DeSimonen ja Matthew Gardnerin toimittama artikkelikokoelma *Music and the Benefit Performance in Eighteenth-Century Britain* vuodelta 2020. Teoksessa tarkastellaan hyväntekeväisyyskonserttien syntyä ilmiönä ja niiden varhaisvaiheita Britanniassa 1600- ja 1700-luvuilla. Teoksessa käsitellään esimerkiksi konserttien merkitystä muusikoille, yleisölle sekä eri tyyllilajien suosiolle.

Musiikintutkijoilla on ollut merkittävä rooli TSS:n historiaa koskevissa tutkimuksissa, minkä vuoksi näissä tutkimuksissa on korostunut musikologinen näkökulma. Seuran järjestämät hyväntekeväisyyskonsertit mainitaan usein tärkeänä perinteenä turkulaisessa

⁶⁴ Blanning 2003, 357–428.

⁶⁵ Porter 2002, 16 & 17; Jordansson 1998, 123–125; Stenius 1987, 268–272; Pulma 1985.

⁶⁶ Durantontin 2000; Rassem 1992; Mauzi 1960.

konserntielämässä, mutta näiden konserttien osalta on enimmäkseen keskitytty niiden ohjelmistoon ja asemaan konserttelämässä. Yksi merkittävä syy siihen, miksei hyväntekeväisyyskonsertteja ole tutkittu lienee lähteiden niukkuus, mutta pääasiallisesti tutkimusten keskittyessä musikologiseen näkökulmaan ei hyväntekeväisyyskonserttien kriittistä tutkimista ole pidetty tarpeellisena. Aiemman tutkimuksen keskiössä on toisaalta ollut seurata kronologisesti seuran toiminnan kautta syntyntä suomalaista orkesterilaitosta. Tutkielmani kannalta tärkeimmät TSS:n historiaa käsittelevät teokset ovat musiikintutkija ja entisen TSS:n puheenjohtajan Otto Anderssonin *Turun Soitannollinen Seura 1790–1808* vuodelta 1952⁶⁷ sekä TSS:n tietokirjailija Kimmo Korhoselta tilaama teos *Sävelten aika: Turun Soitannollinen Seura ja Turun filharmoninen orkesteri 1790–2015* vuodelta 2015. TSS:n hyväntekeväisyyskonsertteja käsitellään myös Janne Palkiston artikkeliväitöskirjassa *Säveltäjä-klarinetisti Bernhard Crusellin ammatillinen toiminta ja vuorovaikutus Ruotsissa 1795–1833*.⁶⁸ Vaikka Palkiston väitöskirja nostaakin hyväntekeväisyyskonsertit problematisoinnin aiheeksi, ei teoksessa aseteta hyväntekeväisyyttä tarpeeksi kattavasti aatteelliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin, minkä vuoksi Palkiston analyysi hyväntekeväisyyden luonteesta jää melko ohueksi.

1.4 Lähteet

Olen käyttänyt kahta eri lähdekokonaisuutta etsiessäni vastauksia tutkimuskysymyksiini. Sanomalehdet olivat olennainen osa porvarillisen julkisuuden kirjallista kulttuuria, joten lehdet muodostavat minulle keskeisen lähdekokonaisuuden. Olen tutkinut vuosina 1791–1809 ilmestynyttä *Åbo Tidningaria* (nimi vaihtui vuonna 1800 muotoon *Åbo Tidning*), joka oli ainoa Turussa tuolloin ilmestynyt sanomalehti. Lehden keskeisimmät toimijat olivat vuodesta 1790 Turun akatemian teologian professorina toiminut Jacob Tengström, akatemian kaunopuheisuuden professori Henrik Gabriel Porthan sekä runoilijana tunnettu, vuodesta 1798 akatemian kirjallisuudenhistorian professorin virkaa hoitanut Frans Mikael Franzén. Tengström toimi lehden vastaavana toimittajana vuosina 1791–1798, minkä jälkeen Franzén toimitti lehteä.⁶⁹ Tengström valittiin vuonna 1803 Turun piispaksi, minkä jälkeen hänen vaikutuksensa TSS:n toiminnassa väheni, vaikka olikin seuran jäsen. Samalla hän poistui lehden toimituksesta. Porthan kuoli vuonna 1804. Franzén jatkoi lehden toimittamista ja sai

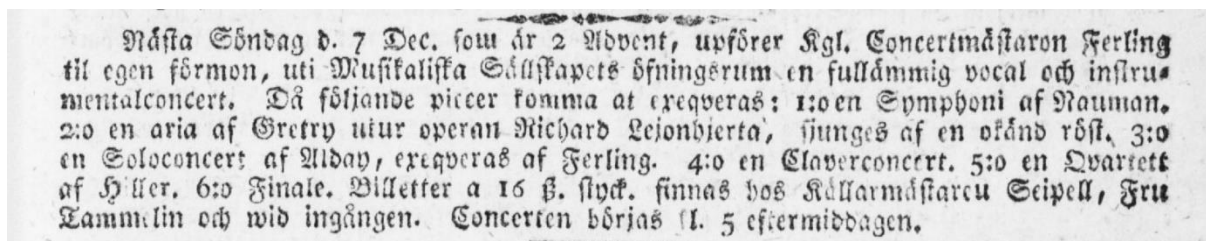
⁶⁷ Anderssonin teos on suomennos alun perin vuonna 1940 ruotsinkielisenä julkaistusta *Musikaliska Sällskapet i Åbo 1790–1808*.

⁶⁸ Palkisto 2022.

⁶⁹ Tommila 1988, 62–67.

toimittamisessa apua vuonna 1797 perustetun Suomen talousseuran sihteereiltä, kuten asessori J. F. Walleniukselta.⁷⁰

Åbo Tidningarissa oli yleensä yksi arkki eli neljä sivua. Historiallis-maantieteelliskäunokirjallisten julkaisujen lisäksi lehdessä julkaistiin erilaisia ilmoituksia, kuten kuolinilmoituksia, huutokauppailmoituksia ja yleisiä kuulutuksia. Vuosina 1791–1800 lehti ilmestyi kerran viikossa, minkä jälkeen lehteä julkaistiin kahdesti viikossa. Lehden levikistä ei ole kattavia tietoja, mutta vuonna 1804 se oli 270 kappaletta, ja aikaisemmin ilmeisesti yli 300 kappaletta. Lehti oli tiettyssä mielessä Turun paikallislehti, mutta lehdessä julkaistiin myös nykyisen Suomen aluetta käsittäviä uutisia ja tekstejä. Lehteä luettiin erityisesti Turussa, mutta myös laajemmin Ruotsissa, varsinkin Suomen alueella.⁷¹ TSS ilmoitti konserteistaan lehdessä mutta julkaisi toisinaan kattaviakin vuosikertomuksia vuosijuhliensa aikaan. Lehti-ilmoitukset kertovat seuran merkityksestä ajan sivistyneistölle ja siitä, että lehden lukijakunnassa oli paljon seuran toiminnasta kiinnostuneita henkilöitä. Jäljelle jääneistä lähteistä *Åbo Tidningarissa* on eniten mainintoja seuran järjestämistä hyväntekeväisyyskonserteista. Näistä konserteista julkaistiin ennen konserttia ilmoitus, konsertin jälkeen julkaistiin tiedote kerätystä summasta, ja toisinaan lehdessä julkaistussa vuosikertomuksessa käsiteltiin myös seuran konsertteja.

Kuva 1: TSS:n konserttimestari Eric Ferlingin hyväksi järjestetyn konsertin ilmoitus *Åbo Tidning*-lehdessä vuodelta 1800. Kansalliskirjasto.

Käyttämäni sanomalehdet löytyvät digitoituina Kansalliskirjaston digitoitujen sanomalehtien verkkopalvelusta, mikä mahdollistaa aineistoon tehtävät haut hakusanoilla. Koska hakutulokset eivät ole olleet täydellisiä, olen lukenut tutkimusajanjaksollani julkaistut sanomalehdet läpi sivu sivulta. Olen lukenut aineistoani etsien sieltä erityisesti konsertti-ilmoituksia, mutta tutustunut myös muihin lehdessä kirjoitettuihin teksteihin. Tällaisia muita tekstejä ovat esimerkiksi ilmoitukset, joissa pyydettiin rahallista apua köyhien auttamiseen, tai

⁷⁰ Tommila 1988, 64–65. Asessori Wallenius oli myös TSS:n jäsen vuosina 1800–1807. Ks. TSS:n matrikkeli, s. 173, SM.

⁷¹ Tommila 1988, 65.

tekstit, joissa yleisesti käsiteltiin köyhyyttä. Tutkimalla näitä tekstejä ja niissä käytettyjä käsitteitä olen voinut verrata niitä TSS:n lehti-ilmoituksiin.

Lehdistä löytämieni konsertti-ilmoitusten perusteella olen jakanut TSS:n järjestämät konsertit kolmeen eri ryhmään:

1. Köyhien säätyläisten konsertit, joita järjestettiin vuodesta 1792 säännöllisesti vähintään kerran vuodessa. 1790-luvulla nämä konsertit järjestettiin yleensä pitkäperjantaina, mutta 1800-luvulla muuna ajankohtana.
2. Akuutin kriisin vuoksi järjestetyt konsertit. Tutkimusajanjaksollani näissä konserteissa autettiin yleensä kaupunkitulipalojen uhreja.
3. Muusikoiden hyväksi järjestetyt konsertit.

Ryhmän 1 konsertit ovat tutkielmani kannalta kaikkein tärkein ryhmä, sillä niitä järjestettiin säännöllisesti ja niillä autettiin Turussa asuvia säätyläisiä. Konsertit ajoivat porvarillisen yleisön etuja ilmentämällä *bienfaisance*-ajattelun mukaista hyveellisyyttä. Muusikoiden hyväksi järjestetyt konsertit liittyvät myös käsitteen *bienfaisance* mukaiseen toimintaan, sillä ne korostavat taiteiden ihmistä jalostavaa merkitystä ja toisaalta toivat muusikot osaksi säätyläisten seurapiirien verkostoja. Akuuttien kriisien vuoksi järjestetyt konsertit tähtäsivät tuomaan seuralle valtakunnallista huomiota ja osoittivat seuran huolehtivan uhreiksi joutuneista ihmisistä. Siten nämäkin konsertit korostivat seuran ajavan yhteistä hyvää ajan hyväntekeväisyysihanteiden mukaisesti.

Sanomalehtien lisäksi olen käyttänyt TSS:n arkistomateriaalia, jota säilytetään Turussa Sibeliusmuseon arkistossa ja Kansalliskirjaston käsikirjoituskokoelmassa. Sibeliusmuseon arkistosta löytyvät seuran jäsenmatrikkeli, säännöt ja tilikirjat. Kansalliskirjastossa säilytettävä aineisto sisältää esimerkiksi erilaisia Jacob Tengströmiltä säilyneitä käsikirjoituksia, jotka koskevat seuraa. Tällaisia kirjoituksia ovat esimerkiksi TSS:n sääntöluonnokset. Tutkielmani kannalta tärkein aineisto, joka Kansalliskirjaston kokoelmista löytyy ovat listat, joiden mukaan seura jakoi rahaa köyhille säätyläisille järjestettyjen konserttien tuotoista. Näitä listoja ei ole aiemmassa tutkimuksessa käytetty juuri lainkaan. Listat antavat kuitenkin arvokasta lisätietoa TSS:n hyväntekeväisyystoiminnan motiiveista, erityisesti köyhien säätyläisten konserttien osalta.

1.5 Metodologinen ja teoreettinen viitekehys

Aate- ja käsitehistoriallisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä on ymmärtää menneisyyden ihmisten tapaa ajatella ja toimia. Vaikka aatehistorian tutkimuskentäksi on 1900-luvulla ymmärretty esimerkiksi aatteet tai yhteiskuntaa pohtineiden filosofien kirjoitukset, nykyään aatehistorian lähtökohtana on, etteivät aatteet tai vallitsevat yhteiskunnalliset olosuhteet itsessään selitä ihmisen toiminnan takana vaikuttavia ajatuksia eli motiiveja teoille. Siksi tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää ja analysoida, miten menneisyyden ihmiset ovat käsittäneet aatteet ja vallitsevat olosuhteet.⁷²

Käsitehistoria on aatehistoriallinen tutkimussuuntaus, jonka tavoite on ymmärtää menneisyydessä käytettyjen käsitysten merkityksiä. Käsitehistoria pyrkii ymmärtämään käsitteisiin liittyviä merkitystiiivistymiä ja niiden historiallista vaihtelevuutta sekä näkemään käsitteet poliittisen, kulttuurisen ja sosiaalisen kiistelyn kohteina ja tuloksina. Käsitehistoria ei tutki mitä tahansa sanoja, vaan historiallisesti merkittäviä poliittisia termejä, joihin liittyy vaihtelevia merkityksiä ja kamppailua merkityksen määrittelemisestä.⁷³

Käsitehistoria ymmärretään sen kapeimmassa merkityksessä saksalaisen tutkimusperinteen mukaan. Saksalaiset käsitehistorioitsijat kritisoivat vanhemman polven aatehistoriaa anakronismista, sillä heidän mukaansa aatehistoriassa ei osattu asettaa termejä aikansa kontekstiin.⁷⁴ Käsitehistorian lähtökohtana oli käsitteiden kautta ymmärtää menneisyyden ihmisten käsityksiä yhteiskunnasta. Saksalaisen käsitehistorian suuntauksen isähahmona pidetty Reinhart Koselleck on esimerkiksi perustellut käsitteiden tutkimuksen tärkeyttä toteamalla, että ”yhteiskuntaa ei ole olemassa ilman yhteisiä käsitteitä”.⁷⁵ Saksalaisen tutkimusperinteen klassisena tuotoksena pidetään yleensä Reinhart Koselleckin, Otto Brunnerin ja Werner Conzen toimittamaa *Geschichtliche Grundbegriffeä*, jossa vuosikymmenten tutkimuksen tuloksena oli saksalaista kielialuetta koskevien poliittisten käsitteiden historioita esitellyt hakuteossarja. *Geschichtliche Grundbegriffe* sisältää artikkelin esimerkiksi saksan kielen hyväntekeväisyyttä tarkoittavasta sanasta *Wohltätigkeit*.⁷⁶

Englanninkielisessä tutkimusperinteessä niin kutsuttua Cambridgen koulukuntaa edustava Quentin Skinner on ollut aate- ja käsitehistorian keskeinen tutkija. Skinnerin lähtökohtana on

⁷² Hyrkkänen 2002, 9 & 10.

⁷³ Hyvärinen et al. 2003, 10; Koselleck 2002, 20–29.

⁷⁴ Richter 1995, 6.

⁷⁵ ”Ohne gemeinsame Begriffe gibt es keine Gesellschaft.” Koselleck 1978, 20.

⁷⁶ Ks. *Geschichtliche Grundbegriffe. Band 7*.

ollut ymmärtää menneisyyden kielellisiä konventioita ja puheakteja. Skinnerin mukaan menneisyyttä on mahdotonta ymmärtää, jos tulkintamme menneisyydestä perustuu ainoastaan klassikkoina pidettyihin kirjoituksiin. Mitään historiantutkijalle valmista kontekstia ei ole olemassa, vaan tutkijan on perehtymällä historiallisiin kirjoituksiin luotava itse oma tutkimuksensa konteksti. Näin tutkija ymmärtää tutkimansa ajankohdan kieleen ja sen käyttöön vaikuttavia tekijöitä, kuten ajattelumaailmaa ja poliittista tilannetta. Menneisyyden tekstit Skinner ymmärtää kielifilosofi J. L. Austinia mukaillen puheakteiksi, eli sen sijaan, että tekstit ainoastaan kommentoisivat sitä, miten asiat ovat, ne myös muokkaavat todellisuutta.⁷⁷

Koselleckin ja Skinnerin tavoissa suhtautua menneisyyden kieleen ja käsitteisiin on keskeisiä eroja, mutta suomalainen käsitehistorioitsija Kari Palonen on yhdistellyt näitä kahta tutkimusperinnettä. Palonen viittaa käsitteisiin yhtäaikaisesti ajallisina (vrt. Koselleck) sekä tilallisina (vrt. Skinner) ilmiöinä. Ajallisesti käsitteissä tulee kiinnittää huomiota niihin muutoksiin, joihin käsitteellä viitataan. Käsitteet siis viittaavat erilaisiin ”todellisuuksiin” eri aikoina, mutta ne myös sisältävät historiallisia kerrostumia mukanaan. Esimerkiksi ’politiikalla’ on viitattu antiikin aikana eri ilmiöihin kuin vaikka 1900-luvulla, mutta antiikin merkitykset sisältyvät ja vaikuttavat vielä 1900-luvullakin käsitteen käyttöön ja merkitykseen. Tilallisesti käsitteet tulee ymmärtää niin, että niiden merkitys, arvostus ja merkittävyys on jatkuvassa muutoksessa niiden käyttötilanteen mukaan, mutta nämä muutokset ovat suhteessa toisiinsa. Tämän vuoksi tutkittaessa tietyn käsitteen käyttöä esimerkiksi suomalaisessa kielenkäytössä on tärkeää suhteuttaa käsitteen tulkintaan sen eurooppalaiset käyttötavat ja merkitykset. Palosen mukaan tutkittaessa käsitteiden käyttöä puheaktien kautta on tärkeää ymmärtää käsitteiden ajallinen ja tilallinen ulottuvuus.⁷⁸

Tutkin tässä tutkielmassa TSS:n toimintaa koskevissa kirjoituksissa esiintyviä käsitteitä Palosen esittämän tavan mukaan. Minulle tekstit ovat puheakteja, joiden sisältämät käsitteet pyrkivät rakentamaan käsitystä hyväntekeväisyydestä porvarillisena hyveenä. Tarkastelen käsitteitä ja niiden käyttöä kriittisesti asettaen ne aikansa ruotsalaiseen ja yleiseurooppalaiseen kontekstiin. Käsitteet ovat minulle välineitä, joiden avulla teen tulkintoja siitä, miten seura viesti omasta hyväntekeväisyydestään porvarillisessa julkisuudessa. Käsitteiden taustalla olevat merkitykset selittävät siten minulle, mitä aikalaiset ovat teksteillään halunneet viestiä.

⁷⁷ Hyvärinen et al. 2003, 12; Skinner 2002, 1–9.

⁷⁸ Palonen 2003, 468–471.

Ymmärrän tekstit itse itseään sekä toinen toisiaan selittäviksi kokonaisuuksiksi, joissa käsitteet vaikuttavat niiden merkityksiin olennaisesti.

Käsitteet ovat osa tutkielmaani aineistosta nousevien käsitteiden ohella analyttisinä käsitteinä, joita ei esiinnyt aineistossani, mutta ne ohjaavat tulkintojani. Minulle tärkeimmät analyttiset käsitteet ovat aiemmin esitelty *bienfaisance* sekä porvarillinen julkisuus. Tulkitsen TSS:n toimintaa ja siitä kertovia lehtikirjoituksia porvarillisen julkisuuden osana, mutta myös julkisuuden rakentajana. Tulkinnallisesti tämä on tärkeää, sillä porvarillisen julkisuuden käsite määrittelee minulle, keitä varten konserttitoimintaa organisoitiin, keille konserteista viestittiin, sekä keitä konserttien avulla viestitty ja määritelty maailmakuva kosketti. Yleiseurooppalaisesti porvarillisen julkisuuden toimijat olivat säätyläisiä.⁷⁹ Ryhmän heterogeenisyyden vuoksi porvarillisen julkisuuden muotoutumisesta ja sitä hallitsevasta maailmankuvasta oli aikalaisillaan eri näkemyksiä, jotka saattoivat olla voimakkaastikin ristiriidassa keskenään. Tämän vuoksi aikalaisten kielenkäytössä käsitteellä 'säätyläinen' saatettiin tehdä erontekoa porvaristoon, jolloin korostettiin sitä, ettei porvariston edustajien kuulunut olla osa porvarillista julkisuutta rakentanutta poliittista yhteisöä. *Bienfaisance*-ajattelun yhdistän osaksi porvarillisen julkisuuden rakentamista. Tulkitsen käsitteen mukaisen hyväntekeväisyysihanteen määritelleen sitä, miten seura rakensi porvarillista julkisuutta ja pyrki määrittelemään porvarillista yleisöä.

Aikalaisille käsitteellä 'julkinen' (*offentlig*) ei ollut moderniin julkisuuteen viittaavaa merkitystä. 'Julkinen' saattoi viitata esimerkiksi jumalanpalveluksen kaltaiseen tapahtumaan, jonka oletettiin koskettavan kaikkia yhteiskunnan jäseniä.⁸⁰ 'Julkisuus' ei silti tarkoittanut kaikille avointa tilaa tai mahdollisuutta osallisuuteen. Päinvastoin 'julkisuutta' ei aikalaisille ollut olemassa, minkä vuoksi he rakensivat sitä eri keinoin. Hyväntekeväisyyskonsertit olivat yksi tapa rakentaa tällaista '(porvarillista) julkisuutta'. 'Yhteisyyteen' tai 'yleisyyteen' viitattiin termillä *allmän*, joka saattoi tarkoittaa myös 'yleisöä' 'Julkisuuteen' ja 'yhteiseen' viittaavat termit olivat olleet käytössä Ruotsissa jo ennen 1700-lukua, mutta tuolloin niiden avulla alettiin rakentaa ajatusta aiempaa useammalle ihmiselle avoimista sosiaalisen kanssakäymisen muodoista. Porvarillinen julkisuus sisälsi myös vaatimuksen siitä, että sen jäsenet määrittelevät sen rakennetta ja maailmankuvaa yhdessä.⁸¹ Käsitteiden lisäksi

⁷⁹ Artukka 2021, 29-45 & 279 & 280; Wolff 2015, 430-437; Habermas 2004, 62-80; Blanning 109-111.

⁸⁰ Savolainen 2017, 54.

⁸¹ Savolainen 2017, 52-59; Nurmiainen 2009, 58, 102 & 103; Habermas 2002, 57.

lehdistöllä ja seurallisuudella, jota harjoitettiin esimerkiksi konserteissa, oli tärkeä rooli porvarillisen julkisuuden rakentumisessa.

Porvarillinen julkisuus muutti sosiaalisen kanssakäymisen muotoja ja varsinkin sitä, ketkä olivat vuorovaikutuksessa keskenään. Eri säätyjen edustajat alkoivat kohdata toisiaan arjessaan ja keskustella keskenään yhteiskunnasta, politiikasta ja kulttuurista aiempaa enemmän. Eri yhteiskunnallisten ryhmien intressit kohtasivat ja muodostivat uusia näkemyksiä yhteiskunnasta ja sen rakenteesta. Siksi porvarillinen julkisuus oli luonteeltaan poliittista, eli porvarillinen julkisuus muodosti jäsenistään käsitteen *societas civilis* mukaisen poliittisen yhteisön. Tämän yhteisön jäsenten mielipiteistä ja maailmankuvasta rakentui 'yleinen mielipide', joka sai 1700-luvulla poliittista painoarvoa. Hallitsijan ja poliittisten instituutioiden suvereniteetti yhteiskunnallisten asioiden hoitamisessa sai haastajakseen porvarillisen julkisuuden, joka vaati oman maailmankuvansa huomioimista yhteiskunnassa.⁸²

Tutkielmassani osoitan, että TSS pyrki hyväntekeväisyyskonserteillaan rakentamaan porvarillista julkisuutta ja määrittelemään sen piirissä valistushenkistä maailmankuvaa. Tässä kontekstissa seuran toimijat, konserttien porvarillinen yleisö sekä konserteissa esiintyneet muusikot olivat porvarillisen julkisuuden rakentajia ja aktiivisia toimijoita. Konsertteja rahoittanut porvarillinen yleisö osoitti konserttien avulla yhteiskunnallista merkitystään, mutta avun kohteilla oli merkityksensä siinä, keitä seuran mukaan tuli pitää porvarillisen julkisuuden jäseninä. Seura pyrki hyväntekeväisyydellä määrittelemään, millainen oli hyveellinen yhteiskunnan jäsen, mutta myös sitä, keillä oli oikeus kuulua porvarillisen julkisuuden piiriin. He pyrkivät myös määrittelemään hyväntekeväisyyden edustavan *bienfaisance*-ajattelua pelkän köyhäinhoidon sijaan. Siksi *bienfaisance* ja porvarillisen julkisuuden rakentaminen nivoutuivat seuran toiminnassa tiiviisti yhteen.

⁸² Habermas 2004, 21, 22 & 57–61; Saastamoinen 2003, 46.

2 Turun Soitannollinen Seura osana kustavilaista yhteiskuntaa

Porvarillinen julkisuus haastoi perinteistä yhteiskunnan järjestäytymistä ja absoluuttista kuningasvaltaa. Seuroissa harjoitettu seurallisuus vaikutti siihen, miten ja missä muodossa säätyläiset omaksuivat valistushenkistä maailmankuvaa. Seurallisuuden ihanteena oli asettaa arjessa valinneet hierarkiat toissijaisiksi ja nähdä vuorovaikutuksessa olevat ihmiset tasa-arvoisina. Siten seurallisuus edisti säätyläisten yhteistä hyvää *bienfaisance*-ajattelun mukaisesti. Tässä luvussa tarkastelen sitä, millainen toimija Turun Soitannollinen Seura oli osana kustavilaisen ajan yhteiskuntaa. Kiinnitän huomiota siihen, miten yleiseurooppalainen seurallisuuden esimerkki ja Ruotsin yhteiskunnallinen konteksti vaikuttivat seuran olemukseen. Esitän valistushenkisen seurallisuuden olleen seuralle osa yhteisen hyvän tavoittelua, mikä tuo kontekstia ja analyttistä syvyyttä myöhemmissä luvuissa käsiteltäviin hyväntekeväisyyskonsertteihin.

2.1 Porvarilliset yhteisöt ja niiden suhde kuningasvaltaan

Porvarillisella julkisuudella ja sen piirissä toimineilla yhdistyksillä oli merkittävä vaikutus absoluuttiseen kuningasvaltaan perustuneen järjestelmän hajoamisessa, kuten esimerkiksi Reinhart Koselleck ja Jürgen Habermas ovat osoittaneet. Koselleck on teoksessaan *Kritik und Krise* korostanut uudenlaisia yhteiskunnallisia ihanteita edustaneen vapaamuurariliikkeen merkitystä absoluuttisen järjestelmän hajoamisessa. Koselleck ei varsinaisesti käsittele teoksessaan julkisia porvarillisia yhteisöjä, vaan pitää juuri salaisuudessa toimineen vapaamuurariliikkeen olleen keskeisin yhteisöllisyyden muoto, joka haastoi absoluuttisen monarkian.⁸³ Habermasille taas vapaamuurariliike ei ollut keskeinen absolutismia haastanut tekijä, vaan hänelle poliittinen eli porvarillinen julkisuus muodostui kirjallisesta julkisuudesta, eli lehdistöstä ja klubeista, sekä kulttuurihyödykemarkkinoista. Tässä klubit tulee ymmärtää eri yhteisöiksi ja yhteisöllisyyden muodoiksi, kuten kahviloiksi, salongeiksi ja lukuseuroiksi.⁸⁴

Porvarillisissa yhdistyksissä tapahtunut poliittinen vaikuttaminen ei ollut suoraa vaikuttamista, vaan pyrkimystä vaikuttaa julkisuuden kautta yleiseen mielipiteeseen. Yhdistyksissä harjoitettu seurallisuus oli toisaalta siinä mielessä poliittista, että tällaisissa yhdistyksissä mukana oleminen oli 1700-luvun jälkipuolen Ruotsissa keino luoda

⁸³ Koselleck 1988, 76–97.

⁸⁴ Habermas 2004, 57–61.

henkilökohtaisia verkostoja ja edesauttaa etenemistä omalla uralla.⁸⁵ Käymällä konserteissa yksittäinen ihminen viesti tuntevansa ja tukevansa hyvän maun mukaista kulttuuria, mikä oli keino osoittaa muille omaa sivistyneisyyttä. Hovien ulkopuolella tapahtuvan julkisen konserttitoiminnan tukeminen oli taas laajemmassa mittakaavassa tapa osoittaa porvarillisen yleisön yhteiskunnallista merkitystä ja nostattaa yleisöön kuuluneiden ihmisten yhteiskunnallista asemaa.⁸⁶

Turun Soitannollinen Seura perustettiin tarjoamaan Turun säätyläisille julkista konserttitoimintaa, mutta toiminnan tarkoitus oli myös edistää valistushenkistä seurallisuutta Turussa. Seura saavutti nopeasti suosiota kaupungin säätyläisten keskuudessa, sillä Turun kaltaisessa kaupungissa oli paljon ihmisiä, joita kiinnosti paitsi musiikki myös konserttien tarjoamat puitteet seurallisuudelle. Turku oli 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa noin 10 000 asukkaan suuruinen kaupunki, jonka asukasmäärästä noin kymmenen prosenttia oli säätyläisiä. Eurooppalaisittain kaupunki oli keskisuuri, mutta Turku oli Tukholman, Göteborgin ja Karlskronan ohella yksi Ruotsin suurimmista kaupungeista. Ruotsalaisista kaupungeista Turku oli ainoa, jossa oli kaikki seuraavat instituutiot: yliopisto, hovioikeus, piispanistuin ja lääninhallitus. Lisäksi Turku oli merkittävä kauppakaupunki, joka toimi Suomen alueen kotimaankaupan ja ulkomaankaupan keskuksena. Turun kauppalaivasto oli yksi Ruotsin suurimpia ja sen tuontisatama oli Ruotsin kolmanneksi suurin. Turku oli siis hallinnon, sivistyksen ja kaupankäynnin kannalta merkittävä kaupunki, jonka säätyläiset pyrkivät omaksumaan Euroopassa syntyneitä ilmiöitä, kuten julkisen konserttitoiminnan.⁸⁷ Ruotsin hovi ja ruotsalainen poliittinen eliitti ihannoivat 1700-luvulla ranskalaista kulttuuria.⁸⁸ Tämän vuoksi ranskalaiset ihanteet ja toimintamallit näkyivät myös turkulaisen säätyläistön toiminnassa.

Keskimäärin TSS:llä oli vuosittain 200 aktiivista jäsentä.⁸⁹ Aikansa seurallisuuteen liittyneiden käytänteiden mukaisesti TSS:n jäseneksi ei päässyt kuka tahansa. Seuran valiokunta ohjasi jäsenistön koostumusta luomalle etukäteen listat, joihin oli listattu aakkosjärjestyksessä haluttuja jäseniä. Näille henkilöille käytiin ilmeisesti näyttämässä listaa ja pyytämässä joko liittymistä seuraan tai jäsenyyden jatkamista. Järjestelyn avulla seura pystyi kontrolloimaan, keitä seuraan pääsisi jäseniksi, mutta listoilla oli myös julkisuuteen

⁸⁵ Artukka 2021 83; Öhrberg 2014, 113–118.

⁸⁶ Wolff 2015, 423–430; Weber 2008, 1–9.

⁸⁷ Artukka 2021, 59–62; Savolainen 2017, 45–47.

⁸⁸ Wolff 2004, 15–28.

⁸⁹ Korhonen 2015, 36.

liittyvä puolensa. Seurapiirien jäsenet pystyivät näkemään listoista, ketkä olivat maksaneet jäsenmaksun ja toisaalta ketkä eivät olleet. Jäseniksi pyrkivien oli joka tapauksessa ilmoitettava seuran valiokunnalle halukkuudestaan liittyä seuraan, eli myös listojen ulkopuolelta oli mahdollista päästä seuran jäseneksi, mikäli valiokunta jäsenyyden hyväksyi. Listojen avulla kuitenkin pyrittiin haalimaan seuran jäseniksi kaupungin seurapiireihin kuuluneita henkilöitä. Seuran valiokunnan jäsenistöä määriteltiin myös säännöillä, joiden mukaan valiokuntaan tuli kuulua virkamiehiä, akatemian väkeä tai papistoa, sotilaita, porvaristoa, sekä seuran orkesterin jäseniä. Seura hyväksyi jäsenikseen vähävaraisia muusikoita myös ilman jäsenmaksua.⁹⁰

TSS:n kaltaisten yhdistysten toiminta suunnattiin säätyläisille, ja porvarilliset yhdistykset olivat keskeisessä asemassa paikallisten eliittien muodostumisessa. Yhteiskunnallisesti tärkeää näissä eliittien muodostumisessa oli, että niiden toiminta horjutti syntyperän merkitystä yhteiskunnallisen aseman muodostumisessa. Syntyperä ei ollut yhdentekevää, mutta varallisuus ja koulutus muotoutuivat myös merkittäviksi kriteereiksi seurapiireihin kuulumisessa. Toiminnan julkisuus vaikutti siihen, että seurallisuuden avulla voitiin viestiä taloudellisista, sosiaalisista ja moraalisisista arvoista, ja siten vaikuttaa yhteiskuntaan. Lisäksi toiminta loi yhteenkuuluvuuden tunnetta seurapiirin sisällä, muuttaen näin sen jäsenten käsitystä omasta yhteiskunnallisesta roolistaan.⁹¹

TSS:n juuret olivat valistushenkistä seurallisuutta edistäneissä yhdistyksissä, ja seura olikin yksi ensimmäisiä Suomen alueella toimineita yhdistyksiä, jotka kokosivat jäseniä yhteen säätyrajojen yli.⁹² Seuran laatimat listat mahdollisista jäsenistä sisältävät enimmäkseen aatelisten, akatemian professoreiden ja kauppiaiden kaltaisia korkea-arvoisia säätyläisiä, mutta joukossa on myös virka-asteikossa alemmalle sijoittuvia henkilöitä, kuten postitarkastaja tai tallimestari.⁹³ Tukholmassa vuonna 1766 perustettu valistusajattelun ihanteita edistänyt kirjallisuus- ja musiikkiseura nimeltä Utile Dulci oli TSS:n kannalta tärkeä, sillä Utile Dulcin jäseniä olivat esimerkiksi Henrik Garbriel Porthan ja Jacob Tengström. Utile Dulcin toiminnan innoittamana Porthan oli ollut perustamassa Turkuun 1770-luvulla Aurora-seuraa, joka toimi eräänlaisena esikuvana TSS:lle. Tengström oli puolestaan TSS:n

⁹⁰ Korhonen 2015, 33–37; Andersson 1952, 51–54.

⁹¹ Eley 1992, 297 & 298.

⁹² Stenius 1987, 199–121.

⁹³ Esim. ”Verificationer till Musikaliska Sällskapetets Räkenskaper för Åhr 1796”, Musik. Sällskapetets Handlingar 1791–1800, SmP19252, SM

perustajajäsen.⁹⁴ Hän oli keskeinen toimija kaikissa Turun merkittävässä seuroissa, joihin kuului TSS:n lisäksi vuonna 1797 perustettu Suomen talousseura (*Finska Hushållningssällskapet*) ja 1799 perustettu Turun lukuseura (*Läsesällskapet i Åbo*). Näillä kolmella eri seuralla oli yhteisiä jäseniä, kuten Porthan.⁹⁵

Utile Dulcin ja Aurora-seuran esimerkit vaikuttivat siihen, että TSS:n toiminnassa pyrittiin ajamaan valistushenkisiä ihanteita. Valistusfilosofinen ajattelu oli tuttua monille seuran toimijoille. Esimerkiksi Kokkolassa 1755 syntynyt Jacob Tengström oli valistusajattelija Anders Chydeniuksen veljenpoika. Tengströmin isän kuoltua 1767 Chydenius tuki Jacobia esimerkiksi opinnoissa. Chydeniuksella oli vaikutuksensa myös Tengströmin innostumiseen musiikista, sillä hän soitti huilua Chydeniuksen Kokkolaan perustamassa orkesterissa. Valistusajattelu oli ollut osa Tengströmin elämää siis jo lapsuudesta ja nuoruudesta lähtien.⁹⁶ 1790-luvulla seuran valiokuntaan kuului Frans Mikael Franzén, joka oli ihailut ranskalaisten radikaalifilosofien näkemyksiä, mutta vuosikymmenen poliittiset tapahtumat Euroopassa saivat hänet kannattamaan valitusajattelun maltillisempia muotoja.⁹⁷

Seuran konserttitoiminta haastoi musiikin esittämiseen liittyviä privilegioita.

Varhaismodernissa Euroopassa oli tyypillistä, että palkkaperustainen musiikinharjoittaminen oli niin kutsuttujen kaupunginmuusikoiden privilegio. Näiden muusikoiden toimialueet saattoivat liittyä joko johonkin tiettyyn alueeseen tai instituutioon, kuten Turussa musiikin esittäminen yliopiston tilaisuuksissa oli 1740-luvulla perustetun akateemisen kapellin privilegio. Yksi syy hyväntekeväisyyskonserttien suosiolle 1700-luvulla oli osittain se, että julkiset konsertit olivat sallittuja muillekin tahoille kuin kaupunginmuusikoille, mikäli konsertti järjestettiin hyväntekeväisyystarkoituksessa.⁹⁸ TSS:n orkesterin soittaessa Jacob Tengströmin professorinvirkaanastujaisissa huhtikuussa 1790 akateemisen kapellin johtaja Johann Petter Leninning koki privilegioidensa tulleen loukatuksi ja valitti asiasta akatemian konsistorille. Oikeudessa selvitetty riita ratkesi lopulta Tengströmin hyväksi, mutta tapaus osoittaa, että TSS:n toiminta haastoi perinteisiä privilegioita.⁹⁹

Seurallisuudella oli merkittävä rooli porvarillisen julkisuuden ja porvarillisen yhteiskunnan muotoutumisessa, ja seurallisuus oli keskeinen osa myös porvarillisten yhdistysten toimintaa.

⁹⁴ Korhonen 2015, 26 & 27.

⁹⁵ Stenius 1987, 125 & 126.

⁹⁶ Björkstrand 2012, 14–18.

⁹⁷ Korhonen 2015, 37; Klinge 2009, 15–41.

⁹⁸ Korhonen 2015, 25; Dahlström & Salmenhaara 1995, 137–141, 187 & 188.

⁹⁹ Korhonen 2015, 37–39; Andersson 1952, 36–41.

Seurallisuudella pyrittiin edistämään valistushenkisiä ihanteita asettamalla arkielämässä vallinneet hierarkiat toissijaisiksi. Ruotsalainen historiantutkija Ann Öhrberg on esittänyt, että Ruotsissa perustetuissa porvarillisissa yhdistyksissä pyrittiin häivyttämään arjessa läsnäolleet hierarkiat kutsumalla yhdistyksen jäseniä arjesta poikkeavalla tavalla.¹⁰⁰ Kosmopoliittinen seurallisuus oli keskeinen osa eurooppalaista konserttitoimintaa 1700-luvulla, minkä vuoksi konsertit rakensivat porvarillista julkisuutta. Konserteissa ei ainoastaan kuunneltu musiikkia, vaan konserttien tilat olivat myös paikkoja tavata ihmisiä ja keskustella politiikasta.¹⁰¹ TSS:n kaltaisille taiteelliseen toimintaan keskittyneillä porvarillisilla seuroilla ei välttämättä ollut selkeää poliittista ideologiaa, mutta taiteen tukemisella oli tarkoitus korostaa porvarillisen yleisön yhteiskunnallista luonnetta ja merkitystä.¹⁰²

TSS kokosi yhteen eri yhteiskunnallisista taustoista tulevia ihmisiä ja palveli konserttitoiminnallaan näiden etuja. Seuran toiminta edusti Öhrbergin esittämää seurallisuutta, jossa häivytetään arjessa esiintyneitä hierarkioita, sillä seuran sosiaalisesti laaja jäsenistö osoitti konserttien olevan laajan ihmisjoukon oikeus. Siten konsertit ja niihin liittynyt seurallisuus ajoivat *bienfaisance*-ajattelun hengessä porvarillisen yleisön yhteistä hyvää. Yhteiseen hyvään liittyi myös seuran jäsenten käsitteellistäminen arjesta poikkeavalla tavalla. Säännöissä seuran jäsenet olivat joko 'musiikinystäviä' (*musikälskare*) tai 'musiikinharjoittajia' (*musikidkare*). Käsitteisiin on aiemmassa TSS:n toimintaa koskevassa historiantutkimuksessa kiinnitetty huomiota lähinnä sen osalta, että seuran jäsenet jaettiin käsitteiden avulla musiikkia kuunteleviin (musiikinystävä) ja soittaviin (musiikinharjoittaja) jäseniin.¹⁰³ Valtaosa seuran jäsenistä oli musiikinystäviä.¹⁰⁴ Jacob Tengström kuvaa TSS:n sääntöluonnoksessa¹⁰⁵ 1780-luvun Turussa yksityiskonsertteja järjestänyttä piiriä, joka päätti lopulta perustaa TSS:n, käsitteellä 'musiikinystävä':

Eräs suljettu musiikinystävien seura, joka jo useiden vuosien ajan on ilostuttanut itseään yksityisillä konserteilla, on päättänyt tehdä näistä hienoista harjoituksistaan julkisempia, siten sekä edistää omaa kehittymistään että sen

¹⁰⁰ Öhrberg 2014, 212–218.

¹⁰¹ Artukka 2021, 143; Wolff 2015, 330 & 339.

¹⁰² Brewer 1997, 40–50.

¹⁰³ Jako on havaittavissa esimerkiksi TSS:n säännöissä. Ks. TSS:n säännöt, 1. luku, §1, SmP19248, SM.

¹⁰⁴ Esim. Korhonen 2015, 33 & 34.

¹⁰⁵ Tengström laatimia sääntöluonnoksia on säilynyt kaksi kappaletta, jotka ovat suurimmalta osalta identtiset. Nämä sääntöluonnokset eroavat toisistaan lähinnä muutamien erilaisten sananvalintojen sekä marginaalimerkintöjen kautta.

lisäksi myös innostaa ja tukea sellaisia nuorukaisia, joilla on kiinnostusta ja mieltymystä jonkinlaiseen laulu- tai instrumentaalimusiikkiin.¹⁰⁶

Saksan kielen *Musikliebhaber* (tai pelkistetysti *Liebhaber*) -käsitteestä johdettu *musikälskare* sisälsi ajatuksen musiikin ja valistuksen yhteydestä, jossa oikeanlaisen musiikin kuunteleminen jalosti ihmisen sielua. Sosiaalisesti käsite liitettiin nimenomaan porvarilliseen yleisöön ja siihen kuuluneiden keskinäiseen kanssakäymiseen.¹⁰⁷ Käsite *Liebhaber* syntyi 1700-luvulla ja liittyi konserttien avautumiseen laajemmalle yleisölle ja siten musiikin käyttötarkoitusten uudelleenarviointiin. Tuolloin musiikin suhteen käytiin saksankielisellä alueella laajaa väittelyä, niin musiikin estetiikasta kuin säveltäjien, kuuntelijoiden, musiikkiteosten ja julkisuuden välisestä yhteydestä. Väittelyn keskiössä oli kolme eri kysymystä. Ensinnäkin kyse oli siitä, kuka saa arvioida musiikkia, toisekseen miten arviointi tapahtuu ja kolmanneksi, miten erotellaan ”oikea” ja ”väärä” tapa suhtautua musiikkiin. Tämän väittelyn ympärille syntyi kaksi keskenään erimielistä ryhmää, joita ilmensivät käsitteet *Liebhaber* ja *Kenner* (asiantuntija). *Liebhaberit* korostivat musiikissa tunteen merkitystä musiikissa, kun taas *Kennerit* korostivat musiikin teoreettista tuntemusta ja arviointia. Vaikka molemmat käsitteet kuvasivat porvarillisessa julkisuudessa toimivaa ja keskustelevaa yleisöä, nimenomaan *Liebhaber* kuvasi käsitteenä paremmin sitä uutta laajempaa yleisöä, jota esimerkiksi Habermas kutsuu porvarilliseksi yleisöksi.¹⁰⁸

Edellä kuvattu väittely musiikin uusista käyttötarkoituksista porvarillisessa julkisuudessa kuvaa prosessia, jossa kulttuurista keskusteleva yleisö muuttui kulttuuria kuluttavaksi yleisöksi.¹⁰⁹ Sikäli väittelyssä oli kyse musiikin esteettisyyteen sekä ”hyvään” ja huonoon” musiikkiin liittyvästä väittelystä, mutta samalla kyse oli sosiaalisesta rajanvedosta ja ”oikeanlaisen” yleisön määrittelystä. Tässä mielipidekeskustelussa käsiteltiin omalta osaltaan sääty- ja sukupuolirajoja, eli otettiin kantaa sosiaalisiin oikeuksiin. Keskustelu musiikkimausta tai genreistä oli siten poliittista.¹¹⁰ Musiikkihistorioitsija William Weber on korostanut, että julkinen musiikkielämä ja sen puitteissa käyty väittely musiikin estetiikasta limittyi Habermasin julkiseen sfääriin. Argumentit musiikin estetiikasta olivat myös

¹⁰⁶ “Ett slutet Sällskap Musikälskare, som redan ifrån flere år tillbaka, wid lediga stunder, roat sig med enskilda concerter, har fattat dett beslut, att göra dessa fina öfvingar mer allmänna, för att därigenom så wäl befordra egen förkåfvrän, som därjämte äfven upmuntra och understödja sådana ynglingar, som hafva håg och fallenhet för någon slags, antingen vocal eller instrumental musik.” Jacob Tengströmin sääntöluonnos otsikolla “Utkast til stadgar för Musikaliskt Sällskapet i Åbo”, Coll.501.1, KK.

¹⁰⁷ Jonsson 1993, 400 & 401.

¹⁰⁸ Sponheuer 1996, 31–37; Jonsson 1993, 401.

¹⁰⁹ Habermas 2004, 237–257.

¹¹⁰ Wolff 2015, 335 & 339.

argumentteja yleisön luonteesta. Weber esittää *Liebhaberin* ja *Kennerin* olleen käsitteitä, joilla määriteltiin yhteiskunnallista hierarkiaa.¹¹¹

Seura pyrki käsitteellistämällä jäseniään 'musiikinystäviksi' ottamaan kantaa siihen, keillä oli oikeus kuluttaa ja tukea taidetta. Samalla tarkoitus oli osoittaa konserttitoiminnan valistushenkistä luonnetta ja edistää säätyläisten oikeuksia julkiseen mielipiteenmuodostamiseen. Konserttitoiminta ajoi sosiaalisesti laajan porvarillisen yleisön etuja ja kokosi yhteen ihmisiä eri yhteiskunnallisista taustoista. Seura edisti siten säätyläisten näkökulmasta yhteistä hyvinvointia, sillä seurallisuuden mahdollistamisen lisäksi seura antoi jäsenilleen mahdollisuuden vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen ja yhteiskunnallisiin ihanteisiin.

2.2 Seura kuninkaan kannattajana

Turun Soitannollisen Seuran toiminnassa on paljon viitteitä siitä, että seura pyrki haastamaan perinteisiä yhteiskunnallisia hierarkioita. Konserttitoiminnan julkisuus viittasi siihen, että konserttien tuli olla avoimia myös ihmisille, joilla ei ollut henkilökohtaisia siteitä hoviin. Kosmopoliittisuutta ja säätyrajoja ylittävää seurallisuutta ei kuitenkaan tule ymmärtää vastakohtaksi kuninkaanvallan tukemiselle, sillä jo vapaudenajalla ruotsalaisen poliittisen eliitin valistushenkinen kosmopoliittisuus pyrki edistämään abstraktilla tasolla isänmaan asiaa. Ruotsalaisen eliitin kosmopoliittisuudessa korostui Ruotsin kuninkaalle osoitetun lojaalisuuden lisäksi lojaalisuhteet eri puolille Eurooppaa, erityisesti Ranskaan, eikä isänmaallisuus tarkoittanut samaa, mitä se nationalismin myötä alkoi 1800- ja 1900-luvulla tarkoittaa. Kuningas Kustaa III:n kaapattua vallan säädyltä vuonna 1772 ja lisättyä kuninkaanvaltaa vuoden 1789 yhdistys- ja vakuuskirjan avulla tapahtui tässä ajattelumallissa selkeä muutos. Kustaa III vaati ehdotonta lojaaliutta alamaisiltaan, minkä vuoksi valtion ja kuninkaan tukemisesta muodostui kustavilaisen ajan Ruotsissa keskeinen hyve.¹¹²

Taiteen eri muodot muodostuivat 1600-luvulta alkaen keinoiksi eurooppalaisille monarkioille osoittaa omaa mahtiaan, sekä kulttuurin keinoin vaikuttaa yhteiskuntaan. Erityisesti näytelmät ja oopperat olivat tärkeitä taiteenmuotoja, joiden esittämistä monarkiat tukivat esimerkiksi rakennuttamalla teattereita ja rahoittamalla niiden toimintaa. Teatteri ja musiikki olivat keskeinen osa varhaismodernin aikaisten kaupunkien eliittien omakuvan rakentamista, ja 1700-luvulla teatteri- ja oopperaesitykset sekä konsertit muodostuivat tärkeiksi seurallisuuden

¹¹¹ Weber 2008, 18, 19, 26–29.

¹¹² Wolff 2004, 287–293.

areenoiksi. Näytelmissä ja oopperoissa voitiin moraalisten kysymysten muodossa kritisoida monarkiaa, mutta myös osoittaa tukea vallitsevaa poliittista järjestelmää kohtaan. Tällä oli keskeinen vaikutus sille, että teatteri, ja sen myötä myös muut taiteenmuodot, saivat poliittista merkitystä varhaismodernissa Euroopassa.¹¹³

TSS:n toiminnassa näkyi kulttuuritoimintaan limittynyt poliittisuus, ja seura osoitti tukea kuningasta kohtaan monella eri tavalla. Turussa oli jo aikaisemminkin osoitettu konserttitoiminnan yhteydessä tukea kuninkaalle, kun Aurora-seura oli järjestänyt elokuussa 1773 konsertin juhlistaakseen vuotta aikaisemmin tapahtunutta Kustaa III:n vallankaappausta. Julkisuudessa tuen osoittaminen kuninkaalle oli toisaalta kustavilaisen ajan Ruotsissa tavallista ja eräänlainen velvollisuus. Aiemmassa tutkimuksessa on korostettu seuran perustamisajankohdan symboliikkaa, sillä seura perustettiin Kustaa III:n syntymäpäivänä 24.1.1790, kesken kuninkaan Venäjää vastaan aloittaman sodan, joka päättyi vasta elokuussa 1790.¹¹⁴ TSS:n perustaminen kytkeytyy mielenkiintoisella tavalla sodan aikana elokuussa 1788 alkaneeseen upseerien kapinaan, joka tunnetaan nimellä Anjalan liitto. Kapinassa, joka kuivui kasaan vuoden 1788 aikana, joukko upseereita kävi omatoimisesti rauhanneuvotteluita Venäjän Katariina II:n kanssa. TSS:n perustamisen aikaan varsinaiset sotatoimet olivat tauolla, mutta Anjalan liittoon kuuluneiden oikeudenkäynnit olivat käynnissä. Perustaminen Kustaa III:n syntymäpäivänä sisälsi näin symboliikkaa ajankohtaiseen politiikkaan. Seuran ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin lisäksi Magnus Vilhelm Armfelt, joka oli Anjalan liitossa keskeisenä vaikuttajana toimineen Carl Gustaf Armfeltin veli ja Kustaa III:n suosiossa olleen Gustaf Mauritz Armfeltin isä. Magnus Vilhelm on merkitty seuran matrikkelissa ensimmäiseksi jäseneksi. Lisäksi vuoden 1791 käyttöön otettujen sääntöjen ensimmäisessä pykälässä mainitaan velvollisuus järjestää seuran vuosijuhlat Kustaa III:n syntymäpäivänä.¹¹⁵ Seuran perustamiseen liittyy näin monella tasolla symboliikkaa Kustaa III:n tukemiseksi.

Kustaa III oli kuninkuutensa alkuaikoina turvautunut omaa politiikkaansa edistääkseen aateliin, mutta valtakautensa aikana Tukholman ylhäisaateli turhautui Kustaan itsevaltaiseen politiikkaan. Varsinkin vuonna 1789 säädetty kuninkaanvaltaa merkittävästi lisännyt ja aatelin asemaa heikentänyt yhdistys- ja vakuuskirja oli aatelille liikaa. Kuninkaan murhaamiseksi perustettiin salaliitto, jonka jäsen Johan Jacob Anckarström murhasi Kustaa III:n Tukholman

¹¹³ Artukka 2021, 162–165; Wolff 2018, 397; Black 2005, 25–40; Horn Melton 2001, 162–166; Brewer 1997, 364.

¹¹⁴ Korhonen 2015, 28, 29 & 32.

¹¹⁵ Viinikainen & Mäki 2015, 85–91 & 98–100; Andersson 1952, 54; Adelsvapen-Wiki, Armfelt nr 213, verkkosivusto.

oopperatalon naamiaisissa maaliskuussa 1792.¹¹⁶ Kun kuninkaan kuoleman vuoksi Turussa järjestettiin kesällä 1792 surujumalanpalveluksia, TSS esitti sekä ruotsalaisen että suomalaisen seurakunnan jumalanpalveluksessa surumusiikkia kuninkaan muistolle.¹¹⁷ *Åbo Tidnigarissa* julkaistussa ilmoituksessa ei mainita, minkä teoksen seura esitti jumalanpalveluksissa, mutta kyseessä on todennäköisesti ollut Ruotsin kuninkaallisessa musiikkiakatemiassa vaikuttaneen Francesco Antonio Uttinin säveltämä hautajaismusiikki Kustaa III:n isän Adolf Fredrikin hautajaisia varten. Todiste siitä, että seura olisi esittänyt Uttinin teoksen Turussa löytyy TSS:n omaisuusluettelosta, jossa mainitaan vuodelta 1792 hankinta nimeltä ”Uttinin Surumusiikkia K[uningas] Adolf Fredrikin kuoleman ajalta”¹¹⁸. Lisäksi seuran tilikirjoissa vuoden 1792 toukokuussa kerrotaan hankinnasta nimeltä ”Surumusiikkia surupäivälle”¹¹⁹. Tilikirjamerkinnässä surupäivä ilmaistiin termillä *klagodagen*, joka tarkoitti päivää, jolloin koko valtakunnassa järjestettiin surujumalanpalveluksia kuolleen kuninkaan muistolle.¹²⁰

TSS esitti musiikillaan toisinaan poliittisia kannanottoja kuninkaan ja monarkian puolesta. Eräs esimerkki on seuran joulukuussa 1800 Erik Ferlingin hyväksi järjestetty konsertti, jossa esitettiin aaria ranskalaisen säveltäjä André Grétryn oopperasta *Richard Cœur de Lion* (*Rikhard Leijonamieli*).¹²¹ Ooppera edusti tyyliltään ranskalaista *opéra-comique*-genreä, jossa käsiteltiin usein yhteiskunnallisia ja poliittisia aiheita. Tukholmassa se oli esitetyin Grétryn ooppera, sillä sitä esitettiin 1790-luvun alusta 1850-luvun lopulle 132 kertaa. Oopperan aaria *Ô Richard, ô mon roi* (*Oi Rikhard, kuninkaani*), jonka henkilöhahmo Blondel laulaa vangittuna olevalle Rikhardille, korosti tekstissään paatoksellista uskollisuutta kuningasta kohtaan, minkä vuoksi aariasta muodostui Ranskan suuren vallankumouksen jälkeisessä Euroopassa tärkeä rojalistien kannatuslaulu ja iskulause. Ensimmäisessä teoksen ruotsinnoksessa vuodelta 1791 tekstiä oli muokattu alkuperäisestä rojalistisemmaksi. Alkuperäisessä Michel-Jean Sedainen tekstissä juuri ennen *Ô Richard, ô mon roi* -aarian laulamista Blondel toteaa Orfeuksen saaneen rakkauden avulla manalan portit auki, ja uskoo ystävyiden avulla saavansa Rikhardin vapaaksi, mutta Carl Envallssonin ruotsinnoksessa Blondel toteaaakin olevansa vahva kuningasta kohtaan tuntemansa rakkauden vuoksi.¹²²

¹¹⁶ Korhonen 2015, 51; Tandefelt 2013, 18.

¹¹⁷ *Åbo Tidningar* 11.6.1792, no 24, s. 2.

¹¹⁸ ”SorgMusiken wid K. Adolf Fredrics död, af Uttini”, TSS:n omaisuusluettelo, SmP19250, SM.

¹¹⁹ ”Sorgmusik til klagodagen”, TSS:n tilikirjan ote 12.5.1792, Coll 501.1, KK.

¹²⁰ Svenska Akademiens Ordbok (SAOB), *klaga* (julkaistu 1936).

¹²¹ *Åbo Tidning* 6.12.1800, no 52, s. 3.

¹²² Wolff 2018, 388 & 395; Dahlgren 1866, 261.

Ferlingin konserttia koskevasta ilmoituksesta *Åbo Tidningssä* ei ilmene, esitettiinkö Turussa juuri *Ô Richard, ô mon roi* -aria, eikä TSS:n tilikirjoista ole löydettävissä kuittia kyseisen aarian nuottien hankkimisesta seuralle. Vuonna 1823 – samana vuotena, kun seuran toiminta aloitettiin uudelleen – tehdyssä omaisuusluettelossa seuralla mainitaan olevan kahden Grétryn aarian nuotit, mutta näitä aarioita ei nimetä.¹²³ On kuitenkin todennäköistä, että Turussa esitettiin alamaisen uskollisuutta ja rakkautta kuningasta kohtaan osoittanut aaria. Grétry oli suosittu Tukholmassa, ja kustavilaisen ajan Ruotsissa opéra-comique oli keskeinen kuninkaanvaltaa korostanut genre. Opéra-comique-teoksissa, myös esimerkiksi Grétryn oopperoissa, saatettiin esittää tasavaltalaisia ideaaleja, mutta Ruotsissa suosittiin teoksia, joiden esittämistä ei voitu tulkita kuninkaanvallan kritisoimiseksi. Pikemminkin niissä esiintynyttä valistusajattelua, esimerkiksi syntyperän väheksymistä sosiaalisen arvostuksen mittarina, hyödynnettiin osoituksena valistuneesta monarkiasta. Kustaa III:n kulttuuripolitiikka muistuttaa tässä mielessä Venäjän Katariina II:n kulttuuripolitiikkaa, jossa Katariina pyrki omaa valtaansa edistääkseen suosimaan eurooppalaista muodinmukaista kulttuuria.¹²⁴

Aikaisempi TSS:n historiaa koskeva tutkimus on esittänyt, että seuran liittynyt vahva kuningasmielisyys olisi ollut keskeinen tekijä siinä, että seuran toiminta lakkasi hyvin pian venäläisten miehitettyä Turun maaliskuussa 1808. Kustavilaisen ajan perinne vaikutti Korhosen mukaan myös siihen, ettei seura juhlinut vuosijuhliaan, kun seuran toiminta aktivoitui uudelleen 1820-luvulla. Sen sijaan vuosijuhlia alettiin juhla jälleen 1840-luvulla, sillä perustamisajankohtaa ja siten vuosijuhlia ei yhdistetty enää ruotsalaisuuteen.¹²⁵

Kuninkaan julkinen tukeminen oli kustavilaisen ajan Ruotsissa melko yleistä, mutta tukemalla kuningasta ja valtiota seura halusi osoittaa olevansa ajamassa yhteistä etua vaaranatamatta kuninkaan valtaa. Seura vaikutti yhteiskuntaan ja poliittisiin ihanteisiin rakentamalla porvarillista julkisuutta tehden samalla selväksi, että valistushenkisen tasa-arvon ja hyvinvoinnin ajamisen ohella kuninkaan tukeminen oli porvarillinen hyve.

¹²³ TSS:n omaisuusluettelo vuodelta 1823, SmP19255, SM.

¹²⁴ Wolff 2018, 392–397 & 399; Schönle et al. 2016, 15–17.

¹²⁵ Korhonen 2015, 68, 69, 94 & 125.

3 Köyhien säätyläisten konsertit

Bienfaisance sisälsi käsitteenä ajatuksen yhteisen hyvän ja hyvinvoinnin edistämisestä. Tätä päämäärää voitiin tavoitella edellisessä luvussa esitellyn valistushenkisen seurallisuuden avulla, mutta köyhien auttaminen oli myös keino edistää hyvinvointia yhteiskunnassa. Periaatteen mukaisesti Turun Soitannollinen Seura järjesti vuosien 1790–1808 aikana lähes joka vuosi konsertin Turun köyhille säätyläisille. Tässä luvussa osoitan, että köyhien auttamisen lisäksi näillä konserteilla oli tarkoitus korostaa säätyläisten jakavan yhteiset oikeudet. Siten nämä konsertit alleviivaavat, että seura rakensi hyväntekeväisyydellään ajatusta porvarillisen julkisuuden piiriin kuuluneiden säätyläisten hyveellisyydestä ja yhteiskunnallisesta merkityksestä. Tarkoitus oli rakentaa maailmankuvaa, jossa porvarillinen yleisö edusti hyveellisiä 'kanssakansalaisia' ja oli siksi oikeutettu vaikuttamaan yhteiskunnan kehitykseen.

3.1 Keitä olivat köyhät säätyläiset

Köyhyys on ollut ihmiselle häpeää aiheuttava ilmiö eurooppalaisessa historiassa antiikin ajoista alkaen. Siksi jo myöhäisantiikin filosofit ja kirkkoisät pohtivat köyhyden häpeällisyyteen ja salaamiseen liittyviä ajattelumalleja.¹²⁶ Myöhäiskeskiajalla eurooppalaiseen kielenkäyttöön yleistyi käsite *pauvres honteux* (häveliäät köyhät), jolla oli kristinuskoon ja antiikin filosofiaan liittyvä tausta. Käsitteellä viitattiin köyhään, joka ei yhteiskunnallisen asemansa vuoksi voinut kerjätä, ja siksi häpesi köyhyyttään. Häpeän vuoksi tällaista köyhää tuli auttaa salaisesti, jottei henkilön köyhyys olisi tullut julkiseksi.¹²⁷

Keskiajan filosofi Tuomas Akvinolaisen ajatukset vaikuttivat siihen, miten Euroopassa suhtauduttiin köyhyyteen liittyvään häpeään. Akvinolaisen mukaan ihmisen tuli tehdä työtä elääkseen, eikä siksi kerjääminen ollut sallittua. Tässä ajattelumallissa ruumiillinen työ koski niitä, jotka eivät kuuluneet aateliin tai papistoon, sillä aatelin työ oli palvella kuningasta ja papiston jumalaa. Ruumiillisen työn tekeminen ei ollut ylempien säätyjen edustajille heidän arvonsa mukaista, minkä vuoksi Akvinolainen salli heille poikkeuksen elää muiden almujen varassa. Varsinkin aatelin tuli lisäksi ilmentää asemaansa varakkaalla elämäntyyllillä.

Köyhyys loukkasi ihmisen kunniaa, mikäli hän ei kyennyt elämään säätynsä mukaista elämää. Köyhyyteen liittyi siis riski yhteiskunnallisen aseman menettämisestä, eikä ihminen voinut

¹²⁶ Ricci 1983, 158 & 159.

¹²⁷ SAOB, *påver* (julkaistu 1955).

tuoda köyhyyttään itse julki. Siksi keskiajan Euroopassa yleistyi tapa, jossa ylempien säätyjen köyhiä autettiin mahdollisimman salaisesti. 'Häveliäiden köyhien' auttamisella oli myös katoliseen uskuntoon liittynyt pelastusopillinen tarkoitus. Köyhiä auttamalla rikkaat saattoivat osoittaa omaa laupeuttaan, ja siten varmistamaan paikkansa taivaassa kuoleman jälkeen. Vaikka protestanttisessa uskossa köyhyydeltä hävisi pelastusopillinen ulottuvuus, vaikutti vanha ajattelumalli myös protestanttisessa Euroopassa pitkään.¹²⁸

Köyhyyden salaamiselle ja häpeällisten köyhien auttamiselle oli teologiset perusteensa, mutta aina köyhyyden salaamiseen ei suhtauduttu suopeasti. Varhaismodernina aikana Euroopan eri valtiot, erityisesti Ranska, alkoivat veronkannon vuoksi vaatia aiempaa tiukemmin sitä, että almuja köyhille jakavat tahot kirjaavat autettavien nimet ylös, ja pyydettyä antavat nimet viranomaisille. Tämä johtui muun muassa siitä, että myös rikastuneen porvariston jäsenet, jotka olivat joutuneet taloudellisiin vaikeuksiin ja häpesivät asemansa menettämistä, ymmärrettiin myös 'häveliäiksi köyhiksi', eikä heidän tullut välttää työntekoa kerjäämällä. Aiemmin käsite oli liitetty lähinnä aatelin jäseniin, mutta joskus myös papistoon. 1700-luvun Ranskassa käsitteestä *pauvre honteux* ja sen merkityksestä käytiinkin aiempaa laajemmin keskustelua. Yleisesti hyväksyttiin ajatus siitä, että köyhyyden salaaminen sosiaalisen aseman vuoksi oli merkki siitä, että köyhä oli kunniallinen, ja siksi tätä tuli auttaa. Kuitenkin tällaiseen köyhyyteen alettiin liittää myös ajatus petoksesta ja köyhyydellä huijaamisesta. Esimerkiksi eurooppalaisessa kaunokirjallisuudessa oli jo uuden ajan alusta alkaen esitetty kertomuksia huijaavista kerjäläisistä. Myös työn roolia ihmisen hyvinvoinnin takaajana alettiin korostaa, minkä vuoksi joidenkin mielestä koko käsitteestä *pauvre honteux* tuli luopua. Taustalla oli sääty-yhteiskuntaa murtautunut ajatus siitä, että ihmisen asema riippui tämän taidoista ja ahkerasta työnteosta syntyperän sijaan.¹²⁹

Yleisin avun kohde, jota varten Turun Soitannollinen Seura järjesti hyväntekeväisyyskonsertteja vuosina 1790–1808, oli köyhät säätyläiset. TSS viittasi näihin ihmisiin yleensä ilmauksella *parempisäätyinen köyhä* (*fattig af bättre stånd*), mutta kerran, konsertti-ilmoituksessa vuodelta 1808, TSS viittasi köyhiin säätyläisiin käsitteellä *pauvre*

¹²⁸ Ricci 2021, kappale 2, sähköinen aineisto; Ajala 2013, 12–14, 17 & 36; Ricci 1983, 158–166.

¹²⁹ Ricci 2021, kappaleet 6–9 & 19–25; Fontaine 2021, kappaleet 13 & 26–50, sähköinen aineisto.

honteux.¹³⁰ Myös Henrik Gabriel Porthan käytti näitä kahta eri ilmausta kertoessaan TSS:n vuoden 1795 köyhien säätyläisten konsertista Matthias Caloniukselle.¹³¹

Euroopassa vaikuttaneet häveliääseen köyhyyteen liittyneet ajatukset ja käytänteet näkyivät TSS:n konserttitoiminnassa. Seura piti omia listoja siitä, keille rahaa oli jaettu, mutta listoja on tuskin pidetty viranomaisia varten. 1700-luvun Euroopassa oli vielä tavallista, että kirkon ja seurakuntien vastuulla oli auttaa köyhiä, tai ainakin viranomaiset saattoivat konsultoida paikallista papistoa siitä, ketkä todella tarvitsivat apua. Köyhien auttaminen oli papiston tehtävä myös osittain siksi, että siten köyhyys pystyttiin salaamaan paremmin, kun vain papit tiesivät, ketkä ovat köyhiä.¹³² Ruotsissa köyhäinhoito oli lain mukaan seurakuntien vastuulla, minkä vuoksi papeilla oli mahdollisuus vaikuttaa siihen, keitä voitiin pitää oikeutettuina almuilla elämiseen.¹³³ Valtaosan TSS:n köyhien konserttien listoista oli laatinut Jacob Tengström, mutta toisinaan myös pastori Jonas Monselius laati näitä listoja. Listojen lopussa oli aina lyhyt kirjoitus, jossa kerrottiin rahojen jakamisesta, ja Jonas Monselius allekirjoitti kaikki nämä kirjoitukset.¹³⁴ TSS noudatti siis käytäntöä, jossa seurakunta jakoi rahalliset lahjoitukset apua tarvitseville. Esimerkiksi *Åbo Tidningarissa* kerrottiin myös muista köyhille tulleista avustuksista, ja yleensä nämä ilmoitukset oli allekirjoittanut rahat jakanut pappi.¹³⁵

TSS:n laatimat listat kuvaavat myös sitä, miten käsite *pauvres honteux* alkoi kattaa 1700-luvulla sosiaalisesti laajempaa osaa ihmisistä kuin vain esimerkiksi aateliala. Seuran hyväntekeväisyyskonsertteja varten luotuja listoja on säilynyt vuosilta 1790–1799, sekä 1802–1804. Vuoteen 1793 asti listoissa mainitaan lahjoituksen saaneen tai tämän puolison ammatti, mikä avulla olen voinut tutkia köyhien säätyläisten konserteissa apua saaneiden sosiaalista jakaumaa. Myös vuoden 1793 jälkeen listoista löytyy yksittäisiä mainintoja ammattiteistä tai arvonimistä, esimerkiksi mainintoja vapaaherrattarista. Olen koonnut alla olevaan taulukkoon kaikki TSS:n köyhien säätyläisten konsertteja varten luoduissa listoissa mainitut arvonimet ja ammatit, sekä sen, kuinka monta kertaa arvonimi tai ammatti on mainittu listoissa eri henkilöiden yhteydessä.¹³⁶

¹³⁰ Esim. *Åbo Tidningar* 24.4.1797, no 17, s. 3; *Åbo Tidning* 4.6.1808, no 45, s. 3.

¹³¹ Porthanin kirje Caloniukselle 2.4.1795, *Henrik Gabriel Porhtans brev*, 177; Porthanin kirje Caloniukselle 9.4.1795, *Henrik Gabriel Porhtans brev*, 183.

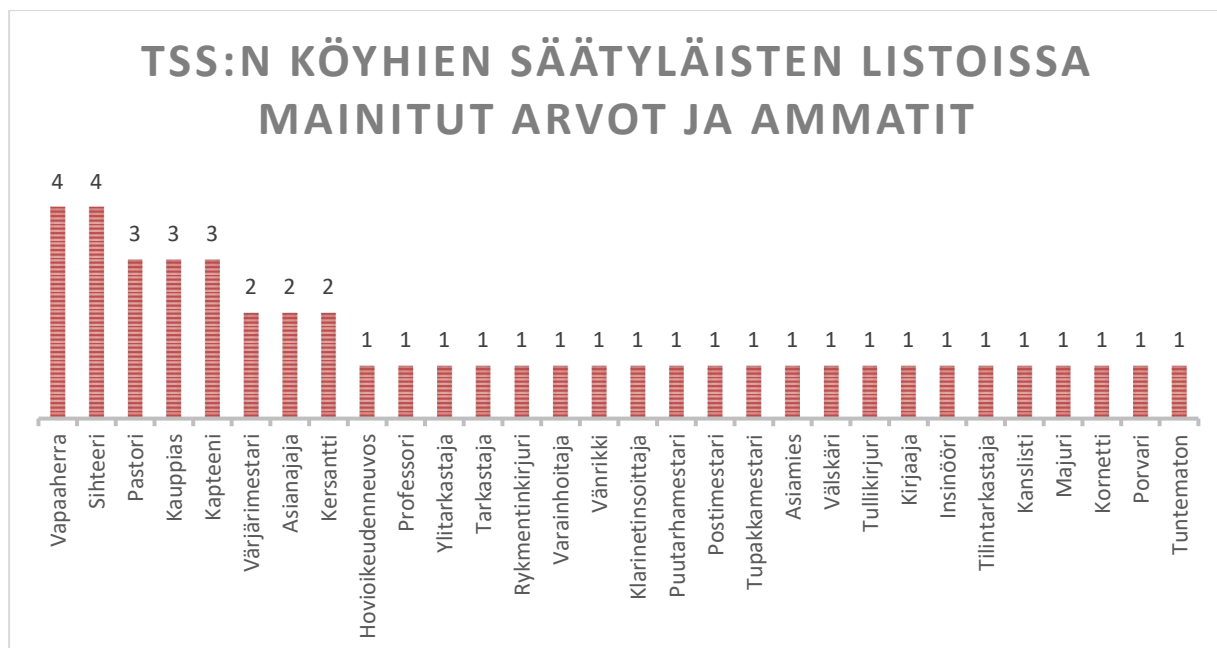
¹³² Fontaine 2021, kappaleet 12 & 13.

¹³³ Mäkinen 2002, 188–192; Pulma 1985, 33–40.

¹³⁴ Esim. TSS:n luoma lista henkilöistä, joille TSS:n kassasta jaettiin rahaa huhtikuussa 1796, Coll 501.1, KK.

¹³⁵ Esim. *Åbo Tidningar* 27.4.1795, no 17, s. 3; *Åbo Tidning* 29.5.1805, no 42, s. 4.

¹³⁶ TSS:n köyhien säätyläisten listat vuosilta 1791–1799 & 1802–1804, Coll 501.1, KK.

Taulukko 1: Köyhien säätyläisten sosiaalinen jakauma.

Taulukko osoittaa, että köyhien säätyläisten konserteissa avustettiin ihmisiä vaihtelevista yhteiskunnallisista tausoista. Listoissa mainitut ammatit käsittävät enimmäkseen erilaisia virkanimikkeitä. TSS:n listat mukailevat historiantutkija Kaarlo Wirilanderin näkemystä siitä, että 1700-luvulla nykyisen Suomen alueen säätyläisille sosiaalinen asema liittyi erityisesti kruunun, kaupungin tai kirkon virkaan varallisuuden tai syntyperän sijaan. Virkanimityksillä oli aatelille, papistolle ja porvaristolle keskeinen merkitys, sillä virat osoittivat tiettyä yhteiskunnallista asemaa. Viran arvo määräytyi vastuun ja viran julkisuuden mukaan siten, että julkinen, mahdollisimman suurta vastuuta käsittävä virka oli arvostettu. Wirilander luokittelee säätyläisviroiksi esimerkiksi korkeat sotilasvirat, pastorin, asianajajan sekä kirjanpitäjän. Sen sijaan esimerkiksi toimet tullissa olivat sellaisia virkoja, joita erityisesti aateli ei pitänyt arvolleen sopivana. Aatelille tärkeä sotilashallinto olikin lukumääräisesti keskeisin säätyläisiä määrittänyt virkakunta 1700-luvulla.¹³⁷ Taulukon mukaan TSS piti parempisäätyisinä köyhinä, ja siten porvarillisen yhteisön jäseninä, sosiaalisesti verrattain laajaa ihmisjoukkoa vapaaehtoisista tullikirjureihin.

Turun asukkaista 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa neljäsosa oli yksineläviä naisia, joihin kuului myös leskiä. Osa naisista ja leskistä työskenteli naisille vapaissa töissä, kuten krouvien pitäjinä.¹³⁸ Naisilla oli lupa harjoittaa edesmenneen aviomiehensä ammattia, ja Ruotsissa

¹³⁷ Wirilander 1974, 105–107, 121–123, 131, 132 & 186.

¹³⁸ Savolainen 2017, 47–50.

varsinkin kauppiaiden ja käsityöläismestarien lesket saattoivat jatkaa miehensä ammatinharjoittamista. Naiset merkittiin vero- tai väestöasiakirjoihin yleensä siviilisäätynsä mukaan joko neiteinä, vaimoina tai leskinä. Ammatti merkittiin asiakirjoihin ainoastaan kuolleen miehensä porvarisammattia jatkaneiden naisten kohdalla. Vaikka naisilla oli tiettyjen ammattien kohdalla oikeus jatkaa edesmenneen miehensä ammatinharjoittamista, nainen ei voinut käyttää esimerkiksi porvarisammatteihin liittynyttä poliittista valtaa. Käytänteellä haluttiin siis varmistaa naisten toimeentuloa.¹³⁹

Leskien toimeentulo ei ollut taattua siitäkään huolimatta, että lesket saattoivat ottaa hoitaakseen aviomiehensä työt. Varsinkin käsityöläismestarien vaimoilla oli hankaluuksia jatkaa toimintaa, sillä heillä ei ollut työn hoitamiseen tarvittavaa koulutusta. Säätyläisnaiset elivät yleensä miehensä toimeentulon varassa, joten he tarvitsivat apua jouduttuaan leskiksi.¹⁴⁰ Kristillisessä perinteessä leskeyteen liitettiin myös ajatus edesmenneen aviomiehen suremisesta, minkä vuoksi lesket tarvitsivat sekä jumalan että ihmiskunnan suojelua.¹⁴¹ Leskille suunnatulla hyväntekeväisyydellä oli myös kontrollointiin liittyvä puolensa, sillä hyväntekeväisyyden avulla lesket asetettiin miehensä kuoleman jälkeen taas miehisen holhouksen alaisuuteen.¹⁴²

Valtaosa TSS:n laatimissa köyhien säätyläisten listoissa mainituista henkilöistä oli naisia. Ajan käytänteiden mukaisesti listoihin oli merkitty naisten siviilisäätty. Listoissa esiintyy useita leskiä, mutta heidän nimiensä yhteydessä mainittiin leskeyden sijaan heidän edesmenneiden aviomiestensä ammatti. Vuosien 1791–1793 listoissa mainitaan professorin vaimo Wallenius, joka on todennäköisesti ollut vuonna 1773 kuolleen Turun akatemian matematiikan professori Martin Johan Walleniuksen leski Renata. Wallenius on mainittu listoissa nimellä ”Fru Professorskan Wallenius”.¹⁴³ Listoissa mainittujen naisten miehillä saattoi olla myös kytköksiä seuraan. Lähes kaikissa seuran laatimissa listoissa, eli vuosien 1792–1804 listoissa, mainitaan rouva Seipel, todennäköisesti vuonna 1772 kuolleen ravintoloitsija Johan Seipelin vaimo. Seipel oli TSS:lle tärkeä henkilö siksi, että seura järjesti valtaosan konserteistaan tämän lapsen, Johan Reinhold Seipelin ylläpitämän ravintolan juhlasalissa. Johan oli ottanut monelta eri taholta velkaa ravintolansa ylläpitämistä varten,

¹³⁹ Vainio-Korhonen 2002, 28–35.

¹⁴⁰ Sharpe 1999, 220 & 221; Ulvros 1996, 212–214.

¹⁴¹ Freist 1999, 164 & 165.

¹⁴² Sharpe 1999, 223–229.

¹⁴³ TSS:n köyhien säätyläisten listat vuosilta 1791–1793, Coll 501.1, KK; Ylioppilasmatrikkeli, Martin Johan Wallenius, sähköinen aineisto.

minkä vuoksi hänen leskelläänkin on saattanut olla taloudellisesti hankalaa. Toisaalta velkaantuminen ei sikäli ollut merkki köyhyydestä, vaan velanottaminen oli 1700-luvulla tavallista kaikissa säädyissä.¹⁴⁴

Listoista löytyy myös esimerkki siitä, että seuralta apua saaneen miehen kuollessa tämän leski on saanut seuralta rahaa. Seura oli köyhien säätyläisten konserttien avulla tukenut ilmeisen huonoissa olosuhteissa elänyttä kapteeni Gotthard Johan Wellingkiä vuosina 1794–1803. Vuoden 1804 listassa Wellingkin kerrotaan kuolleen, mutta listassa todetaan myös seuran antavan rahaa tämän leskelle ja lapsille.¹⁴⁵ Alun perin saksalaiseen, Ruotsissa naturalisoimattomaan aatelissukuun kuulunut Wellingk joutui ilmeisesti taloudelliseen ahdinkoon hänen puustellinsa palaessa Försön pitäjässä kesällä 1781, minkä jälkeen hän erosi armeijan palveluksesta ja asettui Turkuun.¹⁴⁶ Myöhemmin hän lisäksi sokeutui, minkä vuoksi hän päätyi pyytämään rahallista apua lehdissä, eikä ainoastaan *Åbo Tidningarissa*, vaan myös valtakunnallisessa *Inrikes Tidningarissa*. Wellingkin tarvitsemaa apua vakuutteli molemmissa lehdissä TSS:n jäsen, lääkäri Josef Pipping, joka totesi Wellingkin olevan täysin sokea. *Åbo Tidningarissa* julkaistiin vuonna 1795 ilmoitus, jossa kerrottiin huhusta, jonka mukaan Wellingk olisi saanut näkönsä takaisin, mutta samassa ilmoituksessa tämä tieto todetaan perättömäksi ja ihmisiä vedotaan auttamaan häntä lähimmäisenrakkauden nimissä.¹⁴⁷ Tämä tapa ilmentää muusikoiden hyväksi järjestettyjä hyväntekeväisyyskonsertteja, sillä esimerkiksi 1700-luvun lopun Britanniassa hyväntekeväisyyskonsertteja saatettiin järjestää menehtyneiden muusikoiden perheiden avustamiseksi.¹⁴⁸

TSS:n köyhien säätyläisten konsertit ilmentävät hyvin yleiseurooppalaisia tapoja ja ajatusmalleja, joita liittyi häveliääseen köyhyyteen. Esimerkiksi Wellingkin sokeutta ja sitä kautta mahdollisesti hänen tarvettaan avulle epäiltiin, jolloin *Åbo Tidningarin* toimitus katsoi asiakseen oikaista kaupungilla kiertäviä huhuja. Naisten, varsinkin leskien auttaminen oli myös melko yleistä eri puolilla Ruotsia perustetuissa porvarillisissa yhdistyksissä 1700-luvun lopulla. Esimerkiksi 1780-luvulla Gävlessä perustettu Säätyläistenseura (Ståndspersonssocieteten) harjoitti paljon hyväntekeväisyyttä, ja osoitti toiminnassaan usein

¹⁴⁴ TSS:n köyhien säätyläisten listat vuosilta 1792–1799 & 1802–1804, Coll 501.1, KK; Savolainen 2017, 158; Korhonen 2015, 41; Ilmakunnas 2009, 126;

¹⁴⁵ TSS:n köyhien säätyläisten lista vuodelta 1804, Coll 501.1, KK.

¹⁴⁶ *Inrikes Tidningar* 6.8.1781, no 61, s. 2; Ramsay 1909, 503–506.

¹⁴⁷ Avunpyynnöistä esim. *Inrikes Tidningar* 24.1.1797, no 9, s. 2; *Åbo Tidningar* 12.1.1795, no 2, s. 4; Wellingkin sokeaksi todistamisesta *Åbo Tidningar* 31.8.1795, no 35, s. 4; *Åbo Tidningar* 26.8.1799, no 34, s. 4; *Inrikes Tidningar* 3.9.1799, no 103, s. 2; Pippingin jäsenyydestä TSS:n matrikkeli, s. 109, SmP19248, SM.

¹⁴⁸ Southey 2020, 109 & 110.

tukea omille jäsenilleen ja näiden leskille. Säätyläistenseura myös kuvaili autettavia kohteitaan näiden sosiaalisen aseman mukaan käsitteellä *pauvre honteux*.¹⁴⁹

Käsitteen *pauvre honteux* lisäksi myös käsite 'kanssaihminen' (*medmänniska*) liittyy olennaisesti siihen, miten seura käsitteellisesti köyhät säätyläiset, kuten TSS:n sääntöjen hyväntekeväisyyskonsertteja käsittelevä pykälä osoittaa:

Vuosittain Seura esittää ainakin yhden julkisen Konsertin, joko kaupungin köyhien tai muiden puutteellisten ja tarvitsevien kanssaihminen avuksi, siten kuin Valiokunta yhdessä Orkesterin kanssa kullakin kerralla hyväksi katsomallaan tavalla määrää. Näissä konserteissa kaikki maksavat Sisään pääsyn, niin Musiikinharjoittajat kuin Musiikinystävät, jotka haluavat näissä Konserteissa olla läsnä.¹⁵⁰

Sääntöjen mukaan seuran tuli siis kerran vuodessa järjestää konsertti, jonka tuotot se käyttäisi apua tarvitsevien 'kanssaihminen' auttamiseksi. Konsertit olivat avoimia kaikille, joilla oli varaa maksaa pääsylipusta, eikä konserttiin osallistuminen vaatinut jäsenyyttä seurassa. Pykälässä mainitaan, että jokaista konserttia varten seuran valiokunta ja orkesteri päättävät, keitä varten kussakin konsertissa kerätään rahaa. Näistä päätöksenteoista ei ole säilynyt lähteitä, sillä seuran valiokunnan pöytäkirjat hävisivät joko Turun palossa vuonna 1827 tai sen jälkimainingeissa.¹⁵¹

TSS järjesti vuosittain hyväntekeväisyyskonsertin sääntöjensä mukaisesti. Kaikkein yleisin avun kohde näissä konserteissa olivat Turussa asuvat köyhät säätyläiset, minkä vuoksi on tärkeää tarkastella sitä, millaisin sanoin ja käsittein hyväntekeväisyyskonsertteja koskevassa pykälässä autettavista puhutaan. Vaikka TSS:n säännöt antavat käsitystä siitä, millaisina ihmisinä seura itse piti köyhiä säätyläisiä, ei pelkästään sääntöjen avulla voida tehdä asiasta pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Ensinnäkin sitaatti on peräisin seuran säännöistä, jotka hyväksyttiin vasta 8. helmikuuta 1791, jolloin seura oli toiminut jo yli vuoden ajan.¹⁵² Tätä ennen seuralla oli kaksi eri ehdotusta säännöiksi, joiden hyväntekeväisyyskonsertteja koskeva sisältö poikkeaa toisistaan vuosittaisten konserttien määrän suhteen. Toisessa konserttien määräksi määrätään vuodessa kolme, toisessa kaksi. Luonnoksessa, jossa konserttien

¹⁴⁹ Karlsson Sjögren 2014, 156 & 158.

¹⁵⁰ "Ärligen upför Sällskapet åtminstone en public Concert, antingen til förmån för standens fattiga, eller til andra tårftiga och behöfvande medmänniskors hjälp, alt efter som Utskättet i samråd med Orchestern, varje gang finner för godt att därom förordna. Vid dessa Concenter betalas Entréen lika och utan åtskilnad af alla bade MusikIdkare och MusikÄlskare, som dessa Concenter bivista vilja." TSS:n säännöt, Luku 2 §6, SmP19248, SM.

¹⁵¹ Andersson 1952, 58 & 61.

¹⁵² TSS:n sääntöjen esipuhe, SmP19248, SM.

määräksi mainitaan kaksi, todetaan myös, että seuran tulee järjestää konsertti ”kaupungin köyhien hyväksi” (”til förmån för stadens fattiga”), sekä konsertti ”seuran kassaa varten” (”för Sällskapet Cassa”).¹⁵³ Vuonna 1790 seura järjesti kolme eri hyväntekeväisyyskonserttia, joista kahdessa kerättiin varoja leskien ja orpojen hyväksi, yhdessä Turun luostarikorttelissa riehuneen tulipalon uhreille.¹⁵⁴

Säännöissä mainittu ’kanssaihminen’ oli muunnelmä valistuskäsitteestä ’kanssakansalainen’ (*medborgare*). Käsitteet liittyivät 1700-luvun poliittiseen kielenkäyttöön ja niillä osoitettiin joko osallisuutta poliittiseen päätöksentekoon ja porvarilliseen julkisuuteen tai vaatimusta olla osallisina niissä. Varsinkin radikaalissa kielenkäytössä käsitteillä vaadittiin aateliin kuulumattomille poliittisia oikeuksia. Käsitteillä viitattiin aktiiviseen osallistumiseen yhteiskunnassa sen sijaan, että ihmiset olisivat olleet passiivisia ’alamaisia’ (*undersåte*). Käsitteellä ’rälssitön säätyläinen’ (*ofrälse ståndsperson*) voitiin viitata myös samoihin ihmisiin, kuin käsitteillä ’kanssaihminen’ tai ’kanssakansalainen’, mutta käsite ’rälssitön’ viittasi epäitsenäisyyteen ja riippuvuuteen muista, kun taas muilla käsitteillä viitattiin vapauteen ja sitä myötä laajempiin yhteiskunnallisiin oikeuksiin.¹⁵⁵ Ruotsissa käsitettä ’kanssakansalainen’ voitiin käyttää myös kuningasta tukevassa retoriikassa, sillä Kustaa III valjasti käsitteen vahvistuneen kuningasvallan tarpeita varten. Vuoden 1771 valtiopäivien puheessaan säädyille Kustaa III kutsui itseään ’ensimmäiseksi kanssakansalaiseksi’, eli kuninkaan tarkoitus oli mahdollistaa vahvistuvaa kuninkaan valtaa samalla, kun radikaalivalistuksen aatteet levisivät Euroopassa.¹⁵⁶

Köyhien säätyläisten konsertit osoittavat, että seura halusi hyväntekeväisyyskonserteillaan ajaa oman ryhmänsä jäsenten asiaa, minkä konsertteihin liittyvät kaksi piirrettä todistavat. Ensinnäkin köyhien säätyläisten ja seuran jäsenten sosiaalinen jakauma muistutti toisiaan. Toiseksi seura käsitteellisti autettavia ihmisiä, eli köyhiä säätyläisiä säännöissään käsitteellä ’kanssaihminen’. Käsite viittasi vaatimukseen oikeudesta kuulua mukaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Seuran ollessa porvarillista julkisuutta rakentanut toimija se halusi köyhien säätyläisten konserteilla vahvistaa säätyläisten keskuudessa maailmankuvaa, jonka mukaan porvarilliseen yleisöön kuuluneilla ihmisillä oli sekä sosiaalisia että poliittisia oikeuksia.

¹⁵³ Jacob Tengströmin sääntöluonnos otsikolla ”Utkast til stadgar för Musikaliskt Sällskapet i Åbo”, Luku 2 §6, Coll 501.1, KK; Jacob Tengströmin sääntöluonnos otsikolla ”Projekt till inrättning af ett Musikaliskt Sällskapet i Åbo”, Luku 2 §5, Coll 501.1, KK.

¹⁵⁴ *Åbo Tidningar* 31.1.1791, no 5, s. 3.

¹⁵⁵ Nurmiainen 2009, 180–184; Nurmiainen 2003, 173.

¹⁵⁶ Alm 2002, 116–120.

Autettavien sosiaalinen jakauma osoittaa, että seura ymmärsi säätyläisen tarkoittavan aikaansa nähden melko laajaa sosiaalista jakaumaa. Konserteillaan seura määritteli, että porvarillisen julkisuuden piiriin kuului tämän jakauman edustamia ihmisiä.

3.2 Konsertit yhteisen hyvän välineenä

Ranskalaiset valistusajattelijat pyrkivät muovaamaan yhteiskunnallisia hyveitä käsitteiden *bienfaisance* ja *humanité* avulla. Käsitteet edustivat ajatusmaailmaa, jonka mukaan jokaisen ihmisen tuli hyvillä teoilla edistää koko ihmiskunnan hyvinvointia. Radikaalifilosofit kuten Voltaire ja Jean-Jacques Rousseau pitivät käsitteitä kaikkein korkeimpina hyveinä.¹⁵⁷

Myötätuntoa muita ihmisiä kohtaan tunteva inhimillisyyttä osoittava ihminen muodostui porvarilliseksi ihanteeksi, ja hyväntekeväisyys oli yksi keino osoittaa inhimillisyyttä.

Esimerkiksi vapaamuurarit edistivät *bienfaisance*-ajattelun mukaista yhteisen hyvän edistämistä seurallisuuden avulla.¹⁵⁸

Otto Anderssonin mukaan hyväntekeväisyyskonserttien järjestämiseen Turussa vaikutti Tukholman musiikkielämän esimerkki, erityisesti pitkäperjantaisin järjestetyt vapaamuurarikonsertit. Näiden konserttien nimen taustalla oli se, että niissä kerättiin rahaa vapaamuurarien lastenkodin hyväksi. Vapaamuurarikonsertit olivat tärkeä perinne Tukholman musiikkielämässä, sillä niitä järjestettiin vuodesta 1759 vuoteen 1926. Perinteen mukaan konsertteja järjestettiin yleensä pitkäperjantaisin, 1760-luvun lopulta alkaen. Turun Soitannollisen Seuran konserttimestari Ferling oli pitänyt 1760- ja 1770-lukujen vaihteessa neljänä pitkäperjantaina konsertin, joissa oli esitetty Giovanni Battista Pergolesin *Stabat mater*. Samaa teosta esitettiin myös TSS:n köyhien säätyläisten konserteissa, jos nämä järjestettiin pitkäperjantaina.¹⁵⁹

Köyhien säätyläisten konsertit olivat tärkeä vuosittainen perinne TSS:n toiminnassa, mutta perinne muotoutui toiminnan ensimmäisten vuosien aikana, jolloin konserttitoiminnan järjestely hyväntekeväisyyskonserttien osalta haki muotoaan. Kun seura järjesti vuonna 1790 kolme eri hyväntekeväisyyskonserttia, noudatti seura vielä Jacob Tengströmin laatimaa sääntöluonnosta, joka velvoitti seuraa järjestämään vuosittain ainakin kolme hyväntekeväisyyskonserttia. Sääntöluonnoksia on säilynyt kaksi, joista toisessa vuosittaisten hyväntekeväisyyskonserttien määräksi mainitaan kolme, toisessa kaksi. Vasta vuoden 1791

¹⁵⁷ Duranton 2000, 28; Rassem 1992, 620; Mauzi 1960, 605 & 606.

¹⁵⁸ Horn Melton 2001, 252–270; Mauzi 1960, 590–601 & 608.

¹⁵⁹ Svensson 2003, 325 & 333; Andersson 1952, 78, 127 & 137.

alussa hyväksyttiin uudet säännöt, jotka olivat voimassa koko seuran ensimmäisen toimintajakson. Näissä säännöissä määriteltiin, että seuran tuli vuosittain järjestää vähintään yksi julkinen hyväntekeväisyyskonsertti.¹⁶⁰

Ensimmäisissä hyväntekeväisyyskonserteissa ei kerätty varoja köyhiä säätyläisiä varten. Vasta vuonna 1791 osa seuran hyväntekeväisyyskonsertissa kerätyistä varoista meni köyhille säätyläisille, osa taas Kustaa III:n sodassa menehtyneiden merimiesten leskille ja lapsille. Vuodesta 1792 seura järjesti vuosittain hyväntekeväisyyskonsertin köyhille säätyläisille. Seuran ensimmäisenä toimintakautena ainoastaan vuonna 1801, jolloin Porin kaupunki paloi tuhoisasti, seura ei järjestänyt köyhille säätyläisille konserttia.¹⁶¹ Eurooppalaisittain oli tyypillisempää, että hyväntekeväisyyskonserteissa kerättiin varoja esimerkiksi köyhille orvoille, mikä piirre leimaa myös seuran ensimmäisiä hyväntekeväisyyskonsertteja. Lukemani tutkimuskirjallisuuden perusteella Turun köyhien säätyläisten konsertit olivatkin säännöllisyydessään varsin poikkeavia Euroopassa.

Protestanttisessa Euroopassa perheiden ja sukujen tuli ensisijaisesti huolehtia köyhien jäsentensä hyvinvoinnista, mutta myös ammatteihin linkittyneet killat ja järjestöt järjestivät usein apua jäsenilleen ja näiden perheille. 1700-luvun aikana erilaisten seurojen merkitys avuntarjoamisessa korostui, sillä yhteiskunta muuttui. Nämä seurat alkoivat järjestää apua laajemmalle ihmisryhmille kuin killat olivat tehneet.¹⁶² Käsitteeseen *pauvre honteux* liittyy sääty-yhteiskuntaan kytkeytynyt ajatus siitä, että vertaiset huolehtivat toisistaan. Hyväntekeväisyyden kannalta tämä tarkoitti sitä, että vaikka apua tuli antaa vertikaalisesti ylemmältä yhteiskuntaryhmältä alemmalle, esimerkiksi aateliselta käsityöläiselle, oli tärkeää myös antaa apua horisontaalisesti, eli samaan yhteiskuntaryhmään kuuluvien kesken.¹⁶³

TSS:n köyhien säätyläisten konserteissa tärkeää on se, että niiden avulla seura asetti yhteen ja tasa-arvoiseen asemaan ihmisiä, joita perinteisesti erotti toisistaan esimerkiksi säätytausta. Lehti-ilmoituksissa avun saajat olivat ensisijaisesti apua tarvitsevia ”parempisäätyisiä köyhiä”, eikä heitä määritelty säädyn tai muun tittelin mukaan. Lisäksi seuran antaman rahasumman määrä perustui ilmeisesti autettavien tarpeeseen ja hätään eikä arvonimiin. Esimerkiksi vuonna 1799 naturalisoimaton Wellingk sekä vapaaherrattaret Wrangel, Fock ja Armfelt saivat jokainen seuralta kolme riikintaaleria. Samalla kerralla esimerkiksi Seipelin

¹⁶⁰ Jacob Tengströmin sääntöluonnokset, Coll 501.1, KK; TSS:n säännöt, SmP19248, SM.

¹⁶¹ *Åbo Tidningar* 31.1.1791, no 5, s. 3.

¹⁶² Karlsson Sjögren 2014, 147.

¹⁶³ Fontaine 2021, kappale, 17.

leski sai kaksi riikintaaleria.¹⁶⁴ Kapteeni Wellingk sai usein myös suurimpia yksittäisiä summia: vuonna 1795 hänelle maksettiin seitsemän riikintaaleria, siinä missä tuona vuotena pienin seuran jakama summa oli kaksi riikintaaleria.¹⁶⁵ Tämä korostaa seuran pyrkineen toimimaan tavalla, jossa perinteiset yhteiskunnalliset hierarkiat eivät päteneet, vaan seura pyrki luomaan uudenlaista, tasa-arvoisempaa yhteenkuuluvuuden tunnetta konserttiensa avulla.

Euroopassa häpeälliseen köyhyyteen liitettiin ajatus köyhyden, ja siksi myös avunantamisen, salaamisesta. Seura ei kertonutkaan lehdessä niiden ihmisten nimiä, joille se oli konserttiensa avulla jakanut rahaa, mutta mainitsi toukokuussa 1803 *Åbo Tidningissä*, että heidän konserttiensa kautta apua saivat erityisesti naiset:

Tämä seura, joka on jo 13 vuotena pyrkinyt edistämään kanssakansalaistensa onnea, katsoisi menettävänsä suuren mielihyvän, jollei se pienen lohdun avulla voisi jatkaa onnettomienkin odotusten täyttämistä. Monilla näistä, erityisesti sairailta ja vanhoilla naisilla, on ollut jo pitkään eräänlainen vaatimus, ainakin luottamus, seuran tarjoamasta avusta. Mitään muuta iloa kuin sellaista, joka yhtäaikaaisesti täyttää hyväntekijän ja viattomimman mielen, ei voida pitää muita suurempana. Näin seura toivoo, että kaikki kaupungin asukkaat, jotka selviävät ilman pientä määrää rahaa, todistaisivat ihmisrakkautensa.¹⁶⁶

Yllä oleva konsertti-ilmoitus on monella tavalla mielenkiintoinen. Ensinnäkin seura, jonka pääasiallinen tarkoitus oli tarjota kaupungin säätyläisille julkista konserttielämää, korostaa heti ilmoituksen alussa pyrkineensä edistämään 'kanssakansalaisten' onnea koko olemassaolonsa ajan. Seura nostaa siis köyhien säätyläisten konsertit merkittäväksi osaksi toimintaansa ja ilmaisee juuri näiden konserttien olevan keino, jolla se on levittänyt onnellisuutta. Mielenkiintoista on tapa, jolla naiset ilmoituksessa mainitaan, sillä seura kertoo olevansa taho, joka on säännöllisesti mahdollistanut tukea näille. Heidän kerrotaan olevan riippuvaisia seuran tarjoamasta avusta, mikä tavallaan toimii myös vetoamisena lukijaan avun antamiseksi, mutta korostaa seuran roolia hyväntekijänä ja onnellisuuden takaajana. Lehti-

¹⁶⁴ TSS:n köyhien säätyläisten lista vuodelta 1799, Coll 501.1, KK.

¹⁶⁵ TSS:n köyhien säätyläisten lista vuodelta 1795, Coll 501.1, KK.

¹⁶⁶ "Detta sällskap, som redan på 13 året sökt bidraga till ett ädelt nöje för de lyckligare af sina medborgare, skulle anse sig förlora en stor tillfredsställelse, om de icke kunde fortfara att med en liten hugnad uppfylla äfwen de olyckligares wäntan. Många av deßa, i synnerhet sjukliga och ålderstegna fruntimmer, äga redan genom en lång wana ett slags anspråk, åtminstone förtröstan, på ett årligt understöd genom sällskapet. Äfwen torde ingen förnøjelse kunna anses större, än den som på en gång uppfyller ett wälgörande hjerta och det oskyldigaste af våra sinnen. Sällskapet gör sig derföre den förhoppning, att all de af stadens inwånare, som möjligen kunna umbära en liten penning, wid detta tillfälle skola wisa ett nytt prof af sin menniskjokärlek." *Åbo Tidning* 21.5.1803 n:o 41, s. 3.

ilmoitus ilmentää *bienfaisance*-käsitteen mukaista käsitystä hyväntekeväisyydestä, sillä auttamisen nähdään tuottavan hyvinvointia sekä auttajille että autetuille.¹⁶⁷

Porvarillisten yhdistysten tapa harjoittaa hyväntekeväisyyttä liittyi kamppailuun 'kanssakansalaisuuden' määrittelemisestä. TSS:n köyhien säätyläisten konserttien osalta tämä on havaittavissa siinä, että seura kutsui sekä avunantajia että autettavia 'kanssakansalaisiksi'. Seura kuvasi toukokuun 1803 konsertti-ilmoituksessaan köyhiä säätyläisiä nimenomaan 'kanssakansalaisiksi', vaikka kerjuulle joutuminen tarkoitti riippuvuutta muista ihmisistä, eikä silloin voinut aikalaisten ajattelussa olla vapaa 'kanssakansalainen'.¹⁶⁸ Huhtikuussa 1802 seura taas ilmaisi köyhien säätyläisten hädän olevan peruste "vaatia varakkaiden kanssakansalaisten lempeintä myötätuntoa".¹⁶⁹ 1700-luvun Ruotsissa säätyrajat ylittävien seurojen pyrkimyksenä oli korostaa kanssakansalaisuuttaan ja kuulumistaan kaupunkiyhteisöön järjestämällä hyväntekeväisyyttä. Lisäksi hyväntekeväisyys oli tällaisille yhdistyksille keino osoittaa jäsentensä poliittista merkittävyyttä. Julkisuudessa esitetty kristillinen retoriikka ei sinänsä ollut vetoamista kristinuskon oppeihin, vaan pyrkimys erottaa köyhäinhoitoa tiivistä suhteestaan kirkon kanssa. Retoriikka oli luonteeltaan poliittista, koska se osoitti porvarillisen yleisön osallistuvan yhteisten asioiden hoitoon tavalla, joka perinteisesti kuului kirkolle.¹⁷⁰ TSS käytti kristillistä retoriikkaa hyväkseen esimerkiksi huhtikuussa 1797, ilmoittaessaan perutun pitkäperjantain konsertin tilalla järjestettävästä konsertista:

Ja kun seura täten suurimmissa määrin kutsuu täyttämään sekä inhimillisyyden että kristinuskon velvollisuutta hädänalaista Lähimmäistä kohtaan, toivoo Seura että hyvää tekevä Yleisö ei opi laiminlyömään, että myös tässä tilaisuudessa tavallisella avokätsyydellä tukisi Seuran hyvää ja sallittua ja [*sic*] tarkoitusta, huomioimatta tänä vuonna, vastoin Seuran halua ja toivetta, tapahtumatta jäänyttä Pitkäperjantain Konserttia.¹⁷¹

Ilmoituksessa käytetään kristillisen retoriikan ohella valistushenkistä 'inhimillisyyden' (*mänsklighet*) käsitettä, joka mainitaan ilmoituksessa vieläpä ennen kristinuskoa.

Valistusajattelussa 'inhimillisyyden' oli julkinen hyve, jota tuli edistää tekojen

¹⁶⁷ Duranton 2000, 16–19; Mauzi 1960, 583.

¹⁶⁸ *Åbo Tidning* 21.5.1803 n:o 41, s. 3; Karlsson Sjögren 2014, 160.

¹⁶⁹ "[...] påkalla sina förmögnare medborgares ömmaste medlidande." *Åbo Tidning* 17.2.1802, no 30, s. 4.

¹⁷⁰ Karlsson Sjögren 2014, 158 & 159.

¹⁷¹ "Och då Sällskapet således i görligaste mätto bjuder til at upfylla en öm bade Mänsklighets och Christendoms plikt emot den nödlidande Nästan, hoppas Sällskapet at den wälgörande Allmänheten ej lærer underlåta at äfwen wid detta tilfälle med wanlig frikostighet understödja Sällskapets goda och låfliga och afsikt, utan afseende å den, emot Sällskapets wilja och önskan, för i år uteblifna Långfredags Concerten." *Åbo Tidningar* 24.4.1797, no 17, s. 3.

hyväntekeväisyyteen liittyvien tekojen lisäksi myös välittämällä ajatusta inhimillisyydestä julkisuudessa. Ranskalaisille radikaalifilosoifeille käsite 'inhimillisuus' loi uutta käsitystä ihmisenä olemisesta, ja käsitettä käytettiin enemmänkin kristillisen perinteen mukaista ihmiskuvaa vastaan.¹⁷² Toisaalta Ranskan vallankumouksen kääntyessä terrorin ajan vaiheeseen myös kuningasmieliset ottivat käyttöönsä radikaalikäsitteen *humanité* ja käyttivät sitä omia poliittisia tarkoituksensa varten.¹⁷³ Käsitteellä ei siten enää 1700-luvun viimeisinä vuosina ollut niin radikaalia merkitystä, mitä sillä aikaisemmin oli ollut.

Käsitteen käyttäminen TSS:n konsertti-ilmoituksessa osoittaa kuitenkin, että seura pyrki edistämään konserteillaan uudenlaista valistushenkisen ihmiskuvan edistämistä. Seura pyysi yleisöään osallistumaan konserttiin, jotta se voisi täyttää ”inhimillisyyden [...] velvollisuutta hädänalaista Lähimmäistä kohtaan”. Porvarillisen julkisuuden rakentaminen ja julkisuuden moraalisen puolen määrittely välittyy ilmoituksessa, kun toivoo ettei ”hyvää tekevä Yleisö” (”wälgörande Allmänheten”) laiminlyö velvollisuuttaan auttaa muita. *Allmänhet* oli käsite, jolla 1700-luvulla rakennettiin porvarillista julkisuutta, sillä viitattiin yleisön lisäksi 'yleiseen' tai 'yhteiseen'.¹⁷⁴ Hyväntekeväisyyteen viitattiin ilmauksella *wälgörande*, mikä ilmentää ajan tyyppillistä ajatusta hyvien tekojen luonteesta inhimillisyyden osoituksena. Ilmoitus osoittaa, että seuran tarkoitus oli rakentaa käsitystä hyväntekeväisyyden ja inhimillisyyden muodostamasta porvarillisesta ihanteesta, joka näkyi porvarillisessa julkisuudessa toimivien ihmisten tavoissa ja ajattelumaailmassa.

Köyhien säätyläisten konsertit ja niistä kertovat lehti-ilmoitukset toimivat välineenä määrittellä porvarillista yleisöä ja sitä koskevaa maailmankuvaa. Seura korosti rooliaan onnellisuutta lisäävänä toimijana, ja korosti siten omaa poliittista ja yhteiskunnallista rooliaan. Samalla tavalla Gävlessä toiminut Säätyläistenseura nosti hyväntekeväisyyden näkyväksi julkiseksi kysymykseksi omien poliittisten tarkoituksensa vuoksi.¹⁷⁵ Konsertit olivat väline erityisesti seuran omien jäsentensä omakuvan määrittelylle, mutta konserttien avulla seura määritteli hyväntekeväisyyden ja yhteisen hyvinvoinnin edistämisen hyveen koskettavan 'kanssakansalaisen' käsitettä. Asemaansa osana porvarillista julkisuutta seura ilmensi vetoamalla lehtiä lukevaan yleisöön ja osoitti, että kyetäkseen organisoimaan apua hädänalaisille, seura tarvitsi yleisön apua. Seura halusi hyväntekeväisyyskonserteillaan

¹⁷² Duranton 2000, 20–32; Rasse 1992, 619.

¹⁷³ Duranton 2000, 40–42.

¹⁷⁴ Savolainen 54 & 55; Nurmiainen 2009, 58.

¹⁷⁵ Karlsson Sjögren 2014, 158.

osoittaa, että köyhien säätyläisten auttaminen oli porvarillinen hyve, joka määritteli porvarillisen julkisuuden toimijoita. Seuralle oli tärkeää luoda Turun säätyläisille ymmärrystä siitä, että nämä olivat 'kanssakansalaisia', joilla oli omat säädystä riippumattomat oikeutensa ja velvollisuutensa.

TSS:n hyväntekeväisyystoiminta oli mahdollista seuran jäsenyydestä ja hyväntekeväisyyskonserttien lipuista maksavasta yleisöstä. Seura palveli näin porvarillisen yleisön tarpeita, ja vaikka seuralla oli esimerkiksi valtaa määritellä, keitä varten ja milloin se järjesti hyväntekeväisyyskonsertteja, tuli tällä toiminnalla olla maksavan yleisön tuki ja hyväksyntä. Hyväntekeväisyyskonserttien suosion takana yleisesti olikin erilaiset taloudelliset, poliittiset ja sosiaaliset tekijät, jotka ajoivat erityisesti konserttien yleisön asiaa.¹⁷⁶ Jollei seura olisi ajanut maksavan yleisön intressejä, köyhien säätyläisten konsertit olisivat tuskin olleet niin keskeinen osa seuran vuosittaista konserttitoimintaa. Seura nosti hyväntekeväisyyden avulla tämän yleisön tärkeänä pitämät asiat julkisuuteen, ja teki niistä siten poliittisia. Samalla konsertit nostivat esille yleisön vaalivan hyväntekeväisyyden ja inhimillisyyden kaltaisia hyveitä.

¹⁷⁶ Hunter 2020, 242–245.

4 Kriisien uhreille järjestetyt konsertit

Eurooppalaisessa viitekehyksessä hyväntekeväisyyskonsertteja järjestettiin erilaisille uhrin asemaan joutuneiden ihmisten hyväksi. Tyypillistä oli järjestää konsertti orpojen tai leskien auttamiseksi, mutta myös tulipalon kaltaisten kriisien uhreja autettiin konserttien avulla. Turun Soitannollinen Seura järjesti vastaanvansalaisia konsertteja. Ensimmäiset hyväntekeväisyyskonsertit se järjesti Kustaa III:n sodassa menehtyneiden merimiesten perheille. Merkittävin seuran kriisien uhreille järjestämä konsertti oli vuoden 1801 Porin palon uhreille järjestetty konsertti. Tässä luvussa tarkastelen, miten seura auttoi konserteillaan kriisien uhreja. Näillä konserteilla seura pyrki muodostamaan hyveellistä porvarillista ihannetta, mutta konserttien tarkoitus oli yhtä lailla tuoda seuran toimintaa näkyväksi valtakunnallisella tasolla.

4.1 Kustaa III:n sota

Epäoikeudenmukaisuutta kokenut uhri oli valistusajattelun retoriikassa keskeinen, ja kaunokirjallisuudessa uhrin kärsimyksen ajateltiin herättävän ihmisen myötätunnon ihmiskuntaa kohtaan. Uhrin kokema kärsimys oli yleensä osoitus yhteiskunnan epäonnistumisesta, minkä vuoksi tunteisiin vetoavilla teksteillä oli poliittinen merkityksensä.¹⁷⁷ 'Inhimillisyyden' ja 'hyväntekeväisyyden' käsitteillä pyrittiin luomaan täydellisempää yhteiskuntaa, jossa ihmiset eivät joutuisi kärsivän uhrin asemaan. Siksi Händelin vuonna 1749 Foundlin Hospitalin hyväksi järjestämä konsertti muodostui suureksi menestykseksi ja esimerkiksi vastaaville konserteille ympäri Eurooppaa.

Turun Soitannollinen Seura järjesti vuonna 1790 kolme eri hyväntekeväisyyskonserttia, joista ensimmäisessä keväällä 1790 kerättiin rahoja kaupungin köyhille leskille ja orvoille. Lokakuussa järjestetyn konsertin tuotto jaettiin sen sijaan Kustaa III:n sodassa palvelleiden miesten leskille ja lapsille. *Åbo Tidningarissa* tammikuussa 1791 julkaistussa TSS:n vuosikertomuksessa konsertin tuoton mainitaan käytetyn ”niiden leskien ja isättömien lasten avuksi, joiden joko miehet tai isät, Turun kaupungista, menehtyivät sodassa kruunun palveluksessa”.¹⁷⁸ Vuoden 1791 pitkäperjantain konsertin tuotto käytettiin osittain sodassa kuolleiden, osittain köyhien säätyläisten hyväksi.¹⁷⁹ Seuran ensimmäiset

¹⁷⁷ Denby 1994, 192 & 193.

¹⁷⁸ ”[...] til hjälp för de Enkor och Faderlösa barn, hwilkas antingen män eller fäder, ifrån Åbo stad, i Kriget och Kronans tjenst aflidit [...]” *Åbo Tidningar* 31.1.1791, no 5, s. 2.

¹⁷⁹ *Åbo Tidningar* 9.5.1791, no 19, s. 3.

hyväntekeväisyyskonsertit muistuttivat siten enemmän yleiseurooppalaista muotia, jossa konsertteja järjestettiin orvoille ja leskille.¹⁸⁰ Köyhien säätyläisten konsertit vakiintuivat osaksi konserttitoimintaa vasta vuonna 1792.

Kustaa III:n sota oli tuhoisa sota, jossa arviolta kuoli yli 20 000 ruotuväkiarmeijan sotilasta. Lisäksi laivastolla ja meritaisteluilla oli sodassa ratkaiseva rooli, joten laivastokaupunki Turussa oli luontevaa järjestää hyväntekeväisyyskonsertti laivaston miehille ja heidän perheilleen.¹⁸¹ *Åbo Tidningarin* tarjoamat tiedot Kustaa III:n sodassa menehtyneiden miesten leskille ja lapsille järjestetyistä konserteista ovat suppeat. Konserttien osalta on kuitenkin säilynyt samanlaiset listat, joita laadittiin köyhien säätyläisten konsertteja varten. Erityisesti vuoden 1790 konsertin lista on mielenkiintoinen, sillä lista on säilynyt lokakuussa järjestetyn konsertin osalta eikä pitkäperjantain konsertin osalta. Lista osoittaa myös, että TSS jakoi rahaa enemmän kuin se sai kerättyä lokakuussa järjestetyssä konsertissa. *Åbo Tidningarissa* mainitaan konsertin tuoton olleen suuruudeltaan 111 riikintaaleria ja 39 killinkiä, mutta listan mukaan rahaa jaettiin kaikkiaan 129 riikintaaleria ja 39 killinkiä. Ilmeisesti vielä konsertin jälkeen kaksi eri henkilöä, rouva Ignatius ja asessori Bergman, lahjoittivat seuralle rahaa, jotka jaettiin marraskuussa 1790. Kumpikaan lahjoittajista ei ole ollut seuran jäsen, sillä tuohon aikaan seuran jäsenenä ei ollut ketään Ignatiusta tai Bergmania.¹⁸²

Vuoden 1790 konsertin listan mukaan TSS jakoi rahaa seurakunnittain, sekä suomalaiselle että ruotsalaiselle Tuomiokirkkoseurakunnalle. Kutakin leskeä ja hänen lapsiaan kohden jaettiin rahaa yleensä hieman yli yhdestä riikintaalerista aina viiteen riikintaaleriin saakka. Valtaosa rahoista jaettiin merimiesten, perämiesten sekä kirvesmiesten leskille ja näiden lapsille. Listoissa mainitaan, kuinka monta lasta leskellä oli hoidettavana. Myös lapsettomille leskille jaettiin rahaa.¹⁸³ Seuraavana keväänä järjestetyssä konsertissa jaettiin rahaa sekä leskille että köyhille säätyläisille. Tuolloin leskille jaettiin kullekin enää vain yksi riikintaaleri. Vastaavasti köyhille säätyläisille jaettiin kullekin enemmän rahaa, kahdesta viiteen riikintaaleria. Saajien joukossa oli sellaisia henkilöitä, jotka olivat saaneet rahaa myös syksyllä 1790, mutta myös uusia nimiä. Saajat jaettiin seuraaviin ryhmiin: kirkkokorttelissa

¹⁸⁰ Gardner 2020, 202.

¹⁸¹ Viinikainen & Mäki 2015, 305 & 306.

¹⁸² TSS:n matrikkeli, SmP19248, SM; TSS köyhien säätyläisten lista vuodelta 1790, Coll 501.1, KK; *Åbo Tidningar* 31.1.1791, no 5, s. 2.

¹⁸³ TSS:n avustettavien lista vuodelta 1790, Coll 501.1, KK.

asuvat, luostarikorttelissa asuvat, ruotsalaisen seurakunnan, linnan seurakunnan jäsenet, sekä köyhät säätyläiset.¹⁸⁴

Kustaa III:n sodassa menehtyneiden leskille ja lapsille järjestetyt konsertit ovat mielenkiintoisia, kun niitä tarkastellaan porvarillisen julkisuuden kautta. Näitä konsertteja koskevat lehtikirjoitukset olivat huomattavasti vähemmän tunteellisia kuin köyhien säätyläisten konserteista kertovat kirjoitukset. Nämä tekstit olivat enimmäkseen toteavia, kuten voidaan havaita vuoden 1791 pitkäperjantain konserttia koskevasta kirjoituksesta:

Viime Pitkäperjantain konsertissa kerätty tuotto, joka kohosi 105:een Riikintaaleriin ja 26:een killinkiin, tullaan jo määrätyn tasajaon mukaan jakamaan, osittain niille viime syksynä Soitannollisen Seuran suorittamassa rahanjaossa mukana olleille, ilmoittamattomien, ja siten edesmenneiden Merimiesten leskille ja lapsille Turun kaupungista, joiden joko miehet taikka isät menehtyivät viime sodassa [...]¹⁸⁵

Toteava tyyli ei kuitenkaan tässä asiassa ole mielenkiintoisinta, vaan kiinnostavaa siitä tekee se, miten näillä konserteilla ja niitä koskevilla lehtikirjoituksilla saatettiin ottaa kantaa keskusteluun sodasta ja siitä, keillä on vastuu huolehtia sodan aiheuttamasta inhimillisestä kärsimyksestä. Jo leskien ja orpolasten asian tuominen julkisuuteen osoittaa, että sota on jättänyt jälkeensä monia leskiä ja orpoja, ja että näitä ihmisiä tulee auttaa. TSS:n listoissa mainitaan menehtyneiden ammateiksi yleensä merimies, matruusi tai kirvesmies, mikä osoittaa sodassa palvelleiden edustaneen eri ammattiryhmiä.¹⁸⁶ Kustaa III:n sota vaikutti laajasti ruotsalaiseen yhteiskuntaan. Seura halusi konsertillaan osoittaa, että sodan uhrien auttaminen oli hyveellisen ihmisen velvollisuus, joka edisti koko valtakunnan hyvinvointia. Hyväntekeväisyydellä muokattiin porvarillista maailmankuvaa, mutta samalla seura osoitti olevansa toimija, joka ajattelee ja edistää yhteiskunnallista hyvinvointia valtakunnallisella tasolla.

Inhimillisen kärsimyksen tuominen osaksi julkista keskustelua sanomalehtien avulla oli toisinaan tapa ilmaista tyytymättömyyttä viranomaistoiminnan riittämättömyyteen. 1780-luvulla aiheutuneet nälkäkuolemat Ruotsissa tarjoavat vertailuesimerkin. Orimattilasta

¹⁸⁴ TSS:n avustettavien lista vuodelta 1791, Coll 501.1, KK; TSS:n avustettavien lista vuodelta 1790, Coll 501.1, KK.

¹⁸⁵ Den wid sista Långfredags Concerten inslutna recetten, betigande sig til en summa af 105 R:dl. 26 β. kommer, enligt redan skedd och faststæld repartition, at fördelas, dels åt de i i förl. höst, wid den då af Musikaliska Sällskapet giorde penninge=utdelning, oanmälda, och således förbigångna Sjömans änkor och barn ifrån Åbo stad, hwilkas antingen män eller fäder uti sista Kriget aflidit [...] *Åbo Tidningar* 9.5.1791, no 19, s. 3.

¹⁸⁶ TSS:n avustettavien listat vuosilta 1790 ja 1791, Coll 501.1, KK.

lähetettiin keväällä 1784 kirje Tukholmaan vilja-avustuskomitealle, jossa pyydettiin vilja-apua pitäjään. Kirjeessä vilja-avun kiireellisyyttä perusteltiin esimerkiksi Pakkalan kylässä nälkään kuolleella lapsella. Sama kirje julkaistiin myös tukholmalaisessa päivälehti *Dagligt Allehandassa*. Ilmeisesti lapsen kuoleman nostaminen julkisuuteen pelästytti viranomaiset, jotka ryhtyivät toimiin viljan saamiseksi Orimattilaan.¹⁸⁷

TSS:n hyväntekeväisyyskonserttia Kustaa III:n sodan uhreille ei pidä tulkita tyytymättömyyden ilmaisemisenä viranomasitoimintaa kohtaan, vaikka 1700-luvun puolivälistä alkaen Ruotsiin perustettiin merimieshuoneina tunnettuja virastoja, jotka huolehtivat merimiesten asioista. Merimieshuoneet olivat kruunun edustajia kaupungeissa ja maistraatit valvoivat niiden toimintaa. Hyväntekeväisyyden näkökulmasta merimieshuoneet toimivat merimiesten sosiaalisena turvaverkkona, sillä vuonna 1748 säädetyssä ohjesäännön mukaan merimieshuoneen tuli maksaa avustuksia työkykynsä menettäneille merimiehille, sekä näiden leskille ja lapsille. Toisinaan merimieshuoneiden avustettavat kääntyivät köyhäinhoidon puoleen. Syynä oli merimieshuoneiden johtokuntien kokoukset, joiden järjestämiset saattoivat estyä niiden jäsenten ollessa merellä. Näin ollen lainsäädännöllisesti merimiesten ja heidän perheidensä olisi tullut saada vaikeina aikoina apua merimieshuoneilta, mutta aina apua ei ollut saatavilla, minkä vuoksi heidän piti pyytää apua muualta.¹⁸⁸

Kustaa III:n sodan uhreille järjestettyjen konserttien tulot tarjosivat apua merimieshuoneiden ohella merimiesten perheille. Tässä mielessä TSS täydensi ja tuki kruunun viranomaisten tehtäviä. Ottaen huomioon seuran muut kuningasta tukevat eleet konserteissa harjoitettu hyväntekeväisyys on ollut enemmänkin tuen osoitus valtiota ja kuningasta kohtaan kuin tyytymättömyyden osoitus viranomaisia kohtaan. Sodan uhreille järjestetyt konsertit vahvistivat seuran ajatusta siitä, että kuninkaan vallan kunnioittaminen ja tukeminen oli porvarillisessa julkisuudessa hyve.

Åbo Tidningar ei ollut lehti, jossa olisi uutisoitu ulkomaita tai koko Ruotsin valtiollisia asioita koskevia uutisia.¹⁸⁹ Kustaa III:n sodan uhreille järjestetyissä konserteissa autettiin Turun seurakuntiin kuuluneita henkilöitä, minkä vuoksi konserteilla oli vahva paikallinen ulottuvuus. *Åbo Tidningaria* luettiin todennäköisesti Turun ulkopuolellakin, joten konserttiuutisoinnilla pyrittiin osoittamaan seuran ja porvarillisen yleisön tukevan vallitsevaa

¹⁸⁷ Kyläkoski 2023, 176 & 195.

¹⁸⁸ Frigren 2016, 54, 291 & 292.

¹⁸⁹ Tommila 1988, 62–67.

järjestelmää ja ajavan koko valtakunnan yhteistä etua. Paikallinen avun järjestäminen sidottiin osaksi valtakunnan hyvinvointia, sillä avun kohde liittyi koko valtakuntaa koskettaneeseen sotaan. Konserttien ja uutisoinnin avulla seura asemoi porvarillista julkisuutta ja itseään osaksi yhteiskuntaa. Seura edisti valistushenkistä hyväntekeväisyysajattelua osoittamalla porvarillisen julkisuuden olevan hyvinvointia valtakunnallisella tasolla edistävä toimija.

4.2 Tulipalojen uhrit ja valtakunnallinen hyvinvointi

Kaupunkitulipalot olivat varhaismodernilla ajalla hyvin yleisiä, sillä rakennusten pääasiallinen rakennusmateriaali oli puu ja kaupungit oli rakennettu tiiviiksi. Palontorjuntaa pyrittiin tehostamaan 1700-luvun aikana, mutta tästä huolimatta kaupunkipalot olivat tavallisia ja yleensä tuhoisia.¹⁹⁰ Valistus- ja hyötyajattelun myötä tulipaloista koituneita taloudellisia vahinkoja pyrittiin ennakoimaan palovakuutusrahastojen perustamisena.¹⁹¹ Tulipalojen aiheuttamia menetyksiä pyrittiin lieventämään myös hyväntekeväisyyden avulla.

Ruotsin laeissa ei ollut 1700-luvun alkupuolella määräyksiä avun antamisesta kaupungeille, mikäli niissä oli tapahtunut tulipalo. Palon sattuessa kaupungit saattoivat anoa kruunulta apua, mutta avun saaminen ei ollut automaattista. Muista kaupungeista voitiin lähettää apua, ja kirkoissa oli tapana kerätä kolehteja kaupunkipalojen uhreille. Avun saaminen oli näin täysin ihmisten vapaaehtoisen auttamisenhalun varassa. Vaikka kaupunkipaloista saatettiin uutisoida, ei palosta julkisuudessa kertominen 1700-luvun alkupuolella vaikuttanut juuri avustusten saamiseen. Vuosisadan loppupuolella käytänteet muuttuivat. Tavaksi tuli kertoa kaupunkipaloista lehdissä, ja myös julkaista kiitoskirje, mikäli kaupunkiin oli lähetetty rahaa. Esimerkiksi kun Turku paloi vuonna 1775, kerrottiin *Inrikes Tidningarissa* palosta ja kiitettiin kaupunkiin lähetetystä avusta. Yksityisten tahojen haluun auttaa ei vaikuttanut edes valtakunnallisen palovakuutusrahaston perustaminen vuonna 1783. Yksi syy lahjoitusten suosioon saattoi olla se, että virallisen paloavun saaminen saattoi olla hidas prosessi, minkä vuoksi palosta kärsineet kaupungit yleensä toivoivat muiden kaupunkien asukkailta pikaista apua lahjoitusten muodossa.¹⁹² Tärkeämpi syy yksityisen avun tarjoamiselle lienee kuitenkin 1700-luvun hyveajattelussa keskeisinä olleet käsitteet 'hyväntekeväisyys' ja 'inhimillisuus'.

Turun Soitannollinen Seura järjesti ensimmäisen toimintakautensa aikana hyväntekeväisyyskonsertteja, joiden avulla tuettiin kaupunkitulipalojen uhreja. Jo vuonna

¹⁹⁰ Suikkari 2007, 9 & 10.

¹⁹¹ Savolainen 2014.

¹⁹² Kyläkoski 2023, 177, 178 & 181.

1790 seura järjesti Turun luostarikorttelissa riehuneen tulipalon uhreille hyväntekeväisyyskonsertin. Tämä konsertti keräsi vuoden 1790 hyväntekeväisyyskonserteista suurimman summan, eli 161 riikintaaleria, siinä missä kaupungin köyhille leskille ja orvoille järjestetty konsertti saavutti 127 riikintaalerin ja 24 killingin tulot, ja Kustaa III:n sodassa menehtyneiden perheille järjestetty konsertti tuotti 111 riikintaalerin 39 killingin tuotot.¹⁹³ Melko suureksi kerätty summa kohosi myös silloin, kun Kalmarin kaupungin elokuussa 1800 sattuneen palon vuoksi TSS järjesti konsertin, jonka avulla saatiin kerättyä 164 riikintaalerin summa tulipalon uhreille.¹⁹⁴ Toisaalta aina edes julkisuudessa ilmoitettu kaupunkipalo ei saanut seuraa järjestämään hyväntekeväisyyskonserttia. Esimerkiksi Uudenkaupungin palaessa loppuvuodesta 1793 *Åbo Tidningarissa* julkaistiin kiitoskirje, jossa kiitettiin varoista, joita oli kaupungille lähetetty. TSS ei kuitenkaan ollut järjestänyt hyväntekeväisyyskonserttia tuona aikana.¹⁹⁵

Mielenkiintoinen seikka Kalmarin hyväksi järjestetyssä konsertissa on *Åbo Tidningissä* tammikuussa 1801 julkaistu kiitoskirje hyväntekeväisyyskonsertista, jonka on allekirjoittanut Kalmarin oikeuspormestari Johan Gabriel Roosval¹⁹⁶. Kiitoskirjeessä kiitetään ”rouva B:tä”, joka lauloi Kalmarin hyväksi järjestetyssä konsertissa. Tämä kirjeessä mainittu rouva oli turkulaiseen Baerin porvarissukuun kuulunut Ottiliana Baer¹⁹⁷, joka oli ollut seuran jäsen parin vuoden ajan 1790-luvulla.¹⁹⁸ Roosval jakoi palossa kärsivien viestin siitä, että Turussa kokoon kerätty summa oli Baerin esiintymisen ansiota:

Kalmarin palosta kärsivät, kertoivat suositusta ja armeliaasta Rouva B:stä Turussa siinä kiireessä, että, kunnioitetun Soitannollisen Seuran siellä, tämän kuun 2. päivänä, heidän vuoksensa pidetyssä jalomielisessä konsertissa, hänen erinomaisen laulamisen lahjakkuutensa avulla, myötävaikutti runsaslukaiseen keräykseen, joka koostui 164:n riikintaalerin tuotosta, hänen kauniin tekonsa ihailemana ei nähnyt mitään muuta keinoa, kuin luovuttaa heidän sydämensä arvostuksen ja kiitollisuuden, vieläpä pyysivät allekirjoittanutta, että, satojen onnettomien puolesta, osoittamaan Rouva B:n kuivanneen monia kyyneliä tällä hänen hyvyydellään, kaikkien heidän eloisat kiitokset! Kuinka iloinen velvollisuus, jonka minä nyt, kolminkertaisessa ominaisuudessa, kaupungin Pormestarina, komitean jäsenenä ja onnettomien ystävänä, erityisellä kunnioituksella, joka kuuluu lahjakkuudelle ja hyvälle sydämelle, täten saan kunnian suorittaa: siten yhdistää meidän onnettomien kanssakansalaistemme

¹⁹³ *Åbo Tidningar* 31.1.1791, no 5, s. 3.

¹⁹⁴ *Åbo Tidning* 8.11.1800, no 48, s. 3.

¹⁹⁵ *Åbo Tidningar* 2.12.1793, no 49, s. 3.

¹⁹⁶ Roosvalin tittelistä Nilzén 1984, 58.

¹⁹⁷ Baerista esim. Artukka 2021, 76–78 & 85.

¹⁹⁸ TSS:n matrikkeli, s. 74, SmP19248, SM.

sydämelliset siunaukset koko kunnioitetun Seuran ylle, joka tunsi sääliä hädän ja tarpeen lapsia kohtaan.¹⁹⁹

Kiitoskirjeiden kirjoittaminen ja niissä julkisten kiitosten osoittaminen toimi vastalahjana saadusta avusta.²⁰⁰ Tässä mielessä on mielenkiintoista, että ainakin Roosvalin mukaan Kalmarissa ajateltiin esiintyjän laulukyvyn olleen tärkein lahjoitussumman mahdollistaja. Tätä seikkaa korostaa sekin, että *Åbo Tidningissä* julkaistu kirje oli otsikoitu ”Rouva B:lle”. Toisaalta Baerin roolia saattoi korostaa Frans Mikael Franzénin *Åbo Tidningissä* julkaisema runo, jossa hän ylistää Baerin esitystä Kalmarin hyväksi järjestetyssä konsertissa.²⁰¹ Lehdessä oli omistettu toukokuussa 1800 Baerille myös toinen runo, joten hän oli paikallisesti suosittu esiintyjä.²⁰² Konsertista ei ollut tiedotettu etukäteen *Åbo Tidningissä*, joten esiintyjän suosio on saattanut vaikuttaa myös konsertin suosioon. Esiintyjän rooli on Roosvalin kiitoskirjeessä varmasti korostunut julkisen ylistyksen vuoksi, mutta varmasti myös siksi, että Euroopassa tunnettujen muusikoiden hyväksi järjestetyt konsertit olivat suosittuja konserttimuotoja, jotka keräsivät paljon yleisöä ja rahaa.²⁰³ Toisaalta vaikka Baerin kerrottiin ”kuivanneen monia kyyneleitä” ja myötävaikuttaneen keräyssumman kokoon, ”sydämelliset siunaukset” osoitettiin Roosvalin kiitoskirjeessä TSS:lle.

Merkittävin yksittäinen kaupunkipalo, joka TSS:n ensimmäisellä toimintakaudella tapahtui, oli Porin palo vuonna 1801. Kaupunkipalo oli todella tuhoisa, kaikki kaupungin vajaasta 300 asuinrakennuksesta paloi ja ainoastaan kaupungin kirkko säästyi liekeiltä. Rahassa mitattuna tuhot vastasivat suunnilleen yli 60 000 riikintaalerin summaa. Monille kaupungin asukkaista kriisi tarkoitti mittavaa velkaa, sillä vain kourallinen asuinrakennusta oli palovakuutettu. Kaupungin puolesta asukkaille annettiin lähinnä nimellistä paloapua, jonka varassa uuden asunnon rakentaminen oli mahdotonta. Porin palo oli mittava kriisi, joka keräsi huomiota ympäri valtakuntaa. Eri puolilla Ruotsia järjestettiin Porin kaupunkipalon uhreille keräyksiä,

¹⁹⁹ “Calmar Brandlidande, underrättade om den ynnest och medlidsamhet Fru B. I Åbo för dem hast, at, wid den af resp. Musikaliska Sällskapet derstädes, d. 2. dennes, til deras förmån ädelmodigt gifvne Concert, äfwen genom sin ypperliga talang at sjunga, hafwa bidragit til den talrika samling, som utgjort recetten af 164 R:d, ha, med förtjusningaf Hennes wackra gjerning, ej sett någon annan utwäg, at nedlägga deras hjertas wördnad och erkänsla, än at de anmodat underteknad, at, å hundrad tals lyckligas [sic] wägnar, betyga Fru B. som med denna sin godhet aftorkat manga tårar, allas deras lifliga tacksamhet! Hwilken glada plikt, jag och nu, I tredubbel egenskap, som stadens Borgmästare, committerad och lyckligas [sic] wän, med den synnerliga aktning som tilhör talangen och et godt hjerta, härmedelst får den fullgöra; dermed förenande wåre olycklige medborgars hjerteliga wälsignelser öfwer hela resp. Sällskapet, som ömmat för nödens och behofwets barn.” *Åbo Tidning* 3.1.1801, no 1 förra hälft, s. 3.

²⁰⁰ Kyläkoski 2023, 179 & 180.

²⁰¹ *Åbo Tidning* 8.11.1800, no 48, s. 1–3; Andersson 1952, 152 & 153.

²⁰² *Åbo Tidning* 24.5.1800, no 24, s. 3.

²⁰³ Southey 2020, 119–121.

joiden avulla saatiin kerättyä yhteensä 24 776 riikintaaleria. Eniten lahjoituksia saatiin kerättyä Turussa, jossa kerätty summa oli lähes 10 000 riikintaaleria, joista 269 riikintaaleria oli kerätty TSS:n konsertissa. Lahjoituksia tuli niin paljon, että Poriin perustettiin erillinen Paloapu- ja köyhäinvarojen johtokunta, joka vastasi lahjoitusten tasapuolisesta jakamisesta.²⁰⁴

TSS:n konsertti-ilmoituksessa vedottiin tavallista enemmän lukijoiden tunteisiin ja velvollisuuteen auttaa. Ilmoituksen aluksi seura kertoo, miten pahasti kaupunki on tuhoutunut. Ilmoituksessa painottuvat käsitteet *yleinen* (*allmänna*) ja *yleisö* (*allmänhet*), joita käytettiin 1700-luvun poliittisessa kielenkäytössä paljon.²⁰⁵ Lisäksi käsitteillä viitattiin myös kaupunkitilaan ja sen puitteissa soveliaaseen käytökseen.²⁰⁶ Yleensä seuran ilmoituksia ei ollut otsikoitu, mutta nyt ilmoituksen otsikko osoitettiin ”Yleisölle Turussa Soitannolliselta Seuralta”. Ilmoituksessa todetaan myös, että Poria kohdannut katastrofi ”vaatii yleistä myötätuntoa”. Seura pyrki vakuuttamaan jokaisen saapuvan konserttiin: ”Tämän [konsertin] avulla myös vähävaraisemmat kaikista säädyistä ja olosuhteista voivat omistaa mielihyvän, että lanttinsa avulla osallistuvat yleiseen hyväntekoon”. Seura ilmoitti myös, että halutessaan konserttiin osallistuvat voivat maksaa lipun hinnan lisäksi ylimääräistä, ja siten ”helposti löytää tilaa hänen [yleisön] rikkaammalle hyväntahtoisuudelle ja ihmisrakkaudelle”.²⁰⁷ Yleisöä odotettiin tavallista enemmän, sillä konsertti järjestettiin Turun akatemian suuressa luentosalissa, joka oli suurempi kuin ravintoloitsija Seipelin sali, jossa seura järjesti suurimman osan konserteistaan.²⁰⁸

Porin palo herätti nopeasti huomiota Turussa. Viikon kuluttua palosta TSS julkaisi konsertti-ilmoituksensa *Åbo Tidningissä*, samassa numerossa, jossa palosta kerrottiin ensimmäistä kertaa. TSS:n konsertti innoitti musikoita muualla Suomessa järjestämään vastaavia konserteja. *Åbo Tidningissä* julkaistiin heinäkuussa 1801 ilmoitus Helsingissä Porin hyväksi pidetystä konsertista, jonka olivat järjestäneet tunnetut musikit Bernhard Crusell ja Fredrik Lithander, joista Lithander oli myös TSS:n jäsen. Molempien muusikoiden nimet tuotiin esille ilmoituksessa. Samalla siinä valiteltiin konsertin tuoton jääneen heikoksi, sillä konsertti tuotti

²⁰⁴ *Åbo Tidning* 20.6.1801, no 49 förra hälft, s. 4; Keskinen 2013, 277–279; Keskinen 2012, 13, 14, 207 & 208.

²⁰⁵ Nurmiainen 2009, 58.

²⁰⁶ Savolainen 2017, 52–59.

²⁰⁷ ”Til Allmänheten i Åbo af Musikaliska Sällskapet”; ”påkalla det allmänna medlidande”; ”På det äfwen mindre bemedlade af alla stånd och wilkor må äga nöjet, at med sin skärf deltaga i det allmänna wälgörandet”; ”lätteligen finna utrymme för sin mer förmående wälwilja och människjokärlek.” *Åbo Tidning* 17.6.1801, no 48 förra hälft, s. 3 & 4.

²⁰⁸ Korhonen 2015, 41.

66 riikintaaleria ja 32 killinkiä, mikä oli TSS:n konserttiin verrattuna vähän.²⁰⁹ Kenties tämä heikko saavutus ja Lithanderin kytkökset seuraan saivat kaksikon esiintymään vielä Turussa neljää päivää myöhemmin, tuolloin hovikapellin konserttimestari Carl Adam Normanin johdolla. Konserttia mainostavassa ilmoituksessa kerrotaan, että konsertti järjestetään ”useiden tämän kaupungin kunniallisten asukkaiden pyynnöstä”, mutta silti konsertissa kerätty summa oli vielä pienempi kuin Helsingin konsertin tuotto, 50 riikintaaleria ja 24 killinkiä, joista puolet Norman lahjoitti Porin hyväksi.²¹⁰ Seuraa ei tämän konsertin ilmoituksessa mainita, mutta seurassa vaikuttaneita henkilöitä on todennäköisesti soittanut konsertissa, sillä konsertissa mainitaan olevan soittamassa ”Herrat Amatöörit”, mikä yleensä viittasi seuran muusikoihin.²¹¹

Turussa järjestettiin siis kaksi hyväntekeväisyyskonserttia Porin hyväksi. Näistä ensimmäinen, TSS:n järjestämä konsertti oli tuottoisa, kun taas Normanin järjestämä konsertti ei saavuttanut merkittävää tuottoa. TSS:n konsertin menestys saattaa johtua siitä, että se järjestettiin ennen Normanin konserttia, ja että seuralla oli merkittävä rooli konserttitoiminnan organisoinnissa kaupungissa. Tästä näkökulmasta on kuitenkin mielenkiintoista, että Normanin konsertin lehti-ilmoituksessa kerrotaan kaupungin asukkaiden pyytäneen vielä toista konserttia, mutta silti konsertin tuotto on jäänyt laihaksi. Konsertille ei ehkä etukäteen ole ollut laajaa kysyntää, vaan ilmaisu on voinut olla keino saada lukevaa yleisöä kiinnostumaan konsertista.

Kaksi eri konserttia osoittavat selvästi, että Turun säätyläisistä koostuneet seurapiirit halusivat tukea nimenomaan TSS:n hyväntekeväisyyskonserttia, ja siten seuran toimintaa ylipäänsä. Tällainen julkinen tuen osoitus kulttuuritoiminnalle oli ominaista esimerkiksi 1700-luvun alkupuolen Britanniassa, jossa balladioopperan genreä tuettiin osallistumalla oopperaesitysten kenraaliharjoituksiin, jotka järjestettiin hyväntekeväisyyttä varten. Yleisölle tukeminen oli keino osoittaa mieltymystä tiettyä taiteenmuotoa kohtaan, kun taas esitysten järjestäjille esitykset olivat hyvää markkinointia.²¹² Konserteissa myös esiintyjät ja yleisö olivat tiiviisti vuorovaikutuksessa sekä esityksien aikana että niiden jälkeen. Tietyissä kulttuuritapahtumissa käyminen ja niissä seurustelu oli keino pitää yllä omaa statustaan. Lontoossa teatterissa käynti erosi juuri tässä mielessä merkittävästi erilaisten seurojen jäsenilleen järjestämistä

²⁰⁹ *Åbo Tidning* 18.7.1801, no 5 sednare hälft, s. 3.

²¹⁰ ”På flere af denna stadens resp. inwånares begäran” *Åbo Tidning* 11.7.1801, no 3 sednare hälft, s. 3; *Åbo Tidning* 1.8.1801, no 9 sednare hälft, s. 4.

²¹¹ *Åbo Tidning* 11.7.1801, no 3 sednare hälft, s. 3; Artukka 2021, 280–282.

²¹² Rogers 2020, 83–87.

konsernteista, sillä niissä eliitti saattoi olla esillä myös muille kuin omilleen, ja toisaalta ulkopuoliset tekivät itseään näkyväksi eliitin seurassa.²¹³

Lontoon teattereissa vallinnutta asetelmaa voi peilata TSS:n hyväntekeväisyyskonsertteihin, jotka olivat avoimia kaikille, kun taas muihin seuran konsertteihin osallistuakseen piti maksaa seuran jäsenmaksu. Normanin konserttiin verrattuna seuran konsertti saavutti kaupungin säätyläisissä enemmän suosiota todennäköisesti siksi, että seuran konserttitoiminta oli vakiintunut osaksi kaupungin seurapiirien elämää. Siten yleisö halusi osallistua konserttiin, jossa se ylläpitämään ja rakentamaan omaa statustaan kaupunkiyhteisössä. Seurallisuuden näkökulmasta seuran konserteissa kävi todennäköisemmin vakiintunutta yleisöä, minkä vuoksi seuran konserteissa käyminen oli omien verkostojen ylläpitämisen kannalta hyödyllisempää Turun säätyläisille. Kyse oli maksukykyisen säätyläistön pyrkimyksestä päästä osalliseksi samaa kosmopoliittista kulttuuria, jota yleisesti Euroopassa harjoitettiin.

Turkulainen yleisö tuki todennäköisesti TSS:n konserttia sen takia, että näin yleisö osoitti paikallisen toimijan merkitystä Ruotsissa valtakunnallisella tasolla. Seura oli toiminut Turussa hieman yli kymmenen vuotta ja saavuttanut suosiota kaupungin säätyläisten keskuudessa. Seura ja sen konserttien yleisö halusi kriisien uhrien avuksi järjestettyjen konserttien avulla korostaa porvarillisen julkisuuden yhteistä hyvää edistävää vaikutusta. Konserttien järjestämisen motiivina oli siten avun tarjoamisen lisäksi luoda maailmankuvaa, jossa porvarillinen yleisö palvelee koko valtakunnan etua. Hyväntekeväisyys oli tässä maailmankuvassa velvollisuus, mutta hyveellisellä toiminnalla seura pyrki oikeuttamaan osaansa yhteiskunnallisena toimijana.

²¹³ Hall-Witt 2007, 5–20.

5 Muusikoiden hyväksi järjestetyt konsertit

Muusikoiden ammattiin kuului 1700-luvulla liikkuvuus, minkä vuoksi Turkuunkin saapui välillä konsertoimaan vierailevia muusikoita. Seura järjesti myös Turussa vakituisesti vaikuttaville muusikoille konsertteja, mutta muusikoista eniten konsertteja järjestettiin seuran orkesterinjohtajan Erik Ferlingin hyväksi. Konsertit olivat muusikoille tapa varmistaa toimeentuloaan, mutta porvarillisen julkisuuden ja porvarillisen yleisön näkökulmasta muusikoiden tukemisessa oli kyse *bienfaisance*-ajattelun mukaisesta yhteisen hyvinvoinnin edistämisestä. Konserteissa tuettiin siis muusikoita, mutta konsertit ja niiden julkisuuskuva palveli porvarillisen yleisön etuja. Tarkastelen tässä luvussa, millaisille muusikoille seura järjesti konsertteja vuosina 1790–1808, sekä millainen rooli muusikoiden tukemisella oli porvarillisen julkisuuden rakentamisessa ja porvarillisen yleisön etujen edistämisessä.

5.1 Vierailevien muusikoiden konsertit

Valistusajattelussa hyväntekeväisyys ei ollut ainoastaan köyhien auttamista, vaan laajemmin yhteiskunnan jäsenten hyvinvointiin tähtääviä toimia. Hyväntekeväisyys ja inhimillisyys jalostivat yhteiskuntaa ja sen jäseniä aiempaa täydellisemmäksi. Valistukseen keskeisesti liittynyt hyötyajattelu limittyy sekä hyväntekeväisyyden hyveeseen että musiikin ihmistä jalostavaan käsitykseen. Valistusajattelun mukaan musiikin kuuntelu sivisti ihmistä, eikä ollut ainoastaan viihdettä. Musiikin kuuntelu ja sen herättämät tunteet kehittivät ihmistä kohti inhimillisyyden ihanteita.²¹⁴ Tällainen ajattelumalli oli osa Turun Soitannollisen Seurankin toimintaa. Seuran vuosijuhlapuheissa esimerkiksi Jacob Tengström, Frans Mikael Franzén ja runoilija Michael Choraëus pohtivat musiikin ihmistä sivistävää ja ihmistä paremmaksi muuttavaa vaikutusta.²¹⁵

Muusikoiden hyväksi järjestetyt konsertit olivat hyvin tavallisia 1700-luvun alkupuolen Euroopassa. Vuosisadan alkupuolella oli tyypillistä, että muusikot itse organisoivat hyväkseen konsertteja, mutta 1700-luvun myötä eri järjestöt alkoivat järjestää vastaavia konsertteja.²¹⁶ Hyväntekeväisyyskonsertit muodostuivat 1700-luvun Euroopassa keskeiseksi konserttimuodoksi osittain siksi, että konsertit olivat muusikoille olennainen keino tienata rahaa, ja samalla mainostaa omaa muusikkouttaan. Laajan porvarillisen yleisön avulla

²¹⁴ Wolff 2015, 428.

²¹⁵ Korhonen 2015, 49 & 50; Andersson 1952, 178 & 179.

²¹⁶ Southey 2020, 105–113 & 121.

muusikot kykenivät ansaitsemaan huomattavasti enemmän kuin työskennellessään hoveille. Esimerkiksi Joseph Haydn kykeni 1700-luvun lopulla ansaitsemaan yhdellä hyväntekeväisyyskonsertilla saman summan rahaa, mitä Britannian hovi olisi maksanut kokonaisesta konserttien sarjasta.²¹⁷

Kaupungeissa vierailleiden muusikoiden konsertit olivat suosittuja Euroopassa, varsinkin jos suurten kaupunkien kuuluisuudet saapuivat esiintymään pienemmille paikkakunnille.²¹⁸ Eurooppalaisten esikuvien mukaisesti myös Turussa vieraili TSS:n ensimmäisen toimintakauden aikana monia eri muusikoita, joiden hyväksi ja omaa toimintaa tukeakseen seura järjesti konsertteja. Ensimmäinen tällainen konsertti järjestettiin toukokuussa 1796, kun unkarilainen kontrabasisti Joseph Kämpfer esiintyi Turussa. Konsertti on Kämpferin viimeisiä, sillä viimeisen tiedossa olevan konsertin hän soitti Tukholmassa vuonna 1796. *Åbo Tidningarissa* julkaistussa ilmoituksessa kerrotaan Kämpferin saapuneen juuri Pariisista, sekä mainitaan konsertin ohjelmistosta.²¹⁹ Saman vuoden kesäkuussa Turussa järjestettiin kaksi konserttia italialaisen konserttimestari Puccin hyväksi. Pucci esiintyi ilmeisesti oman orkesterinsa kanssa, sillä hänen tiedetään kiertäneen Pohjois-Euroopassa ennen Turun konserttejaan. Puccin konserttia mainostavassa ilmoituksessa mainittiin, että Pucci on osoittanut taitavuutensa eri Euroopan hoveissa. Hän oli esiintynyt seurueineen esimerkiksi Tukholmassa neljä kertaa Svenska Komiska Teaternissa vuonna 1793 sekä Göteborgissa vuosina 1793 ja 1795. Turussa seurueen mainitaan esittäneen italialaisen koomisia oopperoita säveltäneen Domenico Cimarosan *La Pazzo per amore*, jonka seurue oli esittänyt Göteborgissa 1793.²²⁰

Vuoden 1796 vierailevien muusikoiden konserteissa seura ei mainita olevan mukana soittamassa. Kämpferin konsertissa on todennäköisesti kuitenkin ollut muitakin soittajia paikalla, joten TSS on varmasti osallistunut esitykseen jollakin tavalla. Puccin kohdalla on oletettavaa, että hän on esiintynyt oman orkesterinsa kanssa. Sen sijaan seura mainitaan kaikissa Erik Ferlingin hyväksi järjestettyjen konserttien yhteydessä heti vuodesta 1791 alkaen. Näissä ilmoituksissa korostetaan seuran järjestävän konsertin Ferlingin hyväksi, kun

²¹⁷ Brewer 1997, 21.

²¹⁸ Southey 2020, 119.

²¹⁹ *Åbo Tidningar* 23.5.1796, no 21, s. 3 & 4; Térey-Smith 1983, 183–189; Laura Gayle Green: ”Lesser-Known Composer of the Month: Brief Sketches: Clarence Ashley, Josef Kämpfer”, verkkosivusto.

²²⁰ *Åbo Tidningar* 30.5.1796, no 22, s. 3; *Åbo Tidningar* 6.6.1796, no 23, s. 4; Berg 1896, 449–451;

taas Kämpferin ja Puccin konsettien ilmoituksissa todetaan, että akatemian yläsalissa esiinnyttäen näiden hyväksi.²²¹ Puccin ensimmäistä Turun konserttia mainostettiin seuraavasti:

Ensi Keskiviikkona 1. Kesäkuuta klo. 5 iltap. esitetään Akatemian yläsalissa Italialaisen Konserttimestari Puccin, joka on osoittanut kyvykkyytensä useissa hoveissa, hyväksi täysiääninen vokaali- ja instrumentaalikonsertti.²²²

Myöhemmissä vierailevien muusikoiden konserteissa seura mainitaan toisinaan järjestävänä tahona. Joskus seuran mukanaolo mainitaan ilmaisun ”Herrat Amatöörit” avulla. Konserttien ilmoituksissa enimmäkseen korostettiin vierailevien muusikoiden roolia konserttien järjestäjänä, mutta seura saatettiin mainita siten, että konsertti järjestetään seuran tavallisessa kokoontumispaikassa eli Seipelin salissa.²²³

Vierailevien muusikoiden konserteissa haluttiin nostaa vierailevat tähdet jalustalle, ja seuran osuus konsertin järjestämisessä jätettiin sivuun. Kyse on ollut muusikoiden ja yleisön yhteyttä korostavasta ilmiöstä, jossa molemmat osapuolet kokivat tukevansa toisiaan. Samalla konsertit sitoivat porvarillisen yleisön ja muusikot osaksi samaa kulttuuria ja julkisuutta. Konserteissa yleisö ja muusikot olivat vuorovaikutuksessa keskenään, joten *bienfaisance*-ajattelun näkökulmasta yleisön ja muusikoiden välinen seurallisuus edisti molempien osapuolten sosiaalista hyvinvointia. Vieraileville muusikoille konsertit olivat keino osallistua paikallisen seurapiirin toimintaan.²²⁴ Muusikoiden toimijuutta korostettiin julkisuudessa nostamalla heidät konsertteja järjestävinä tahoina esiin. Tämän avulla haluttiin osoittaa muusikoiden olevan mukana päättämässä siitä, millainen kulttuuri oli arvokasta ja millainen ei. Konserttiutisoinnilla on voitu korostaa muusikoiden merkitystä porvarillista yleisöä sivistävänä tahona, kun otetaan huomioon valistusajatteluun kytkeytynyt käsitys musiikista ihmisen inhimillisyyden kehittäjänä. Samalla tarkoitus oli viestiä, että musiikin tukeminen oli osa porvarillisia hyveitä ja osa porvarillisen yleisön merkittävyyttä.

Muusikoiden hyväksi järjestettyjen konserttien ilmoituksissa kerrottiin muihin konsertti-ilmoituksiin verrattuna kaikkein tarkinten esitettävä ohjelmisto. Ajan muodin mukaisesti ohjelmisto oli teostyyppien puolesta kirjavaa ja teoksista esitettiin yleensä vain jokin osa.²²⁵ Esitettävän ohjelmiston suhteen teosten säveltäjistä kerrottiin vaihtelevasti. 1790-luvun

²²¹ Ferlingin konserteista esim. *Åbo Tidningar* 21.2.1791, no 8, s. 4.

²²² *Åbo Tidningar* 30.5.1796, no 22, s. 3.

²²³ Esim. *Åbo Tidning* 23.3.1805, no 25, s. 3; *Åbo Tidning* 16.10.1802, no 82, s. 3; *Åbo Tidningar* 15.4.1799, no 15, s. 3.

²²⁴ DeSimone & Gardner 2020, 1; Hunter 2020, 242–251; Hall-Witt 2007, 5–20.

²²⁵ Weber 2008, 13–18 & 56.

alkupuolen ilmoituksissa keskityttiin esittelemään konserteissa esitettävien teosten tyyppejä, mutta 1800-luvun ilmoituksissa oli yleisempää, että ilmoituksessa esitettiin teosten ja niiden säveltäjien nimet.²²⁶ Tällaisella mainostamisella seura halusi osoittaa tuntevansa yleiseurooppalaista hyvän maun mukaista musiikkia ja tarjota muodin mukaista konserttitoimintaa porvarilliselle yleisölle.

Mielenkiintoisin Turussa vierailut muusikko oli Ruotsissa tunnettu oopperalaulaja ja teatterinjohtaja Carl Stenborg, jolle seura järjesti konsertin akatemian yläsalissa 17.8.1804. Konserttia mainostettiin erityisesti sillä, että Stenborg tulisi esittämään osia Joseph Haydnin tunnetusta Luominen-oratoriosta.²²⁷ Stenborgilla oli suuri merkitys Kustaa III:n hoviin linkittyneissä kulttuuri-instituutioissa kuten kuninkaallisissa musiikkiakatemiassa, oopperassa ja teatterissa ja oli onnistunut siten nostamaan oman teatterinsa ja näyttelijänuransa statusta.²²⁸

Kuninkaallisissa kulttuuri-instituutioissa vaikuttaneet muusikot nostattivat varmasti seuran roolia tärkeänä kulttuuritoimijana paitsi paikallisesti myös valtakunnallisesti. Toisaalta seuran tiiviit suhteet Tukholmaan ovat varmasti vaikuttaneet siihen, että muusikoita saapui hoviin liitoksissa olleita muusikoita. Carl Stenborgin kaltaisten merkittävien toimijoiden esiintyminen Turussa linkittyy Tukholman kulttuuripoliittisiin tapahtumiin, sillä kuningas Kustaa IV Adolf suhtautui penseästi teatteriin, ja vähensi merkittävästi kulttuuri-instituutioiden rahoitusta. Stenborgilla oli vuonna 1804 merkittäviä taloushuolia, sillä hän oli joutunut esimerkiksi myymään teatterirakennuksensa.²²⁹ Stenborgin esiintyminen Turussa on voinut olla paitsi hänelle tapa turvata talouttaan, mutta myös keino osoittaa tukea porvarilliselle yleisölle rahoittajana. Tämä taas osoittaa, mikä kulttuuripoliittinen merkitys seuran muusikoille järjestetyillä hyväntekeväisyyskonserteilla oli. Seura rakensi toimillaan porvarillista julkisuutta ja muusikot halusivat olla mukana rakentamassa ja määrittelemässä julkisuuden muotoja ja rajoja.

5.2 Turussa vaikuttaneiden muusikoiden ja Erik Ferlingin konsertit

Turun Soitannollinen Seura halusi huolehtia myös Turussa olevista muusikoista, jotka eivät olleet seuran jäseniä. Kaupungissa olevien muusikoiden huolehtimisesta kertoo esimerkiksi se, että seura järjesti kaksi hyväntekeväisyyskonserttia muusikko Erik Jacob Knölkelle, ja

²²⁶ Esim. *Åbo Tidningar* 23.5.1796, no 21, s. 3 & 4; *Åbo Tidning* 15.8.1804, no 66, s. 3.

²²⁷ *Åbo Tidning* 15.8.1804, no 66, s. 3.

²²⁸ Ivarsdotter-Johnson 1993, 302–310; Hedwall 1993, 351–366.

²²⁹ Jonsson 1993, 441–444.

tämän kuoltua vuonna 1804 yhden konsertin hänen leskelleen ja lapsilleen.²³⁰ Knölke ei ollut seuran jäsen, mutta auttoi seuraan soitonopetuksen järjestämisessä antamalla oppitunteja. Lisäksi hän osallistui seuran konsertteihin täydentävänä muusikkona. Otto Andersson epäilee, että Knölkellä olisi ollut jonkinlainen etu vuosittain hänen vuoksensa järjestettävään hyväntekeväisyyskonserttiin, mutta lehtiaineisto ei ainakaan tue tällaista väitettä.²³¹ Knölke mainitaan ensimmäisen kerran lehti-ilmoituksessa vuonna 1799, jossa hän mainostaa soitonopetustaan.²³² Lehti-ilmoituksissa kerrotaan hänen vuoksensa järjestettävistä konserteista vuosina 1801 ja 1803, sekä hänen perheelleen järjestetystä konsertista 1804. Maaliskuussa 1801 järjestetyn konsertin ilmoituksessa kerrotaan, että seura järjestää konsertin ”tuen osoituksena tämän [Knölken] Musiikillisista lahjakkuuksista”.²³³ Knölke ei ollut ainoa Turussa vaikuttanut muusikko, jonka hyväksi seura järjesti konsertteja. Esimerkiksi seura järjesti marraskuussa 1805 konsertin Porin jalkaväkirykmentin entiselle kapellimestari Johan Anton Mutreichille. Mutreich avusti seuran orkesteria vuosina 1802–1806, mikä huomioitiin myös konserttia koskevassa ilmoituksessa.²³⁴

Muusikoiden tukemisen tärkeydestä seuralle kertoo myös köyhien säätyläisten hyväksi järjestetyt konsertit. Konsertteja varten luoduissa listoissa vuosina 1792 ja 1793 mainitaan yhden riikintaalerin ja 24 killingin suuruiset avustukset klarinetinsoittaja Lundille.²³⁵ Lundia ei löydy seuran matriikkelista, eikä häntä mainita seuran kuiteissa tai kirjanpidossa. Vaikka Lundille maksettiinkin tuolloin vähemmän kuin useammille muille listoissa mainituille, on mielenkiintoista, että klarinetinsoittaja mainitaan köyhänä säätyläisenä. Tämä on osaltaan merkki siitä, miten laaja ja heterogeeninen käsite ’parempisäätyinen köyhä’ oli, ja miten seura piti muusikoita tärkeänä osana porvarillisen julkisuuden rakentumisessa ja yhteisen hyvän edistämässä.

Seura järjesti hyväntekeväisyyskonsertteja myös muusikkojäsenilleen tai näiden läheisille. Näistä yleisimpiä olivat seuran orkesterinjohtaja Erik Ferlingin konsertit, joita järjestettiin yleensä vuosittain, mutta seura järjesti myös muutamia konsertteja muille jäsenilleen. Esimerkiksi Turun tuomiokirkon urkuri ja akatemian musiikinjohtaja Johannes Torenbergin

²³⁰ *Åbo Tidning* 22.2.1804, no 15, s. 4; *Åbo Tidning* 16.3.1803, no 21, s. 4; *Åbo Tidning* 18.3.1801, no 22 förra hälft, s. 4.

²³¹ Savijoki 2019, 44; Kvist 1986, 20, 21, 27 & 28; Andersson 1952, 154.

²³² *Åbo Tidningar* 18.2.1799, no 7, s. 4.

²³³ ”[...] såsom en upmuntran för des Musikaliska talanger.” *Åbo Tidning* 18.3.1801, no 22 förra hälft, s. 4.

²³⁴ *Åbo Tidningar* 13.11.1805, no 92, s. 3; Laitinen 2020, 228 & 291.

²³⁵ TSS:n köyhien säätyläisten konsertteja varten luodut listat vuosilta 1792 ja 1793, Coll 501.1, KK.

siskon Catharinan hyväksi järjestettiin konsertti maaliskuussa 1805.²³⁶ Johannes Torenberg oli seuran jäsen vuosina 1794–1801, ja hänen sisarensa esiintyi useasti seuran konserteissa, esimerkiksi Stenborgin hyväksi järjestetyssä konsertissa.²³⁷ Toukokuussa 1800 seura järjesti jäsenelleen Fredrik Lithanderille konsertin. *Åbo Tidning*issä julkaistussa ilmoituksessa seura katsoi olevansa velvollinen järjestämään Lithanderille konsertin todisteena hänen lahjakkuudestaan sekä hänen innostuksestaan seuran toimintaa kohtaan.²³⁸ Lithander oli todellakin aktiivinen jäsen seurassa, sillä hän kuului seuran valiokuntaan vuosina 1798 ja 1801.²³⁹ Seura piti tärkeänä siis tukea taitavana pitämään musiikkia, joka oli aktiivisella toiminnallaan edesauttanut seuran organisoimaa konserttielämää.

Erik Ferling oli tehnyt 1700-luvun aikana uran Tukholmassa hovikapellin muusikkona. TSS:n perustamisen aikoihin seuran toimijat tiedustelivat Ferlingiltä mahdollisuutta asettua Turkuun ja ottaa vastaan paikka seuran orkesterin johtajana. Ferling hyväksyi tarjouksen, ja hänen palkkseen sovittiin 200 riikintaaleria vuodessa, minkä lisäksi seura järjestäisi hänelle hyväntekeväisyyskonsertteja. Nämä konsertit olivat näin luonteeltaan ikään kuin ylimääräistä palkkaa. Lisäksi Ferling sai palkkaa edelleen vanhasta työstään hovikapellin konserttimestarina. Syytä sille, miksi Ferling sai edelleen palkkaa hovikapellilta ei aikaisempi tutkimus ole onnistunut selvittämään. Otto Andersson on arvellut syyksi sen, että hovikapelli katsoi hänen toimensa kapellissa täyttyvän nimellisesti, tai sitten hovilla on ollut pyrkimys tukea Turun musiikkielämää.²⁴⁰ Taiteen rahoittaminen oli 1700-luvulla sekä monarkioille että ylhäisaatelille tapa osoittaa omaa vaikutusvaltaansa.²⁴¹ Hovikapellilta saatu palkka on voinut olla hovin keino ylläpitää Ferlingin uskollisuutta hoviin, mutta toisaalta kyse on voinut olla eleestä, jolla hovi halusi osoittaa mahdollistavansa seuran orkesterin ammattimaisen johtamisen. Näin ollen Ferlingin hovikapellilta saatu palkka olisi välillisesti sitonut seuran hoviin.

Ferling oli kärsinyt köyhyydestä jo Tukholmassa ja siellä järjestänyt useita hyväntekeväisyyskonsertteja itseään varten. Hän oli myös joutunut toistuvasti pyytämään taloudellista apua muilta ja esimerkiksi velkaantunut 1780-luvulla Carl Stenborgille.²⁴² Hyväntekeväisyyskonserteista saadut tulot olivat siis Ferlingille tarpeen. Seuran toiminta

²³⁶ *Åbo Tidning* 23.3.1805, no 25, s. 3.

²³⁷ TSS:n matrikkeli, s. 137, SmP19248, SM; Korhonen 2015, 52.

²³⁸ *Åbo Tidning* 10.5.1800, no 22, s. 4.

²³⁹ TSS:n matrikkeli, s. 144, SmP19248, SM.

²⁴⁰ Korhonen 2015, 39; Andersson 1952, 85.

²⁴¹ Black 1990, 223–231.

²⁴² Andersson 1952, 78, 80 & 81.

lakkasi keväällä 1808, mutta siitä huolimatta Ferlignille järjestettiin konsertti vielä viimeisen kerran marraskuussa 1808. Konsertin ilmoituksessa kerrottiin hänen hädästään:

Muutamat Musiikinrakastajat ovat liittyneet yhteen järjestääkseen Herra Konserttimestari Ferlingin hyväksi huomenna Torstaina 17. kulunutta Marraskuuta klo. 5. i. p. Akatemian suuressa kokoushuoneessa niin täysiiänisten Instrumentaalikonsertin kuin nykyiset olosuhteet antavat myöten. Kun velvoittava huoli, että jollakin tavalla kykenisi keventämään harmaahiuksisen miehen toimeentuloa, miehen, joka on monina menneinä vuosina ollut onnekas saadessaan hänen kanssakansalaistensa kunnioituksen ja mieltymyksen, mutta nyt, kaivattessaan elämän toimeentulon välttämättömyyksiä, pyytää näiden jakamatonta myötätuntoa ja jalomielisyyttä, on ollut aiheena tähän hyvää tarkoittavaan tekoon, joten uskalletaan toivoa, ettei kunnioitettu Yleisö niinkään näkisi sitä musiikkia, jota nyt kyetään esittämään, kuin sitä enemmän hyvää tarkoitusta, johon ihmisrakkaus täten pyrkii.²⁴³

Edellä esitetty ilmoitus on Ferlingin konserttien ilmoituksista ainoa, jossa yleisöä pyydettiin auttamaan Ferlingiä osallistumalla konserttiin. Aiemmissa konsertti-ilmoituksissa keskityttiin kertomaan tulevan konsertin ohjelmistosta. 1790-luvun aikana näissä ilmoituksissa ohjelmistosta saatettiin kertoa esimerkiksi yksi teos, mutta yleensä ohjelmistoa ei esitelty erityisen tarkasti, vaan saatettiin kertoa, että Ferling tulee esittämään esimerkiksi soolon.²⁴⁴ Joulukuussa 1800 julkaistussa Ferlingin konserttia koskevassa ilmoituksessa eriteltiin konsertissa esiteltävät teokset, ja tämän jälkeen seura jakoikin useammin tarkempaa tietoa ohjelmistosta julkaisemissaan lehti-ilmoituksissa. Tämä on mielenkiintoista, sillä konsertteja järjestettiin nimenomaan siksi, että Ferling tarvitsi taloudellista tukea, mutta tätä seikkaa ei konsertti-ilmoituksissa korostettu, toisin kuin köyhien säätyläisten konserteissa. Euroopassa muusikoiden hyväksi järjestetyissä konserteissa oli yleistä, että muusikoiden taito ja esitetty musiikki olivat tekijöitä, jotka loivat yhteenkuuluvuuden tunnetta konserttiin osallistuville ihmisille. Varsinkin tunnettujen ja suosittujen muusikoiden konserteissa kyse oli yleisön halusta osoittaa kunnioitusta esiintyvää musiikkia kohtaan, minkä avulla yleisö koki olevansa samankaltaisia.²⁴⁵

²⁴³ ”Några Musikälskare hafwa förenat sig att i morhon Thorsdag den 17 innew. November kl. 5. e.m., till förmån för Herr Concermästaren Ferling, i det stora Academiska Samlingsrummet, upföra en så fullstämmig Instrumental Concert, som omständigheterna för det närwarande medgifwa. Då en skyldig omsorg att i någon mån söka lätta utkomsten för en gråhårsman, som i många framfarna år warit lycklig att äga sina medborgares odelade aktning och tillgifwenhet, men nu, i saknad af det nödwändigaste till lifwets bergning, påkallar deß medlidande och ädelmod, föranledt till detta wälmenta företaget; så wägar man ock hoppas, att den resp. Allmänheten ej så mycket afser den musik nu kan gifwas, som icke fast mer det goda ändamål menniskokärleken dermed åsyftar.” *Åbo Tidning* 16.11.1808, no 92, s. 4.

²⁴⁴ Esim. *Åbo Tidningar* 26.11.1792, no 48, s. 3.

²⁴⁵ Hunter 2020, 242, 243 & 251.

Marraskuussa 1808 julkaistu konsertti-ilmoitus, jossa korostettiin Ferlingin avun tarvetta on käsitehistoriallisesti mielenkiintoinen, sillä siinä puhutaan nimenomaan konsertin yleisöstä 'kanssakansalaisina'. Ferling sen sijaan mainitaan harmaahiuksisena miehenä, ja korostetaan Ferlingin olleen onnekas aikaisempina vuosina, sillä hän oli saanut arvostusta 'kanssakansalaisilta'. Tällainen retoriikka on saattanut olla keino korostaa mahdollisen yleisön kykyä auttaa köyhyydessä elänyttä Ferlingiä, mutta joka tapauksessa ilmoitus kertoo siitä, millaisena seura piti yleisöä. Seura toivoi yleisön osoittavan omaa hyveellisyyttään tukemalla "hyvää tarkoittavaa tekoa" ja huomioimaan musiikin sijaan konsertin "hyvää tarkoitusta" ja "ihmisrakkautta". Seura vaali siis samanlaisen hyväntekeväisyyden hyveen osoittamista Ferlingille, mitä seuran toiminnassa oli osoitettu köyhille säätyläisille ja kriisien uhreille.

Muusikoiden tukemisella oli hyväntekeväisyyden kannalta monitahoinen merkitys. Osaltaan seura halusi konserttien avulla määritellä sitä, mitä hyväntekeväisyyden harjoittaminen tarkoitti. Muusikoiden tukemisella oli taloudellinen puolensa, mutta niiden hyväntekeväisyys liittyi enemmän sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen porvarillisessa julkisuudessa.²⁴⁶ Seurallisuuden muotona konsertit kokosivat muusikoita ja porvarillista yleisöä yhteen. Konsertit olivat porvarilliselle yleisölle väline osoittaa omaa muodin mukaista musiikinkulutusta, mutta samalla ne olivat keino hyveellisyyden ilmentämiselle. Musiikki oli valistusajattelun mukaan ihmistä sivistävä taiteenmuoto, joten musiikin kuuntelun mahdollistaneiden muusikoiden tukeminen edisti porvarillisen yleisön inhimillistymistä. Muusikoiden konserteilla rakennettiin käsitystä taiteen tukemisen hyveellisyydestä, minkä vuoksi julkinen konserttitoiminta ja muusikoiden tukeminen olivat porvarillisessa julkisuudessa yhteisen hyvinvoinnin edistämistä eli hyväntekeväisyyttä.

²⁴⁶ Duranton 2000, 3–16; Mauzi 1960, 580–613.

6 Hyväntekeväisyyskonsertit porvarillisen julkisuuden rakentajana

Hyväntekeväisyys edusti 1700-luvun eurooppalaisille köyhäinhoitoa laajempaa ihannetta. Valistusajattelun keskeisenä hyveenä se korosti toisten 'kanssakansalaisten' hyvinvoinnin edistävän yhteistä hyvinvointia. Hyväntekeväisyydellä pyrittiin siten osoittamaan inhimillisyyttä ja muovaamaan yhteiskunnasta sosiaalisesti oikeudenmukaista. Taloudellisen hyvinvoinnin lisäksi hyväntekeväisyydellä pyrittiin edistämään sosiaalista hyvinvointia, missä valistushenkisellä seurallisuudella oli merkittävä rooli. Hyväntekeväisyys ja inhimillisyyks olivat keskeinen osa porvarillisen julkisuuden rakentumista ja ne edustivat porvarillisia hyveitä. Koko ihmiskunnan hyvinvointi muodosti *bienfaisance*-ajattelun ytimen.

Turun Soitannollinen Seura muovasi julkisen konserttielämän muotoja Turussa 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa. Siten seura osallistui porvarillisen julkisuuden rakentamiseen. Toiminnallaan seura määritteli, keillä oli oikeus osallisuuteen julkisessa konserttitoiminnassa, ja miten konserttitoiminnalla voitiin kommentoida yhteiskuntaa ja ottaa osaa yleisen mielipiteen muodostamiseen. Konserttitoiminnassa hyväntekeväisyyskonserteilla oli merkittävä rooli ja seuran hyväntekeväisyyskonsertit muodostuivat tärkeäksi osaksi turkulaista julkista musiikkielämää.

Olen tutkielmassani hakenut vastausta kysymykseen: miksi Turun Soitannollinen Seura järjesti hyväntekeväisyyskonserteja? Vastaus tähän kysymykseen on monitahoinen. Yksi vastaus on, että hyväntekeväisyys oli 1700-luvun keskeinen hyve, minkä vuoksi hyväntekeväisyyskonsertit olivat muodikas ilmiö vuosisadan Euroopassa. Seura organisoisi siis Turun säätyläisille eurooppalaisen esimerkin mukaista kulttuuritoimintaa. Muodikkuus ei yksin kuitenkaan selitä seuran motiiveja järjestää hyväntekeväisyyskonserteja.

Olenaisempaa konserteissa oli niiden porvarillista julkisuutta ja sen luonnetta määritelleet ulottuvuudet. Hyväntekeväisyys ja siihen sidoksissa ollut inhimillisyyden hyve olivat porvarillista julkisuutta rakentavia hyveitä, sillä ne haastoivat ja muovasivat perinteistä säätyyn ja kristinuskoon perustunutta ihmiskuvaa. Seuran hyväntekeväisyyskonsertit asettuvat siten osaksi prosessia, jossa porvarillinen julkisuus haastoi perinteisiä yhteiskunnallisia hierarkioita, ja muutti ihmisten käsitystä omasta paikastaan yhteiskunnassa.

Seura määritteli konserteillaan hyväntekeväisyyden ideaalia. Seura sitoi hyväntekeväisyyden tiiviisti osaksi porvarillisen julkisuuden toimijoita. Hyväntekeväisyyskonserteillaan seura tuki Turun säätyläisistä koostuneen porvarillisen yleisön yhteiskunnallista aktiivisuutta, mikä

liittyy porvarillisen yhteiskunnan rakentamiseen *societas civilis* -käsitteen ihanteiden mukaisesti. Seuran hyväntekeväisyydelle antama merkitys oli, että hyväntekeväisyys oli erottamaton osa yhteiskunnallisesti aktiivisen 'kanssakansalaisen' ideaalia. Siten hyväntekeväisyydelle annettu merkitys määritteli myös seuran konserttien yleisöä eli porvarillista yleisöä hyväntekeväisyyden käsitteen kautta. Seura viesti julkisuudessa käsitystä porvarillisen yleisön inhimillisestä luonteesta ja yhteistä hyvää edistävästä tarkoituksesta.

Valistusajattelun ihanteet näkyivät yleisesti seuran konserttitoiminnassa, mutta ne olivat ilmeinen osa hyväntekeväisyyskonsertteja. Konserttitoiminta tarjosi turkulaisille puitteita harjoittaa valistushenkistä seurallisuutta, jossa arjessa vallinneet hierarkiat asetettiin toissijaisiksi. Tätä tasa-arvoistavaa ideaalia konkretisoitiin käsitteellistämällä seuran jäseniä ja konserttien yleisöä eri käsittein. Valistusajattelun kannalta keskeisin oli 'kanssakansalainen', jolla seura halusi osoittaa seuran jäsenten olevan porvarillisen julkisuuden aktiivisia jäseniä. Yleisön roolia luonnehdittiin myös 'inhimillisyyden' käsitteellä, mikä oli ajan tärkeä valistusfilosofioille tyypillinen käsite. Tasa-arvoisuutta ja jäsenten valistushenkisyyttä osoitettiin käsitteellä 'musiikinrakastaja'. Valistushenkisyys välittyi myös hyväntekeväisyyskonserttien keräyskohteissa. Köyhien säätyläisten konsertit alleviivasivat, etteivät sääty ja syntyperä olleet tekijöitä, jotka määrittävät ihmisen yhteiskunnallisen aseman, vaan asema tuli valistusfilosofian hengessä saavuttaa tiedon ja taidon avulla hankitulla varallisuudella. Köyhien säätyläisten konsertit ilmensivät kriisien uhrien hyväksi järjestettyjen konserttien ohella halua auttaa köyhiä tai muuten kärsiviä ihmisiä, mikä kuului osaksi *bienfaisance*-ajattelua. Sosiaalisuuteen liittyvä hyvinvoinnin edistäminen oli osa muusikoiden hyväksi järjestettyjä konsertteja, sillä konserteissa avun antaja ja avun saaja olivat välittömässä vuorovaikutuksessa. Konserttien seurallinen piirre kosketti aikakauden konserttielämässä myös esiintyjä, minkä vuoksi taloudellisen avun lisäksi muusikoille tarjottiin mahdollisuus verkostoitua Turun säätyläisten kanssa.

Hyväntekeväisyyskonserteilla oli paikallinen ja valtakunnallinen ulottuvuutensa. Paikallisesti konsertit palvelivat Turun säätyläisiä ja tarjosivat heille keinon edistää *bienfaisance*-ajattelun mukaista yleistä hyvinvointia. Hyväntekeväisyyskonsertit ilmensivät paikallisella tasolla ajatusta siitä, että yhteinen hyvinvointi kosketti erityisesti kaupungin säätyläisiä, sillä konsertit kokosivat yhteen säätyläisiä yli säätyrajojen ja köyhien säätyläisten konserteissa autettiin sosiaaliselta jakaumaltaan samankaltaisia ihmisiä, joista seuran jäsenistö koostui. Paikallisesti konsertit rakensivat porvarillista julkisuutta Turun säätyläisten tarpeita varten. Kriisien uhreille järjestetyillä konserteilla seura osoitti olevansa valtakunnallinen toimija ja

palveli koko Ruotsin yhteistä etua. Kriisien uhreille järjestetyt konsertit sekä kuninkaan vallalle osoitettu symbolinen tuki viestivät taas siitä, että seura tuki kuninkaanvaltaa ja vaati porvarillisen julkisuuden toimijoilta yhtä lailla uskollisuutta kuninkaalle. Paikalliseen ja valtakunnalliseen merkittävyyteen tähtäävä toiminta oli osoitus porvarillisen yleisön yhteiskuntaan vaikuttavasta merkityksestä.

Turussa järjestettiin hyväntekeväisyyskonsertteja, sillä ne olivat tehokas tapa rakentaa porvarillista julkisuutta ja määritellä porvarillisia hyveitä. Hyväntekeväisyys merkitsi seuralle viestimistä hyveellisestä porvarillisesta yleisöstä, joka on oikeutettu ottamaan osaa yhteisten asioiden hoitamiseen. Hyväntekeväisyyskonsertit eivät siten ainoastaan taloudellisen tuen antamista, vaan laajemmin pyrkimys vaikuttaa yhteiskuntaan poliittisesti ja sosiaalisesti. Seuran määrittelemänä hyväntekeväisyys ja inhimillisyys olivat keskeinen osa porvarillista julkisuutta, jonka jäsenten tuli toimillaan edistää yhteistä hyvää.

7 Lähteet

Alkuperäislähteet

Arkistolähteet

Kansalliskirjasto (KK)

Käsikirjoituskokoelmat

Coll. 501 Turun Soitannollisen Seuran arkisto

Coll. 501.1 Handlingar 1790–1808

Sibeliusmuseum (SM)

Arkivsamlingar (SmAark)

Pappersmaterial (SmP)

Musikaliska Sällskapetets stadgar och matrikel (SmP19248)

Musikaliska Sällskapetets handlingar (SmP19252)

Musikaliska Sällskapetets inventarium (SmP19250)

Musikaliska Sällskapetets inventarium år 1823 (SmP19255)

Sanomalehdet

Åbo Tidningar (1791–1799)

Åbo Tidning (1800-1809)

Inrikes Tidningar (1781, 1797 & 1799)

Lähdejulkaisut

Henrik Gabriel Porthans brev till Matthias Calonius. I, Åren 1791–1796. Utgiven av Wilhelm Lagus. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland. SLS, Helsingfors 1886.

Kirjallisuus

- Ajala, Paavo: *Suomen maalaisseurakuntien köyhäinhoito luterilaisen ortodoksian aikana (1571–1686)*. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki 2013.
- Alm, Mikael: *Kungsord i elfte timmen – Språk & självbild i det gustavianska enväldets legitimitetskamp 1772–1809*. Atlantis, Stockholm 2002.
- Andersson, Otto: *Turun Soitannollinen Seura 1790–1808*. Alkuteos: Musikaliska Sällskapet i Åbo 1790–1808 (1940). Suom. Reino Honkakoski. Kustannusliike Silta. Turku 1952.
- Annola, Johanna: *Säädyttömät. Perheet ja murros pitkällä 1800-luvulla*. Vastapaino, Tampere 2022.
- Artukka, Topi: *Tanssiva kaupunki – Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla*. Suomen tiedeseura, Helsinki 2021.
- Becker, Carl L.: *The Heavenly City of the Eighteenth-Century Philosophers*. Yale University Press, Yale 1955.
- Berg, Wilhelm: *Anteckningar om Göteborgs äldre teatrar. Band 1. 1690–1794*. Wettergren & Rerber, Göteborg 1896.
- Björkstrand, Gustav: *Jacob Tengström. Universitetsman, kyrkoledare och nationsbyggare*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2012.
- Black, Jeremy: *A subject for Taste: Culture in Eighteenth-Century England*. Hambleton and London, London 2005.
- Black, Jeremy: *Eighteenth Century Europe 1700–1789*. MacMillan Education LTD, London 1990.
- Blanning, T. C. W.: *The Culture of Power and the Power of Culture*. Oxford University Press, Oxford 2002.
- Bond, Elizabeth Andrews: *The Writing Public: Participatory Knowledge Production in Enlightenment and Revolutionary France*. Cornell University Press, Ithaca 2021.
- Brewer, John: *The Pleasures of Imagination. English Culture in the Eighteenth Century*. The University of Chicago Press, Chicago 1997.
- Calhoun, Craig: *Habermas and the Public Sphere*. Massachusetts Institute of Technology, Cambridge 1992.
- Carlsson, Sten: *Ståndssamhälle och ståndspersoner 1700–1865. Studier rörande det svenska ståndssamhällets upplösning*. CWK Gleerup Bokförlag, Lund 1973.
- Christensson, Jakob: *Lyckoriket: Studier I svensk upplysning*. Atlantis, Stockholm 1996.

- Dahlgren, F. A.: *Förteckning öfver svenska skådespel uppförda på Stockholms teatrar 1737–1863 och Kongl. theatrarnes personal 1773–1863*. Norstedt & söner, Stockholm 1866.
- Dahlström, Fabian & Salmenhaara, Erkki: *Suomen musiikin historia 1 – Ruotsin vallan ajasta romantiikkaan*. WSOY, Helsinki 1995.
- Darlow, Mark: *Staging the French Revolution – Cultural Politics and the Paris Opéra, 1789–1794*. Oxford University Press, Oxford 2012.
- Denby, David J.: *Sentimental Narrative and the Social Order in France, 1760–1820*. Cambridge University Press, Cambridge 1994.
- DeSimone, Alison & Gardner, Matthew (ed.): *Music and the Benefit Performance in Eighteenth-Century Britain*. Cambridge University Press, Cambridge 2020.
- Duranton, Henri: *Humanité. Handbuch politisch-sozialer Grundbegriffe in Frankreich 1680–1820*. Hrsg. von Rolf Reichardt und Hans-Jürgen Lüsebrink. Oldenbourg Wissenschaftsverlag München, 2000.
- Eley, Geoff: “Nations, Publics and Political Cultures: Placing Habermas in the Nineteenth Century.” Craig Calhoun (ed.): *Habermas and the Public Sphere*. Massachusetts Institute of Technology, Cambridge 1992.
- Freist, Dagmar: “Religious difference and the experience of widowhood in seventeenth- and eighteenth-century.” Cavallo, Sandra & Warner, Lyndan (ed.): *Widowhood in Medieval and Early Modern Europe*. Pearson Education Limited, Harlow 1999.
- Frigren, Pirita: *Kotisatamassa: Merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikkokaupungissa*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2016.
- Frängsmyr, Tore: *Sökandet efter upplysningen. En essä om 1700-talets svenska kulturdebatt*. Wiken, Höganäs 1993.
- Gardner, Matthew: “English Oratorio and Charity Benefits in Mid-Eighteenth-Century London.” DeSimone, Alison & Gardner, Matthew (ed.): *Music and the Benefit Performance in Eighteenth-Century Britain*. Cambridge University Press, Cambridge 2020.
- Grell, Ole Peter & Cunningham, Andrew: “Health Care and Poor Relief in 18th and 19th Century Northern Europe.” Grell, Ole Peter, Cunningham, Andrew & Jütte Robert (ed.): *Health Care and Poor Relief in 18th and 19th Century Northern Europe*. Ashgate, Burlington 2002.
- Habermas, Jürgen: *Julkisuuden rakennemuutos: Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Alkuteos: Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer

- Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft (1962). Suom. Veikko Pietilä. Vastapaino, Tampere 2004.
- Hall-Witt, Jennifer: *Fashionable Acts. Opera and Elite Culture in London, 1780–1880*. University Press of New England, Lebanon 2007.
- Hanley, Ryan Patrick: *Love's Enlightenment. Rethinking Charity in Modernity*. Cambridge University Press, Cambridge 2017.
- Havu, Kaarlo & Huhtinen, Johannes (toim.): *Ajatusten näyttämö: Julkisen keskustelun synty varhaismodernissa Euroopassa*. Gaudeamus. Helsinki 2022.
- Hedwall, Lennart: ”Stenborgs teater och det svenska sångspelet.” Jonsson, Leif & Ivarsdotter-Johnson, Anna (red.): *Musiken i Sverige – Frihetstid och gustaviansk tid 1720–1810*. Fischer & Co., Stockholm 1993.
- Horn Melton, James Van: *The Rise of the Public in Enlightenment Europe*. Cambridge University Press, Cambridge 2001.
- Hunter, David: “Benefits: cui bono?” DeSimone, Alison & Gardner, Matthew (ed.): *Music and the Benefit Performance in Eighteenth-Century Britain*. Cambridge University Press, Cambridge 2019.
- Hyrkkänen, Markku: *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere 2002.
- Hyvärinen, Matti, Kurunmäki, Jussi, Palonen, Kari, Pulkkinen, Tuija & Stenius, Henrik: *Käsitteet liikkeessä – Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere 2003.
- Ilmakunnas, Johanna: *Kuluttaminen ja ylhäisaatelin elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa*. Johanna Ilmakunnas, Helsinki 2009.
- Israel, Jonathan: *A Revolution of the Mind: Radical Enlightenment and the Intellectual Origins of Modern Democracy*. Princeton University Press, Princeton 2010.
- Jonsson, Leif: ”Mellan konsert och salon.” Jonsson, Leif & Ivarsdotter-Johnson, Anna (red.): *Musiken i Sverige – Frihetstid och gustaviansk tid 1720–1810*. Fischer & Co., Stockholm 1993.
- Jordansson, Birgitta: *Den goda människan från Göteborg – Genus och fattigvårdspolitik i det borgerliga samhällets framväxt*. Arkiv förlag, Malmö 1998.
- Karlsson Sjögren, Åsa: “Citizenship, Poor Relief and the Politics of Gender in Swedish Cities and Towns at the Turn of the Nineteenth Century.” Cowman, Krista, Javette Koefoed, Nina & Karlsson Sjögren, Åsa (ed.): *Gender in Urban Europe. Sites of Political Activity and Citizenship 1750–1900*. Routledge, New York 2014.

- Kauppinen, Paavo E. O.: *Maailmallinen kanssakäyminen vuoteen 1810: klassisen societas civilis et politica -käsitteen kansallinen tulkinta*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1977.
- Keskinen, Jarkko: ”Tuhkasta syntynyt kaupunki. Porin jälleenrakennuksen organisointi vuoden 1801 palon jälkeen.” Haanpää, Riina & Tuomi-Nikula, Outi (toim.); *Ruotsinkielisten kulttuuriperintöä*. Turun yliopisto, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisut 41, Pori 2013.
- Keskinen, Jarkko: *Oma ja yhteinen etu: Kauppiaiden keskinäinen kilpailu ja yhteistyö Porin paikallisyhteisössä 1765–1845*. Turun yliopisto, Turku 2012.
- Klinge, Matti: *Napoleonin varjo: Euroopan ja Suomen murros 1795–1815*. Otava, Helsinki 2009.
- Korhonen, Kimmo: *Sävelten aika: Turun Soitannollinen Seura ja Turun filharmoninen orkesteri 1790–2015*. Siltala. Helsinki 2015.
- Koselleck, Reinhart: *The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts*. Stanford University Press, 2002.
- Koselleck, Reinhart: *Critique and Crisis: Enlightenment and the Pathogenesis of Modern Society*. Alkuteos: Kritik und Krise. Eine Studie zur Pathogenese der bürgerlichen Welt (1959). Käännös: Victor Gourevitch. Berg Publishers Limited. Oxford 1988.
- Kvist, Barbro: *Musikundervisningen i Åbo från medeltiden till 1962*. Pro gradu-avhandling i musikvetenskap. Åbo akademi, Åbo 1986.
- Kyläkoski, Kaisa: *Kanssakirjoittaminen Posttidningarissa ja Inrikes Tidningarissa 1729–1791*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2023.
- Lagus, Wilhelm: *Musikaliska Sällskapet i Åbo: bidrag till dess historik*. Åbo Tidnings Tryckeri, Åbo 1890.
- Laitinen, Kari: *Piipareita, klarinetinpuhaltajia ja muskantteja. Sotilassoittajat Suomessa Ruotsin ajan lopulla*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2020.
- Lilti, Antoine: *The World of the Salons: Sociability and Worldliness in Eighteenth-Century Paris*. Alkuteos: Le Monde des salons: Sociabilité et mondanité à paris au XVIIIe siècle (2005). Käännös: Lydia G. Cochrane. Oxford University Press, Oxford 2015.
- Lowerre, Kathryn: “Risks and Rewards: Benefits and Their Financial Impact on Actors, Authors, Singers, and Other Musicians in London, c. 1690–1730.” DeSimone, Alison & Gardner, Matthew (ed.): *Music and the Benefit Performance in Eighteenth-Century Britain*. Cambridge University Press, Cambridge 2019.
- Mansén, Elisabeth: *Sveriges historia 1721–1830*. Norstedts, Stockholm 2011.

- Marvia, Einari & Vainio, Matti; *Helsingin kaupunginorkesteri 1882–1982*. WSOY, Helsinki 1993.
- Mauzi, Robert: *L'idée du bonheur dans la littérature et la pensée française au XVIIIe siècle*. Armand Colin, Paris 1960.
- Mäkeläinen, Eva-Christina: *Säätyläisten seuraelämä ja tapakulttuuri 1700-luvun jälkipuoliskolla Turussa, Viaporissa ja Savon kartanoalueella*. SHS, Helsinki 1992.
- Nikula, Oscar: *Turun kaupungin historia 1721–1809*. Nide 2. Turku 1971.
- Nilzén, Göran: ”Befolkning, ekonomi och politik i 1700-talets Kalmar.” Hammarström, Ingrid (red.): *Kalmar stads historia III. Från 1700-talets stad till det moderna Kalmar*. Kulturnämnden i Kalmar, Kalmar 1984.
- Nokkala, Ere: ”Painovapaus, julkisuus ja poliittinen keskustelu 1700-luvun Ruotsissa.” Havu, Kaarlo & Huhtinen, Johannes (toim.): *Ajatusten näyttämö: Julkisen keskustelun synty varhaismodernissa Euroopassa*. Gaudeamus. Helsinki 2022.
- Nurmiainen, Jouko: *Edistys ja yhteinen hyvä vapaudenajan ruotsalaisessa poliittisessä kielessä*. SKS, Helsinki 2009.
- Nurmiainen, Jouko: *Gemensamma privilegier för ett odalstånd – Alexander Kepplerus som borgmästare och samhällstänkare. Riksdag, kaffehus och predikstol – Frihetstidens politiska kultur 1766–1772*. Red. Marie-Christine Skuncke & Henrika Tandefelt. Atlantis, Stockholm, SLS, Helsingfors, 2003.
- Nyman, Magnus: *Upplysningens spegel – Götheborgs Allehanda om Frankrike och världen 1774–1789*. Atlantis, Stockholm 1994.
- Palkisto, Janne: *Säveltäjä-klarinetisti Bernhard Crusellin ammatillinen toiminta ja vuorovaikutus Ruotsissa 1795–1833*. Turun yliopisto, Turku 2022.
- Porter, Dorothy: ”Health Care and the Construction of Citizenship in Civil Societies in the Era of the Enlightenment and Industrialisation.” Grell, Ole Peter, Cunningham, Andrew & Jütte Robert (ed.): *Health Care and Poor Relief in 18th and 19th Century Northern Europe*. Ashgate, Burlington 2002.
- Pulma, Panu: *Fattigvård i frihetstidens Finland. En undersökning om förhållandet mellan centralmakt och lokalsamhälle*. Suomen Historiallinen Seura, 1985, Helsinki.
- Ramsay, Jully: *Frälsesläkter i Finland intill stora ofreden*. Söderström & Co., Helsingfors 1909.
- Rassem, Mohammed: ”Wohlfahrt, Wohltat, Wohltätigkeit, Caritas.” *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur Politisch-sozialen Sprache in Deutschland*.

- Band 7.* Hrsg. von Otto Brummer, Werner Conze und Reinhart Koselleck. Klett-Cotta, Stuttgart 1992.
- Ricci, Giovanni: *Naissance du pauvre honteux: Entre l'histoire des idées et l'histoire sociale.* Käännös italiasta ranskaan: Jacques Revel. *Annales: histoire, sciences sociales*, vol.38 (1), 158-177, 1983.
- Richter, Melvin: *The History of Political and Social Concepts. A Critical Introduction.* Oxford University Press, Oxford 1995.
- Riedel, Manfred: „Bürger.“ *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur Politisch-sozialen Sprache in Deutschland. Band 1.* Hrsg. von Otto Brummer, Werner Conze und Reinhart Koselleck. Klett-Cotta, Stuttgart 1979.
- Rogers, Vanessa L.: “Cobblers, Country Fairs, and Cross-Dressing: Benefits and the Development of Ballad Opera.” DeSimone, Alison & Gardner, Matthew (ed.): *Music and the Benefit Performance in Eighteenth-Century Britain.* Cambridge University Press, Cambridge 2019.
- Saastamoinen, Kari: ”Johdatus poliittisiin käsitteisiin uuden ajan alun Ruotsissa.” *Käsitteet liikkeessä – Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria.* Toim. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius. Vastapaino, Tampere 2003.
- Savijoki, Jukka: “So that the soul would dance in you” – *The Guitar in Finland before the Twentieth Century.* University of Arts Helsinki, Helsinki 2019.
- Savolainen, Panu: *Teksteistä rakennettu kaupunki. Julkinen ja yksityinen tila turkulaisessa kielenkäytössä ja arkielämässä 1740–1810.* Sigillum, Turku 2017.
- Schönle, Andreas, Zorin, Andrei & Evstratov, Alexei (ed.): *The Europeanized elite in Russia: public role and subjective self.* Northern Illinois University Press, DeKalb 2016.
- Sharpe, Pamela: “Survival strategies and stories: poor widows and widowers in early industrial England.” Cavallo, Sandra & Warner, Lyndan (ed.): *Widowhood in Medieval and Early Modern Europe.* Pearson Education Limited, Harlow 1999.
- Southey, Roz: “Benefit Concerts in the North of England: More Than Just Musical Entertainment.” DeSimone, Alison & Gardner, Matthew (ed.): *Music and the Benefit Performance in Eighteenth-Century Britain.* Cambridge University Press, Cambridge 2019.
- Sponheuer, Bernd: „Kenner-Lieber-Dilettant.“ *Die Musik in Geschichte und Gegenwart: allgemeine Enzyklopädie der Musik. Sachteil 5, Kas – Mein.* Hrsg. von Ludwig Finscher. Bärenreiter, Kassel 1996.

- Stenius, Henrik: *Frivilligt jämlikt samfällt: föreningsväsendets utveckling i Finland fram till 1900-talets början med speciell hänsyn till massorganisationsprincipens genombrott*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors, 1987.
- Stuke, Horst: "Aufklärung." *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur Politisch-sozialen Sprache in Deutschland. Band 1*. Hrsg. von Otto Brummer, Werner Conze und Reinhart Koselleck. Klett-Cotta, Stuttgart 1979.
- Suikkari, Risto: *Paloturvallisuus ja kaupunkipalot Suomen puukaupungeissa – Historiasta nykypäivään*. Oulun yliopisto, 2007.
- Svensson, Sten: "Barnhuskonserterna – En betydelsefull epok i svensk musikhistoria." *250 år I barmhärtighetens tjänst – Frimurarnas Barhusverksamhet 1753–2003*. Ekblad, Stockholm 2003.
- Tandefelt, Henrika: "Suomen suuriruhtinaskunnan Ritarihuone." Aminoff-Winberg (toim.): *Ritarihuone ja Suomen aatelissuvut*. Minerva, Helsinki 2013.
- Térery-Smith, Mary: "Joseph Kämpfer, a Contrabass Virtuoso From Poszony (Bratislava)." *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, T. 25, Fasc. 1/4, Budapest 1983.
- Ulvros, Eva Helen: *Fruar och mamseller: Kvinnor inom sydsvensk borgerlighet 1790–1870*. Historiska media, Lund 1996.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: *Ruokaa, vaatteita, hoivaa: Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2002.
- Viinikainen, Sakari & Mäki, Heli: *Teatterikuninkaan sota. Kustaa III:n ja Katariina Suuren taistelu Kymijoesta*. Docendo, Jyväskylä 2015.
- Walther, Rudolf: Stand, Klasse. *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur Politisch-sozialen Sprache in Deutschland. Band 6*. Hrsg. von Reinhart Koselleck. Klett-Cotta, Stuttgart 1990.
- Weber, William: *The Great Transformation of Musical Taste. Concert Programming from Haydn to Brahms*. Cambridge University Press, 2008.
- Wirilander, Kaarlo: *Herrasväkeä: Suomen säätyläistö 1721–1870*. SHS, Helsinki 1974.
- Wolff, Charlotta: Opéra-comique, cultural politics and identity in Scandinavia 1760–1800. *Scandinavian Journal of History*, Vol.43 (3), 2018.
- Wolff Charlotta: Musikkultur och musiksmak i 1700-talets Sverige – Ett bidrag till lyssnandets historia. *Historisk Tidskrift för Finland*, vol. 100, 4/2015.

- Wolff, Charlotta: L'héritage des Lumières – The Enlightenment as an unfinished and morally demanding project. *Approaching Religion*, Vol.1 (2), 2011.
- Wolff, Charlotta: *Noble conceptions of politics in eighteenth-century Sweden (ca 1740-1790)*. SKS, Helsinki 2009,
- Wolff, Charlotta: *Vänskap och makt – Den svenska politiska eliten och upplysningstidens Frankrike*. Charlotta Wolff, 2004.
- Öhrberg, Ann: *Samtalets retorik: belevade kulturer och offentlig kommunikation i svenskt 1700-tal*. Brutus Östlings bokförlag Symposion, Höör 2014.

Verkkoaineistot

- Armfelt nr 213, Adelsvapen-Wiki, verkkosivusto.
https://www.adelsvapen.com/genealogi/Armfelt_nr_213#TAB_4 [Haettu 11.4.2024].
- Benefizkonzert Ukraine im Herzen, München Ticket, verkkosivusto.
<https://www.muenchenticket.de/tickets/performances/emvwydo168n2/Benefizkonzert-Ukraine-im-Herzen> [Haettu 10.12.2023].
- Concert For Ukraine: Refugees' stories centre stage at £12m charity show. *BBC News* 29.3.2022. <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-60912544> [Haettu 10.12.2023].
- Fontaine, Laurence: La catégorie de pauvre honteux en débat. *L'expérience du déclassement social. France-Italie, XVIe-premier XIXe siècle*. Bardot, Michela, Chauvard, Jean-François & Levati, Stefano (dir.). École française de Rome, 2021. Sähköinen aineisto: <https://books.openedition.org/efr/8717> [Haettu 12.1.2024].
- Green, Laura Gayle: Lesser-Known Composer of the Month: Brief Sketches: Clarence Ashley, Josef Kämpfer. Florida State University Libraries.
<https://guides.lib.fsu.edu/c.php?g=353115&p=2383502> [Haettu 10.2.2024].
- Howell, Caro: How Handel's Messiah helped London's orphans – and vice versa. *The Guardian*, 13.3.2014. <https://www.theguardian.com/music/2014/mar/13/handel-messiah-helped-london-orphans-foundling-hospital> [Haettu 10.2.2024].
- Höjer, Henrik: Den svenska upplysningen – fanns den? *Froskning & Framsteg* 1.6.2006.
<https://fof.se/artikel/2006/4/den-svenska-upplysningen-fanns-den/> [Haettu 15.12.2023].

- Kotivuori, Yrjö: *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Martin Johan Wallenius*. Verkkojulkaisu 2005, <https://ylioppilasmatrikkeli.fi/henkilo.php?id=6924> [Haettu 10.2.2024].
- Mannermaa, Jaakko: Apua Ukrainaan -konsertissa kerätty lähes kuusi miljoonaa euroa sodan uhreille. *Yle uutiset* 12.3.2022. <https://yle.fi/a/3-12356557> [Haettu 10.12.2023].
- Mäkinen, Marjukka: Apua Ukrainaan – Suuri tukikonsertti esitetään myös Ukrainassa. *Yle* 13.3.2022. *Yle uutiset* 13.3.2022. <https://yle.fi/aihe/a/20-10002376> [Haettu 10.12.2023].
- Ricci, Giovanni: Les tromperies de la pauvreté honteuse dans l'Italie et la France d'Ancien Régime. *L'expérience du déclassement social. France-Italie, XVIe-premier XIXe siècle*. Bardot, Michela, Chauvard, Jean-François & Levati, Stefano (dir.). École française de Rome, 2021. Sähköinen aineisto: <https://books.openedition.org/efr/8202> [Haettu 12.1.2024].
- SAOB = *Ordbok över svenska språket*, utgiven av Svenska Akademien. Lund 1893–. www.saob.se [Haettu 10.2.2024].
- Yle järjestää Apua Ukrainaan -tukikonsertin yhdessä avustusjärjestöjen kanssa. *Yle uutiset* 2.3.2022. <https://yle.fi/aihe/a/20-10002328> [Haettu 10.12.2023].